कोलंबसाचा वृत्तांत

बेर्त्तसनकृत अमेरिकेच्या इतिहासाच्या द्वितीय पुस्तकावरून,

माहादेव गोविंद शास्त्री कोल्हट्कर,

यांनीं,

माहाराष्ट्र भाषेंत केला.

तो शिक्षा मंडळीच्या आज्ञेवरून अमेरिकन मिशन

छापखान्यांत छापिला.

मुंबई,

इसवी सन १८४९.

शालिवाहन शक १७७१.

THE LIFE OF COLUMBUS.

TRANSLATED INTO MARATHI FROM ROBERTSON'S HISTORY OF AMERICA, BOOK II.

BY MAHADEO GOVINDA SHASTRI.

BOMBAY;

PRINTED AT THE AMERICAN MISSION PRESS,

BY ORDER OF THE BOARD OF EDUCATION.

T. GRAHAM, PRINTER.

1849.

कोलम्बसाचा वृत्तांत.

पोर्तुगीज लोकांनीं नवीन देश शोधून काढिले, या कीर्तीस भुलून अन्यदेशींचे लोक त्यांच्या चाकरीस राहिले होते, त्यांत **ख्रिस्तोफर कोलोन** अथवा **कोलम्बस** ह्मणून एक पुरुष होता. हा, **जेनवा देशींच्या** प्रजासत्ताक राज्याच्या ताब्यांतला होता. याचा जन्मकाल अथवा जन्मभूमि यांतून एकही निश्चितपणें ठाऊक नाहीं; परंतु हा ज्या कुळांत उत्पन्न झाला तें कूळ अनेक दुर्दैवप्रसंगांनीं जरीं गरीबीस मिळालें होतें, तरीं तें संभावित असे. या **कोलम्बसाच्या** वडिलांनीं आपल्या निर्वाहाकरितां सफरी लोकांचें काम पत्कारिलें होतें; त्या उद्योगांत मनुष्याची प्रख्याति करणारे असे विशेष गुण व बुद्धि, हीं याच्याठायीं लहानपणींच दिसूं लागलीं. हा जो याच्या बुद्धीचा मुळचा कल त्यास याच्या आईबापांनीं प्रतिबंध न करितां याजकडून विद्याभ्यास करवून तो कल वाढवून स्थिर केला, असें दिसतें. त्या काळीं शास्त्रविद्या शिकविण्याविषयीं काय ती **लाटिन** भाषा असे, त्या भाषेचें कांहीं ज्ञान यानें संपादन केल्यानंतर यास भूमिति, भूसृष्टिविद्या, ज्योतिष, व नकाशे काढण्याची कला,

हीं शिकवूं लागले; तेव्हां नौकागमनविद्या ह्मणून जो याचा आवडता विषय त्याचा आणि त्या विद्यांचा परस्पर-संबंध ह्मणून त्यांजकडेस हा इतकी उत्कंठा व ओढ धरून प्रवृत्त झाला, कीं त्या विद्यांचें अध्ययन त्वरित होऊन त्यांत याची गति झाली.

हा सफरी कामांत शिरतो. इ. स. १४६१.

असा गुणसंपन्न होऊन, चवदा वर्षांच्या वयांत समुद्रावरील सफरी कामांत शिरून यास इतक्या महत्वास चढविण्याविषयीं कारणभूत असा जो समुद्र त्याच्या ठायीं यानें आपला वर्त्तनक्रम आरंभिला. भूमध्यसमुद्राच्या ज्या बंदरांस **कोलम्बसाच्या** देशचे लोक ह्मणजे **जेनवा** देशांत राहणारे वारंवार जात असत, त्याच बंदरीं हा प्रथम जाऊं लागला. परंतु हें कृत्य याच्या चपल मनास फारच स्वल्प याजकरितां यानें उत्तरेकडील समुद्राकडे पर्यटन केलें, आणि हा **ऐस्लान्दाच्या** किनाऱ्याच्या प्रदेशीं गेला. तेथें इंग्लिश लोक व दुसरे लोक मासे धरण्याच्या कामाकरितां नुकतेच जाऊं लागले होते. त्या काळीं नौकागमन व्यापार हा पराक्रमाचा उद्योग होय, असें चोहींकडे मानूं लागले होते. याकरितां **कोलम्बस, ऐस्लान्द** बेट ज्याला प्राचीन कालचे लोक सरशेवटची मर्यादा मानीत, त्याच्या पलीकडे जाऊन तेथून ध्रुववृत्तामध्यें कितीएक अंशपर्यंत गेला. यानें समुद्रपर्यटन केलें तेणेंकरून याची अपूर्व दर्शनाची हौस पूर्ण होऊन यास तादृश संपत्तीची प्राप्ति न होतां याच्या नाविकविद्येच्या ज्ञानाची मात्र वृद्धि झाली. नंतर याच्या नावाचा व याच्याच कुळांतला एक गलबताचा सरदार मोठा नामांकित

इ. स. १४६७.

होता, त्याच्या जवळ हा चाकरीस राहिला. तो मनुष्य, आपल्या पदरच्या खर्चावर थोडींशीं लढाऊ गलबतें आपल्या ताब्यांत ठेवून, कोणे समयीं व्यापारामध्यें आपल्या देशाची बरोबरी करणारे जे **विनीशिअन** लोक यांजवर, व कोणे समयीं **मुसलमान** लोकांवर, गलबतें हाकारून जाई, तेणेंकरून त्यानें संपत्ति आणि लौकिक हीं दोनही संपादन केलीं होतीं. ह्या सरदाराजवळ **कोलम्बस** कितीएक वर्षेंपर्यंत राहिला होता. खलाशाच्या कामांत माहितगारी चांगली ह्मणून जशी **कोलम्बसाची** प्रख्याति होती, त्याप्रमाणेंच याच्या धैर्याचीहि प्रसिद्धि असे. एके वेळेस असें झालें, कीं **पोर्तुगाल** देशच्या किनाऱ्याच्या दूर **नेथर्लान्द** देशापासून पुष्कळ माल भरून कांहीं **विनीशिअन** लोक तारवें नेत होते; त्यांबरावर निकराची लढाई होत असतां याच्याकडे ज्या तारवाचें काम होतें तें तारूं, शत्रूच्या ज्या तारवाशीं भिडून लढत होतें त्यासुद्धां पेटलें. अशा मोठ्या भयप्रद प्रसंगीं, याचा निर्भयपणा आणि धारिष्ट यांनीं यास सोडिलें नाहीं. यानें समुद्रांत उडी टाकून तेथें एक वल्हें तरंगत होतें त्यास गच्च धरून त्याच्या आश्रयानें, व आपल्या पोंहण्याच्या सफाईनें, तेथें दोन तीन कोसांवर किनाऱ्यास लागून, ज्यापासून पुढें मोठमोठे पराक्रम घडायाचे होते असा जो आपला जीव तो वांचविला.

प्रवास करण्यापुरतें बल याच्या अंगीं येतांच, हा **लिस्बोन** एथें निघून गेला. तेथें याच्या देशचे बहुतेक लोक राहत असत. याचे गुण व बुद्धिकौशल्य, यांविषयीं त्यांच्या मनांत

हा पोर्तुगीज लोकांची चाकरी पत्करितो

लवकरच हितावह विचार वागूं लागले, ह्मणून त्यांनीं यास आग्रह करून विनंती केली कीं, या राज्यांत आपण राहावें कारण नाविकविद्येंत जी आपली कुशलता व प्रवीणत यांहींकरून आपण एथें उदयास आल्यावांचून राहणार नाहींत. नवीन देश पाहण्याची ज्यांस फार आवड, अथव आपली प्रसिद्धि व्हावी ह्मणून ज्यांस फार इच्छा, असे उद्योगी पुरुष यांचें फार मन लागायाजोगा पोर्त्तुगीज लोकांच्या दरबारांत त्या काळीं रोजगार असे. कोलम्बसास जो याच्या मित्रांनीं बुद्धिवाद सांगितला तो यानें चांगल कान देऊन ऐकिला; आणि पोर्त्तुगाल देशची एक संभावित स्त्री यास थोर मानूं लागल्यावरून तिजबरोबर यानें लग्न केलें, आणि लिस्बोन शहरांत स्थायिक होऊन राहिला. य संबंधामुळें सफरी कामापासून कोलम्बस मोकळा झाला असें नाहीं, तर तेणेंकरून उलटें यास जें नाविक विद्येचें ज्ञान होतें तें वाढवून त्या ज्ञानाची आणखी वृद्धि करावी, अशी इच्छा उत्पन्न झाली. कोलम्बसाची बायको बार्थोलोमेओ पेरेस्त्रेल्लो याची मुलगी होती. प्रिन्स हेन्रि यानें प्रथम गलबतांतून स्वाऱ्या केल्या त्या वेळेस जे सरदार नेमिले होते त्यांमध्यें पेरेस्त्रेल्लो हा होता. त्यानें, हेन्रीच्या आश्रयानें पोर्त्तो सान्तो आणि मडेरा हीं दोन बेटें शोधून काढून तीं वसिवलीं. पेरेस्त्रेल्लो नाविकशास्त्रामध्यें पुरा माहितगार होता तो देशपर्यटन करीत असतां त्यानें जें दर दिवसाचें वृत्त लिहून ठेविलें होतें तें, व जे समुद्र किनाऱ्याचे नकाशे काढिले होते ते, सर्व कोलम्बसास प्राप्त झाले; आणि त्यांपासून पो

लग्न करून लिस्बोन शहरांत स्थायिक होऊन राहतो.

पेरेस्त्रेल्लोचें दर दिवसाचें वृत्त आणि समुद्र किनाऱ्याचे नकाशे यास प्राप्त होतात.

हिले होते त्यांच्या नकाशांचा मन लावून अभ्यास केला आणि वर्णनें वाचिलीं, तेव्हां तर ते देश पाहण्याविषयीं अनिवार्य उत्कंठा झाली. ती उत्कंठा तृप्त करण्याविषयीं हा समुद्रांतून **मडेरा** बेटास गेला, आणि कितीएक वर्षेंपर्यंत त्या बेटाबराबर, व **कानेरी** बेटें, **आझोर्झ** बेटें, **गीनि** देशांतील सर्व वसाहतींच्या जागा, आणि **पोर्त्तुगीज** लोकांनीं **आफ्रिका** खंडांत जितकीं स्थलें शोधून काढिलीं होतीं त्या सर्वांबराबर व्यापार करीत असे.

पोर्त्तुगीज लो[...] कांनीं शोधू[...] काढिलेल्या स्थ[...] ळांबराबर [...] व्यापार क[...] तो.

त्या वेळीं, जलमार्गानें पृथ्वीवरील ज्या ज्या प्रदेशीं व्यापार चालत असे, त्या त्या प्रदेशीं **कोलम्बसानें** गलबतांतून पर्यटनें केलीं. अशा नानाप्रकारच्या पर्यटनांमुळें यास जी माहितगारी झाली होती, तिच्या योगानें **यूरोप** खंडामध्यें जे नाविकविद्येमध्यें अत्यंत कुशल होते त्यांत याची गणना होऊं लागली. परंतु इतक्या प्रशंसेनें याचें समाधान न होऊन यास जी महत्पदप्राप्तीची ईच्छा होती तिणेंकरून याचें लक्ष कांहीं अधिक संपादन करण्याकडे लागलें. **पोर्त्तुगाल** देशांतील नाविक लोकांचें पर्यटन सफल होऊं लागल्यामुळें अपूर्व दर्शनाची इच्छा आणि ईर्षा हीं जागृत झालीं; आ-

या शोधाचें फल.

णि ज्यांहींकरून **पोर्त्तुगीज** लोकांनीं शोध केले व ज्यांपासून नवीन अचाट कृत्य आरंभिलें असतां सिद्धीस जाईल अशा त्यांस उमेदी आल्या, त्या गोष्टींचा सर्व विद्वान् लोक विचार करूं लागले. **पोर्त्तुगीज** लोकांनीं ज्यावरून शोध करण्याच्या युक्ति बांधिल्या तें तत्व, आणि ज्या रीतीनें शोध चालविले ती रीति, या दोन गोष्टींच्या विचाराकडेस, स्वभावतः शोधक, खोल विचार करण्यास समर्थ, आणि नवीन पराक्रमाच्या कृत्यांविषयीं तत्पर, असें जें **कोलम्बसाचें** मन, तें बहुधा इतकें लागलें, कीं तेणेंकरून **पोर्त्तुगीज** लोकांची युक्ति सुधारायास, आणि आजपर्यंत जे शोध करायास त्यांनीं वृथा प्रयत्न केले होते, ते तडीस न्यावयास, उपयुक्त अशी कल्पना हा प्रथम योजूं लागला.

[मार्जिन: ा हिंदुस्थानांत ाण्याकरितां ावीन मार्गाची ल्पना बांधि- ीं.]

समुद्रांतून **हिंदुस्थान** एथें जाण्याकरितां मार्ग शोधून काढणें, हाच काय तो त्या काळचा मुख्य हेतु होता. आणि **पोर्त्तुगीज** लोकांनीं **केपडेवेर्ड** ह्मणून **आफ्रिका** खंडाच्या पश्चिम टोंकास ज्या वेळीं वळसा घातला त्या वेळापासून जितकीं पर्यटनें झालीं, तितक्यांमध्यें त्या हेतू कडेसच त्यांचें लक्ष होतें. त्या गोष्टीचीं **आफ्रिका** खंडांत जितके शोध केले, त्यांच्याशीं तुलना करून पाहतां ते शोध जमेस धरायाजोगे नाहींत असें दिसलें. **हिंदुस्थानांतील** फार पिकाऊ जमीनीची व तेथील द्रव्याची बहुतकाळापासून माहिती होती; तेथील मसाले व दुसरे किंमतवार जिन्नस यांची सर्व **यूरोप** खंडांत फार इच्छा असे. या व्यापारांत **विनीशिअन** लोक अगदीं गढून गेले होते, तेणेंकरून त्यांस अतिशय

आजपर्यंत नवीन शोधाविषयींचा मंदक्रम.

संपत्ति प्राप्त झाली, यामुळें सर्व अन्यदेशींच्या लोकांत त्यांच्याविषयीं हेवा उत्पन्न झाला. ज्या देशीं जाण्यास **पोर्तुगीज** लोकांची इच्छा होती त्या देशांत जावयास नवा रस्ता शोधून काढण्याविषयीं ते कितीही तत्पर असोत, परंतु ते दक्षिणेकडेस मात्र जाऊन त्या रस्त्याकरितां शोध करीत होते, व **आफ्रिका** खंडाच्या दूरच्या टोंकाभोंवतीं गलबतें हाकारल्यावर **हिंदुस्थानांत** पोहोंचूं अशी आशा बाळगीत होते. तथापि हा मार्ग अज्ञातच होता. आणि तो जरीं शोधून काढिला असता तरीं त्याच्या अतिशय दूरपणामुळें **युरोप** खंडांतून **हिंदुस्थानांत** जाणें ह्मटलें ह्मणजे त्या काळीं तें एक मोठें दुर्घट आणि सिद्धीस न जाण्याजोगें कृत्य आहे, असें दिसलें असतें. **केपनोन** यापासून विषुववृत्तापर्यंत जाण्याच्या कामांत पन्नास वर्षें मोडलीं; त्यापेक्षां त्या स्थलापासून **हिंदुस्थानांत** जावयास दूरचें जें समुद्रपर्यटन तें सिद्धीस नेण्याकरितां फारच काळ लागेल; तशांत **पोर्तुगीज** लोक ज्या मार्गानें जात तो मार्ग असा अशाश्वत, जोखिमीचा आणि फार त्रासदायक, असा **कोलम्बसानें** विचार करितांच, **हिंदुस्थान** एथें जाण्याकरितां जवळचा असून सरळ असा रस्ता निघेल किंवा नाहीं याविषयीं स्वभावतः तो विचार करूं लागला. नाविकविद्येच्या सिद्धांतांत व ते सिद्ध करण्यांत जें यास चांगलें ज्ञान होतें त्यामुळें जी जी कल्पना याच्या मनांत येई तिचा फार वेळ आणि पुर्तेपणीं विचार करून, व प्राचीन ग्रंथकारांचे तर्क आणि सूचना यांमध्यें व अर्वाचीन कालच्या नावाडी लोकांच्या प्रत्यक्ष पाहण्यामध्यें वि-

चारपूर्वक तारतम्य पाहून, शेवटीं **कोलम्बसानें** असा सिद्धांत केला कीं, **आट्लान्तिक** महासागरांतून नीट पश्चिमेकडे गलबत हाकारून गेलें असतां जे नवीन देश, फार विस्तीर्ण जो **हिंदुस्थान** देश त्यामध्यें असावेत असा संभव होतो, त्यांचा निखालस शोध लागेल.

यानें केलेल्या सिद्धांतांचीं मूल तत्वें.

असा **कोलम्बसानें** नानाप्रकारचे व अनेक कारणांपासून उपस्थित झालेले असे जे नियम व प्रमाणें यांवरून जो हा सिद्धांत केला होता, तो जसा नवीन व लोकोत्तर तसाच दिसण्यांत असत् कल्पनेचा दिसे. पृथ्वीची आकृति गोलरूप आहे असें तेव्हां ठाऊक होतें, व तिच्या आकृतीच्या मानाचा बऱ्याच शुद्ध रीतीनें निर्णय केला होता, यावरून पाहतां उघड दिसूं येतें कीं **यूरोप**, **आशिआ**, आणि **आफ्रिका**, हीं तीन खंडें त्या काळीं जितकीं माहीत होतीं, तितकीं मिळूनही या भूगोलावरील एक लहानसा प्रदेश होईल. तस्मात् ज्या विस्तीर्ण प्रदेशाचा आपल्यास शोध लागला नाहीं, त्यास अनुपयुक्त सागरानें आच्छादिलें नाहीं, तर मनुष्यास राहावयास योग्य असे देश त्या प्रदेशांत आहेत, असें मानणें हें, सृष्टिकर्त्याचें चातुर्य आणि लोकोपकार यांविषयींच्या ज्या आपल्या कल्पना त्यांस उचित आहे. याप्रमाणें असेंही दिसूं लागलें, कीं भूगोलाच्या या बाजूवरील महाद्वीपांत जितकी जमीन आहे, तितकीच दुसऱ्या गोलार्धांत बहुतकरून असावी. पृथ्वीची आकृति आणि रचना यांवरून दुसरें एक महाद्वीप आहे ह्मणून जे हे निर्णय केले, त्यांचें अर्वाचीन कालीं गलबतांतून पर्यटन करणाऱ्या लोकांच्या

प्रत्यक्ष अवलोकनावरून व तर्कावरून दृढीकरणही झालें होतें; तें असें कीं, **पोर्तुगीज** लोकांतील एक नावाडी त्या काळीं पश्चिमेकडेस जाण्याची जी मर्यादा होती, तिच्याही पलिकडेस गेला होता, तेव्हां कृतीनें कोरलेला एक लांकडाचा तुकडा समुद्रांत तरंगत होता तो त्यानें उचलिला. आणि ज्यापेक्षां तो पश्चिमेकडील वाऱ्यानें लोटत लोटत त्याजकडेस आला, त्यापेक्षां त्या भागाकडे आपणास अज्ञात असे जे देश आहेत, तिकडून हा तुकडा इकडेस आला, असें त्यानें अनुमान केलें. **मडेरा** बेटांच्या पश्चिमेस **कोलम्बसाच्या** मेहुण्यानें त्याच तऱ्हेचा आणि त्याच वाऱ्यानें आलेला एक तुकडा पाहिला, आणि मोठमोठ्या आकृतीचे वेतही लाटांवर तरतां पाहिले. **तोलेमीनें हिंदुस्थान** एथेंच उत्पन्न होणाऱ्या पदार्थांचें जें वर्णन केलें आहे, त्याप्रमाणेंच ते वेत दिसले. पश्चिम वाऱ्यामुळें मुळांसकट उपटलेले वृक्ष **आझोर्झ** बेटांच्या किनाऱ्याकडेस वाहून येत असत, आणि एका वेळीं दोन मनुष्यांचीं प्रेतें त्या किनाऱ्यास लागलीं होतीं. त्यांचे चेहरे विलक्षणच होते. ते **यूरोप** व **आफ्रिका** या दोनही खंडांतील लोकांसारिखे नव्हते.

गंगेपलिकडील देशांविषयीं प्राचीन विद्वानांचें मत.

शास्त्रीय सिद्धांत व प्रत्यक्ष दर्शनें यांपासून जीं जीं प्रमाणें सांपडलीं त्या त्या प्रमाणांच्या आधारावरून पश्चिम समुद्रांत नवीन देशांचा शोध लागेल, अशी **कोलम्बसास** आशा प्राप्त झाली; आणि अन्य कारणांवरून ह्या देशांचा आणि **हिंदुस्थानाचा** संबंध असावा, असेंही हा मानूं लागला. प्राचीन कालचे लोक **हिंदुस्थानांत भागीरथीच्या** कांठापर्यंत देखील गेले

नव्हते; तथापि तिच्या पलीकडील प्रांतांचींही वर्णनें लिहावयास कितीएक ग्रीक ग्रंथकार प्रवृत्त झाले. जें दूर किंवा अज्ञात त्याविषयीं अतिशयोक्तीनें कथन करावयास मनुष्यें प्रवृत्त होतात, आणि तसें करण्यास कोणाचा प्रतिबंधही नसतो. यावरूनच त्या ग्रंथकारांनीं त्या देशांचें मान अमर्याद लिहिलें आहे; **क्तीसिआस** असें लिहितो कीं, **हिंदुस्थान** विरहितकरून **आशिआ** खंड जेवढें मोठें आहे तेवढेंच **हिंदुस्थान** मोठें आहे; पदार्थ विज्ञानी **प्लिनि** हा ज्याच्या अनुरोधानें चालतो, त्या **ओनिसीक्रिटसानें** असा वाद केला आहे कीं **हिंदुस्थान,** पृथ्वीच्या जितक्या प्रदेशावर वस्ती आहे त्याच्या तृतीयांशा एवढें आहे. **निआर्खसानें** असें सांगितलें आहे कीं, **हिंदुस्थानाच्या** एका टोंकापासून दुसऱ्या टोंकास जावयास सरळ नीट गेलें तर चार महिनें लागतील. **मार्को पोलो** हा पूर्वेकडेस इतका दूर गेला होता कीं तेथपर्यंत युरोपीअन लोकांतून कोणीएक कधींच गेला नव्हता. त्यानें पर्यटन करीत असतां जें दर दिवसाचें वृत्त लिहून ठेविलें होतें, त्यावरून पाहतां प्राचीन लोकांनीं जीं अतिशयोक्तीचीं वर्णनें लिहिलीं होतीं, त्यांस बळकटी येत्ये. **काथे** आणि **सिपांगो** हीं राज्यें, तसेंच बहुत दुसरे देश, ज्यांचीं नांवें **यूरोप** खंडांत माहीत नव्हतीं, त्यांचीं जीं **मार्को पोलोनें** प्रौढ रीतीनें वर्णनें केलीं होतीं त्यांवरून **हिंदुस्थान** देश फार विस्तीर्ण आहे असें दिसे. हीं वर्णनें जरीं अपुरीं होतीं, तथापि **यूरोप** खंडांतील लोकांस पूर्वेकडील दूरदूरच्या प्रदेशांचीं जीं वर्णनें त्या काळीं मिळालीं होतीं, त्यांमध्यें हीं फारच शुद्ध होतीं;

क्तीसिआस; ओनिसीक्रिटस, निआर्खस; यांचीं मतें.

मार्को पोलोचें दर दिवसाचें वृत्त.

त्यांपासून **कोलम्बसानें** वास्तव सिद्धांत काढिला. यानें असा वाद केला कीं, ज्यापेक्षां **हिंदुस्थान** पूर्व दिशेकडेस फार विस्तृत झालें आहे, त्यापेक्षां तें पृथ्वीच्या गोलाकृतीमुळें **आफ्रिका** खंडाच्या पश्चिमेस आलीकडे जीं बेटें शोधून काढिलीं आहेत त्यांच्या जवळजवळ असावें. यावरून त्या बेटांमध्यें आणि **हिंदुस्थानामध्यें** फार अंतर नसावें, आणि पूर्वेकडील सर्वांपेक्षां जे दूरचे देश, तेथें जावयास फार सरळ आणि जवळ असा रस्ता शुद्ध पश्चिमेकडेसच गलबतें हाकारून गेलें असतां सांपडावा. **यूरोप** खंडाच्या पश्चिमेकडील प्रदेशांच्या जवळ **हिंदुस्थान** असावें, अशी जी **कोलम्बसाची** कल्पना तीस प्राचीन काळच्या कितीएक शिष्ट ग्रंथकारांचींही प्रमाणें सांपडलीं. त्या काळीं असें होतें कीं, कोणतेंही मत त्या ग्रंथकारांच्या प्रमाणांवांचून लोक आदरानें मानीत नसत. **हेरक्युलीज**, याचे स्तंभ अथवा **जिब्राल्टरची** सामुद्रधुनीही **ईस्तइंडीज** एथून फार दूर नसावी, आणि तीमध्यें येण्या जाण्यास समुद्रांतून मार्ग असावा,असें **आरिस्टोटेलीज** यानें कल्पिलें. यापेक्षां विशेष समजूत पडण्याजोग्या शब्दानीं **सेनेका** निश्चय पूर्वक ह्मणतो कीं, वारा जर चांगला लागला तर **स्पेन** देशांतून **हिंदुस्थानांत** थोड्या दिवसांत गलबत पोंहोंचेल. **आतलान्तिक** बेट मोठें प्रख्यात आहे ह्मणोन **प्लातोनें** वर्णिलें आहे, आणि कितीएकानीं त्यास वास्तविक देश ह्मणोन कल्पिलें आहे, त्याच्या पलीकडे अज्ञात महाद्वीप आहे. तें बेट **स्पेन** देशापासून जवळच आहे, असें तो ह्मणतो. या सर्व गोष्टींचें **कोलम्बसानें** मनन केलें. **कोलम्बसाच्या अंगीं** कल्पना योजण्याचा फारच आवेश असे,

हिंदुस्थान यूरोपाचा पश्चिमेस असावें ह्मणून जी याची कल्पना तीस प्राचीन विद्वानांचीं प्रमाणें.

तथापि आपली कल्पना शक्ति खरीच आहे असा यास अभिमान नसे, परंतु उलटी तद्विषयीं शंका असे. याकरितां आपल्या प्रमाणांवर तसाच प्राचीन लोकांच्या लेखांवर केवळ भरंवसा न ठेवितां, यानें आपल्या मताचें प्रतिपादन करण्याकरितां जीं प्रमाणें योजिलीं होतीं, त्यांचें स्वरूप समजण्याविषयीं जे त्या वेळचे पुरुष समर्थ होते, त्यांचेंही मत घेतलें. गलवतांतून पश्चिमेस गेलें असतां नवीन देश शोधून काढण्याचा संभव आहे, याविषयींच्या ज्या आपल्या कल्पना त्या यानें **फ्लोरेन्स** एथें **पाउल** ह्मणोन एक वैद्य होता त्यास विदित केल्या. १४७४ या गृहस्थास भूसृष्टिरचनेच्या शास्त्राचें चांगलें ज्ञान आहे असा त्याचा लौकिक होता. त्याच्या विद्वत्तेवरून, व त्याच्या निष्कपटपणाच्या उत्तरावरून, **कोलम्बसानें** जो त्याच्या ठायीं विश्वास ठेविला होता त्यास तो पात्र होता असें दिसून येतें. त्या वैद्यानें मनःपूर्वक **कोलम्बसाची** कल्पना मान्य केली, व तिच्या दृढीकरणार्थ कितीएक ज्या झालेल्या गोष्टी त्याही सुचविल्या, आणि असा वर्णनीय उद्योग सतत चालविण्याकरितां **कोलम्बसास** उत्तेजन देऊन त्या उद्योगापासून परिणामीं तुमच्या देशास कीर्त्ति, आणि **यूरोप** खंडास सुख, यांची प्राप्ति होईल असें सांगितलें.

आपला सिद्धांत तडीस नेण्याच्या याच्या युक्ती.

प्रौढ कल्पना योजायास आणि त्या सिद्धीस न्यावयास **कोलम्बसा** इतकें ज्यांच्या आंगीं सामर्थ्य नाहीं त्यांस हे सर्व तर्क, व विचार, आणि प्रमाणें, हीं, वाह्यतः रमणीय, आणि निष्फल, अशा एका मताचें आदिकारण सिद्ध करायास मात्र उपयोगीं पडलीं असतीं; आणि त्या मतापासून चातुर्यानें सं-

भाषण करायास, अथवा मनःकल्पित तर्क चालवायास, एक विषय उपस्थित झाला असता; परंतु **कोलम्बसाच्या** उत्सुक आणि साहसी स्वभावामुळें याचे मनांत ही युक्ति येतांच ती सिद्धीस नेण्याविषयीं तो प्रवृत्त झाला. आपलें मत खरें आहे अशी याची पुर्तेपणीं खात्री झाल्यावर तिचा प्रत्यय पाहण्याकरितां नवीन शोध करावे ह्मणून समुद्रांतून पर्यटन करण्याकरितां **कोलम्बस** उतावीळ झाला. परंतु हें करण्याकरितां **कोलम्बसास** या अशा महत्कृत्याचा अंगीकार करण्याविषयीं समर्थ असे जे **यूरोप** खंडांत मोठ्या अधिकाराचे गृहस्थ होते, त्यांतून कितीएकांचा प्रथमतः आश्रय संपादन करावा लागला. **कोलम्बसास** स्वदेश सोडून जरीं फार दिवस झाले होते, तरीं त्याजवर जी याची प्रीति होती ती उडाली नव्हती. याजकरितां याला अशी इच्छा झाली कीं, आपल्या श्रमाचें आणि नवीन कल्पनेचें फळ आपल्या देशास प्राप्त व्हावें. याकरितां **कोलम्बसानें** आपली युक्ति **जेनवा** देशांतील सेनेट ह्मणजे वृध्धवृध्ध जे मुख्य सभासद त्यांस दर्शित केली. आणि आपले देशानें प्रथम आपल्या चाकरीचा स्वीकार केल्यास जे नवीन देश शोधून काढायाचे आहेत त्या देशांच्या शोधार्थ, मी एथील प्रजा सत्ताक राज्याच्या बाहुल्याखालीं गलबत हाकारीन, असें यानें कबूल केलें. परंतु **कोलम्बस** दुसऱ्या देशीं फार दिवस जाऊन राहिला होता त्यामुळें याची शक्ति आणि गुण याचे देशच्या लोकांस माहित नव्हते, आणि ते लोक जरीं समुद्रतीरीं राहणारे होते, तरीं त्यांस समुद्रांतून दूरदूरचीं पर्यटनें करण्याची तादृश सवय नव्हती. त्यामुळें

हा जेनवा एथील लोकांस अर्ज करितो.

करितां, छांदिष्ट कल्पना करणाऱ्या पुरुषांचें जसें स्वप्न त्याप्रमाणें **कोलम्बसाचें** बोलणें मानून, यास अमान्य केलें; व आपले प्रजा सत्ताक राज्याची प्राचीन काळीं जशी भरभर होती तशी भरभर होण्याचा जो हा समय प्राप्त झाला होता, तो अगदींच हातचा घालविला.

र्तुगालचा
राजास.

आपल्या देशाविषयीं जें करणें उचित होतें तें केल्यानंतर, तेथील लोकांनीं जरीं **कोलम्बसाचा** हिरमोड केला, तरीं याची उमेद खचली नाहीं, परंतु उलटा आपला अंगीकृत उद्योग न सोडितां, तो यानें मोठ्या उत्कंठेनें पुढें चालविला. **पोर्त्तुगाल** देशचा दुसरा **ज्योन्** राजा याच्या राज्यांत **कोलम्बसानें** फार दिवस वस्ती केली होती, त्यामुळें आपल्या सेवेवर त्याची ही सत्ता आहे असें जाणून, यानें त्या राजासही आपलें मत दर्शित केलें. एथें याच्या मताचा अधिक् आवडीनें स्वीकार होईल, अशा सर्व गोष्टी दिसत होत्या. हा राजा महत्कृत्यास हात घालणारा, व समुद्रांतील व्यापारामध्यें अभिज्ञ, आणि नवीन देश शोधून काढायास जे प्रयत्न करतील त्यांस आश्रय देण्याविषयीं अभिमानी, असा समजून **कोलम्बसानें** त्याचे जवळ विनंती केली. ह्या राजाची प्रजा **यूरोप** खंडांत जितके नौकाशास्त्र जाणणारे होते, त्यांपेक्षां फारच माहितगार असे. आणि समुद्रांतून मोठ्या धारिष्टाचें, अथवा कधींच केलें नाहीं, असें नवीन पर्यटन करण्याचें आल्यास तेणेंकरून तीस

भयही वाटत नसे. **कोलम्बस** जो रोजगार करीत होता त्यांमध्यें याची कुशलता आणि याच्या अंगींचे चांगले गुण यांची **पोर्त्तुगाल** देशांत पक्की माहिती होती. **कोलम्बसाची** जी युक्ति ती केवळ स्वप्नवत् नसावी असें याच्या कुशलतेवरून दिसून आलें. आणि **कोलम्बसानें** कांहीं असदुद्देशानें तो बेत योजिला असेल, अशी जी शंका ती याचे विषयीं मानूं नये, असें याच्या गुणांवरून दिसून आलें ; नंतर त्या राजानें मोठ्या सुप्रसन्नतेनें **कोलम्बसाचा** सर्व मजकूर ऐकून घेतला, आणि याच्या युक्तीचा विचार करण्याकरितां **स्यूता** एथील बिशप **डिएगो ओर्तीज** आणि दोघे याहुदी वैद्य यांस ती विदित केली. हे भूसृष्टिविद्येंत फार निपुण होते, आणि अशा जातीचा विषय आला असतां त्यांचें संमत घेण्याचा या राजाचा परिपाठ असे. **जेनवा** देशांतील अज्ञानानें जसें **कोलम्बसास** आडवें येऊन याची निराशा केली, त्याप्रमाणेंच **लिस्बोन** शहरामध्यें, तेथील लोकांस स्वमताचा जो अभिमान होता, तोच एक यास तसाच भयंकर शत्रु उभा राहिला. ज्या पुरुषांच्या निर्णयांवरून **कोलम्बसाची** युक्ति मान्य अथवा अमान्य व्हावी असें होतें, ते पुरुष **पोर्त्तुगाल** देशांतील नौकागमन विद्येंतील मुख्य अधिकारी असत. त्यांनीं **हिंदुस्थानांत** जावयास **कोलम्बसानें** जो अधिक जवळचा व अधिक निश्चयात्मक असा मार्ग काढिला होता, त्याजहून केवळ उलट्या रोखानें गलबत चालवून **हिंदुस्थानांत** जायाचा मार्ग शोधून काढायास सांगितलें होतें. याकरितां आपले मताचा धिक्कार करणें, अथवा **कोलम्बसाचें** मत चांगलें ह्मणोन स्वी-

त्यानें याचें बोलणें ऐकून घेण्याकरितां मंडळ्या नेमल्या.

कारणें, या दोनही खेदकारक गोष्टी सहन केल्यावांचून, **कोलम्बसाच्या** युक्तीस त्यांच्यानें मान्य करवेना. **कोलम्बसाच्या** मताचें स्वरूप पुरतेपणीं बाहेर पडायाजोगें यानें आपल्या कल्पनेचें विशेष विवरण करावें, ह्मणून कपटानें **कोलम्बसास** हवेतसे प्रश्न विचारून व हजारो दूषणें देऊन यास त्रासविलें, आणि शेवटील निर्णय करायाचा तो लांबणीवर घातला. **कोलम्बसाची** युक्ति सिद्धीस गेली असतां त्यास जी प्रतिष्टा आणि हित प्राप्त होणार, तीं दोनही आपण हरण करावीं, असा त्या वेळेस त्यानीं कट केला. आणि **कोलम्बसानें** जो मार्ग दर्शित केला त्या मार्गानेंच जाऊन यानें जे शोध योजिले होते, त्यांविषयीं यत्न करून पाहायास गुप्तपणें एक गलवत पाठवावें अशी राजास शकल सांगितली. त्या प्रसंगीं राजास योग्य ज्या कल्पना त्यांचा त्यास विसर पडून, त्यानें त्यांची आपल्या थोरपणास अनुचित अशी जी विश्वास घाताची मसलत ती कबूल केली. परंतु **कोलम्बसाची** युक्ति सिद्धीस नेण्याकरितां जो मालीम योजिला होता, त्याचे आंगीं याचें बुद्धि कौशल्य आणि धैर्य यांचा अभाव होता. तेव्हां असें झालें कीं तोंडचा वारा सुटला, आणि जाऊन उतरावें अशी कोठें जमीनही दिसेना, तेव्हां त्याचें धैर्य सुटून तो परत **लिस्बोन** शहरांत आला; आणि जळो ही केवळ विपरीत आणि संकटांत घालणारी युक्ति, असे अपशब्द बोलूं लागला.

यानें केलेल्या शोधाविषयीं यत्न करायास तो प्रवृत्त होतो.

ज्यांचें अंतःकरण निष्कपट त्यांस अशा प्रसंगीं जसा साहजिक राग येतो ; त्याप्रमाणेंच हें अयोग्य कृत्य उघडकीस येतांच **कोलम्बसासही** संताप आला. नंतर त्या रागाचे

हा पोर्तुगाल देश सोडून स्पेन देशाच्या दरबारास जातो.

उकळींत असा धडधडीत विश्वास घात करणारे लोकांबराबर कोणताही संबंध ठेवूं नये, असा **कोलम्बसानें** निश्चय केला; हा तत्क्षणींच तें राज्य सोडून इसवी सनाच्या समाप्तीस **स्पेन** देशांत जाऊन उतरला. **कोलम्बसाची** युक्ति मान्य करायास, आणि ती सिद्धीस न्यावयास, कोणी साहाय्यदाता मिळाला असतां त्याचा आश्रय संपादन करण्याविषयीं कांहीं प्रतिबंध नव्हता, ह्मणून **फर्डिनान्द** आणि **इसाबेल्ला**, ज्यांकडेस ते वेळीं **कास्तील** आणि **आरागोन** या दोन एकत्र झालेल्या राज्याचा अधिकार होता, त्यांस आपण स्वतांच आपली कल्पना निवेदन करावी असा यानें निश्चय केला. परंतु राजे आणि प्रधान यांस विज्ञप्ति केली असतां तीपासून निश्चयेंकरून फळ उत्पन्न होतेंच असें नाहीं, याचा यास नुकताच अनुभव आला होता; त्यामुळें आपला भाऊ **बार्थोलोमेओ** यास **इंग्लान्द** एथें पाठविण्याची प्रथम सावधगिरी राखिली. **यूरोपांतील** अत्यंत चतुर आणि श्रीमान् असे जे राजे त्यांतलाच सातवा **हेन्रि** असा त्याचा लौकिक होता; त्याजपाशीं बोलणें चालवावें याजकरितां **कोलम्बसानें** आपल्या भावास आपलें मत पुर्तेपणीं समजवून दिलें.

१४८४

आपल्या भावास इंग्लान्दास पाठवितो.

स्पेन देशाचे दरबारांत आपले बोलण्याचा स्वीकार करतील किंवा नाहीं याविषयीं जे संशय आणि भयें **कोलम्बसाचे** पोटांत आलीं होतीं, त्यांस कारण होतें; तें असें कीं, त्यासंधीस **आरब** लोकांचें **स्पेन** देशांत **ग्रनाडा** ह्मणून जें अखेरीचें राज्य त्याजबराबर जिवावरची लढाई करण्यांत **स्पेनदेश** गुंतला होता. **फर्डिनान्द** याचा स्वभाव दिक्कतखोर आणि

स्पेन देशांत याचें कार्य सिद्धीस जे अडथळे आले ते.

त्या लोकांची चाल व ज्या लढाईंत ते गुंतले होते ती लढाई याचे कार्य सिद्धीस अनुकूल नव्हती.

संशयी असे, त्यामुळें साहसी आणि असाधारण अशा कृत्यांची त्यास आवड नसे. इसाबेल्ला जरीं मोठी उदार आणि मोठी साहसी होती तथापि हरएक बाबतींत ती आपल्या नवऱ्याच्या ताब्यांत असे. स्पेनदेशचे लोकांनीं प्राचीन काळची जी मर्यादा तिचे पलीकडेस गलबतांतून पर्यटन करण्यास आजपर्यंत प्रयत्न केले नाहींत, आणि त्यांचा शेजारचे पोर्तुगीज लोक आश्चर्य वाटायासारिखे नवीन शोध करीत चाललले होते हें पाहिल्यावरही, त्यांचेसारिखा व्यापार आपणास साधेल किंवा नाहीं हें पाहण्याचा, व त्यांची बरोबरी करण्याचाही यत्न केला नाहीं. ख्रिस्ती धर्मावर विश्वास न ठेवणारे जे आरब लोक त्यांची लढाई चालली होती, तींत आपली उद्योगशीलता आणि जयश्रीविषयकउत्साह हीं दाखविण्याचा त्या स्पेनदेशीय लोकांस चांगला योग आला होता. परंतु ही गोष्ट कोलम्बसास प्रतिकूळ होती; त्यामुळें जे लोक स्वभावतः कोणत्याही गोष्टीचा निश्चय करण्यामध्यें आळशी आणि मंद, अशा लोकांपासून त्वरित काम करून घेणें यास परम अशक्य होतें. परंतु ज्या लोकांपासून अभय व आश्रय कोलम्बसानें मागितला होता, त्यांचे वयाचे स्वभावास फार चांगलें पडत असे. कोलम्बस मन मिळाऊ रीतीचा असूनही भारदस्त होता; आणि आपले भाषणांत व कृतींत पदोपदीं दृष्टि देणारा, सदाचरणांत कोणी दोष न ठेवण्याजोगा, आणि धर्मसंबंधि सर्व कर्मानुष्ठानांकडे जें याचें लक्ष असे त्यांत लोकांनीं याचें प्रतीक घेण्याजोगा, असा होता. असे प्रतिष्टा मिळण्याजोगे जे याचे अंगीं गुण होते, तींहींकरून यास पुष्कळ अंतरंग मित्र

ह्मणून याची कल्पनाच पुर्तेपणीं त्यांचा ध्यानांत आली नाहीं.

मिळालें एवढेंच नाहीं, तर सर्वांपासून मान्यताही मिळाली. **कोलम्बसाची** जी मध्यम प्रतीची संपत्ति तीस उचित असा जरीं याचा साधेपणा असे, तथापि यास दारिद्र्यामुळें स्वप्नवत् युक्ति सुचून, हा कोणीएक यःकश्चित् प्रयास कर्ता आहे, असें लोकांनीं कल्पिलें नाहीं; तर ज्या पुरुषाच्या सिद्धांताकडेस मोठें लक्ष देणें योग्य अशा पुरुषासारिखा याचा आदर केला.

याचे युक्तीचा
विचारशून्य
न्यायाधीशां
तपास केला.

फेर्डिनान्द आणि **इसाबेल्ला** हीं उभयतां **आरब** लोकांबराबर लढाई करण्याचे कामांत जरीं अगदीं गुंतलीं होतीं, तथापि त्यांनीं **कोलम्बसाची** इतकी मान्यता ठेविली कीं **इसाबेल्ला** राणीनें **फेर्डिनान्द डितालावेरा** ह्मणून जो तिचा गुरु होता, त्यास याचे युक्तीचा विचार करण्यास सांगितलें. त्या गुरूनें अशा जातीचे विषयांचा निर्णय करण्यास जे त्याच्या देशचे लोक फार समर्थ होते, त्यांचा तद्विषयीं विचार घेतला. परंतु **स्पेन** देशांत आजपर्यंत खऱ्या विद्येची इतकी थोडी प्रवृत्ति झाली होती कीं अशा गहन विषयांचा विचार करायास जे उगीच विद्येचा डौल घालणारे असे विद्वान् निवडिले होते, त्यांस **कोलम्बसानें** ज्या मूल पीठिकेवरून आपले तर्क रचिले, आणि तद्विषयक आशाही धरिली, ती मूळ पीठिकाच पुर्तेपणीं समजली नाहीं. त्यांमधील कितीएकांनीं पृथ्वीचे मानाविषयीं जें त्यांस विपरीत ज्ञान झालें होतें, तेणेंकरून असा वाद केला, कीं **कोलम्बसानें** पूर्वेकडील जे दूर दूरचे देश शोधून काढण्याविषयीं योजिले आहेत, तेथें जलमार्गानें जाण्यास तीन वर्षांपेक्षां कमी काळ पुरणार नाहीं.

 याची कल्पना अवास्तव आहे असें त्यांनीं ह्मणतांच,

दुसऱ्यांनीं असा निर्णय केला, कीं प्राचीन कालच्या विद्वान लोकांचें समुद्राचा अंत नाहीं ह्मणोन जें मत आहे, त्याप्रमाणेंच **कोलम्बस** समुद्रांतून गेला असतां याचे अनुभवास येईल अथवा जर तसाच आग्रह धरून हा पश्चिमेची जी मर्यादा तिच्या पलीकडेस तारूं हाकारून गेला, तर पृथ्वी गोलाकार आहे यामुळें याचे परत येण्यास प्रतिबंध होईल. आणि ईश्वरानें ज्या पृथ्वीच्या दोन खंडांचा संबंध तोडून ठेविला आहे, त्यांमध्यें व्यापार चालू करायास जर **कोलम्बसानें** वृथा प्रयत्न केला, तर त्यांत तो प्राणास मात्र मुकेल. बहुतेक लोकांनीं या विषयावर विशेष वादविवाद करण्यांत न शिरतां, सामान्यतः **कोलम्बसाची** युक्ति लोकांत एक ह्मण आहे तिच्या आधारावरून निषेधिली: अज्ञानी, आणि मोठे कृत्यास ज्यांच्यानें हात घालवत नाहीं, अशा लोकांस बहुधा या ह्मणेखालीं लपायास जागा असत्ये. ती ह्मण ही कीं, "सर्व मनुष्यांमध्यें मी कायतो शाहणा असें आपणास मानणें हें पोकळ अभिमानाचें होय." ते असें बोलले कीं, **कोलम्बसानें** जें हें ढोंग माजिवलें आहे, त्याप्रमाणें जर खरोखर देश असते, तर आजपर्यंत ते गुप्त राहिले नसते; आणि प्राचीन कालचें शाहाणपण आणि चातुर्य, यांनीं या अपूर्वकल्पनेचें यश जेनवा देशांतील एके अप्रसिद्ध गलबत हाक्यास मिळावयाकरितां वगळून ठेविलें नसतें.

त्यांनीं त्याविषयीं प्रतिकूल समजाविलें.

असे विलक्षण तर्क घेणाऱ्या पुरुषांबरावर बोलणें चालवायास, **कोलम्बसास** आपली सर्व कुशलता आणि सहनशीलता खर्चावी लागली. **कोलम्बसास** अज्ञानाच्या दुराग्रहा-

बराबर झुजावें लागलें एवढेंच नाहीं, परंतु त्यापेक्षां अधिक अनिवार्य जो असत्य ज्ञानाचा अभिमान त्याबराबरही झुजावें लागलें. असे पुष्कळ वादविवाद झाल्यावर, योग्य रीतीनें या विषयाचा निवाडा करायास असमर्थ अशा न्यायाधीशांस आपला विषय समजवून देण्यांत, व त्यांची खात्री करण्यांत, निष्फळ प्रयत्न करण्यामध्यें पांच वर्षें घालविल्यानंतर, परिणामीं **टालेवरा** यानें **फेर्डिनान्द** आणि **इसाबेल्ला** यांस **कोलम्बसा**विषयीं प्रतिकूळ समजाविलें; त्यावरून **आरब** लोकांबराबर जी लढाई चालली आहे, तिचा शेवट होईपर्यंत नवीन आणि खर्चाचे कृत्यांत शिरणें हें फार वेडेपण, अशी **कोलम्बसाची** समजूत घालणें त्या उभयतांस प्राप्त पडलें.

ह्या सांगण्यामध्यें कठोरपणा दिसूं नये ह्मणोन जी युक्ति **फेर्डिनान्द** आणि **इसाबेल्ला** यांनीं योजिली होती, ती आपल्या बोलण्याचा शेवटचा निषेध करण्यासाठीं योजिली आहे, असें **कोलम्बसानें** कल्पिलें. परंतु मनुष्य मात्राच्या कल्याणार्थ असा नियम आहे कीं, मोठे, आणि असाधारण, असे विचार योजण्यास समर्थ, अशी जी उत्तम कल्पना शक्ति, तिच्याबराबर नेहमीं मोठ्या आवेशाचा उत्साह असतो. तो उत्साह, दिवस गतीमुळें थंडा पडत नाहीं, आणि निराशेमुळें भग्नही होत नाहीं. अशा प्रकारचाच **कोलम्बसाचा** स्वभाव मोठा आवेशी असे. **कोलम्बसाची** जरीं अशी मोठी निराशा झाली, आणि ज्या दरबारांत इतके दिवस उगीच व्यर्थ आशा लावून याचें मन रिझवलें होतें, त्या दरबारापासून जरीं एकाएकीं परतला, तथापि आपले स्वकीय कल्पनेच्या प्रामा-

याचे बोलण्याचा शेवटचा निषेध झाला तरीं याचा उत्साह थंडा पडला नाहीं.

गिकपणाविषयीं जो **कोलम्बसाचा** निश्चय होता तो कमी झाला नाहीं; आणि आपल्या कल्पनेचा खरेपणा प्रत्ययास आणून देण्याविषयीं जी याचे अंगीं उताविळी होती, ती पहिल्यापेक्षां अधिक वाढली. राजकीय संस्थानाचा आश्रय मिळावा ह्मणून निरर्थक उपार्जना केल्यानंतर **कोलम्बसानें** राजांपेक्षां कमी पदवीच्या गृहस्थांस अर्ज केला. आणि **मेडीनासिडोनिआ**, व **मेडीनोसिली** एथील ड्यूक पदवीचे गृहस्थांस अनुक्रमानें विनंती केली. हे लोक जरी रयतेंतले होते, तथापि **कोलम्बसानें** जें साहसकृत्य योजिलें होतें त्यास पुरून उरे इतकी शक्ति आणि द्रव्य त्यांचेपाशीं होतें. हा कालपर्यंत ज्या बोलण्यामध्यें **कोलम्बस** गुंतला होता त्यांत जसें कांहीं फळ झालें नाहीं, त्याप्रमाणेंच हें बोलणेंही निष्फल झालें; असें होण्याचीं दोन कारणें दिसतात, तीं अशीं कीं, या गृहस्थांपेक्षां मोठ्या पदवीचे गृहस्थांस **कोलम्बसाचे** हेतूंचा जसा बोध झाला नव्हता, तसाच यांसही झाला नसावा; अथवा **फर्डिनान्द** यानें जी युक्ति निषेधिली, तीस आपण अनुकूळ झालों तर त्याच्या मीपणास धक्का लागेल, आणि त्याची आपणावर वक्रदृष्टि होईल असें त्यांस भय वाटलें असावें.

ग्लान्दामध्यें
ाचा भावानें
ं बोलणें चा-
णें चालवि-
तें.

अशी निराशा होत गेल्यामुळें **कोलम्बसास** परम दुःख झालें, आणि यानें जो आपला भाऊ **इंग्लान्दचे** दरबारांत पाठविला होता, त्याजकडील कांहीं वर्त्तमान न आल्यामुळें तर त्या दुःखांत फारच भर पडली. **बार्थोलोमेओ** हा जलमार्गानें **इंग्लान्दास** जात असतां, दुर्दैवामुळें तो समुद्रांतील चांच्े लोकांच्या हातीं सांपडला, त्यांनीं, त्यास सर्वस्वीं नागवून कि-

तीएक वर्षें बंदिशाळेंत अडकवून टाकिला होता. शेवटीं तो तेथून पळून गेला आणि **लंडन** शहरास जाऊन पोंचला. परंतु ते वेळेस त्यास दरिद्रानें इतकें पीडिलें होतें, कीं दरबारांत घालून जाण्याजोगा जामा निमा करण्या पुरता तरी पैसा मिळिवण्याकरितां, बरेच दिवस त्याला नकाशे काढून विकण्याचें प्राप्त पडलें. नंतर **कोलम्बसानें इंग्लान्दचा** राजापाशीं निवेदन करण्याकरितां ज्या गोष्टी त्यास सांगितल्या होत्या, त्या त्यानें त्या राजापाशीं निवेदन केल्या. **हेन्री** राजा अतिशय संशयी, आणि कृपण स्वभावाचा होता, त्यामुळें तो नवीन आणि खर्चाचे कामांत मन घालीत नसे, तथापि **कोलम्बसाचे** बोलण्याचा त्यानें जसा अधिक खुष मर्जीनें स्वीकार केला, तसा ज्या अन्य राजांकडे तें बोलणें लाविलें होतें त्यांनीं केला नाहीं.

कोलम्बसास स्पेन देशांत उत्तेजन मिळण्याचा कांहीं आशा आहेत.

इकडेस **कोलम्बसास** आपल्या भावाची वाट काय झाली, हें न समजल्यामुळें, आणि **स्पेन** देशांत आतां उत्तेजन मिळण्याची आशा न राहिल्यामुळें, **इंग्लान्दचे** दरबारांत आपले युक्तीचा स्वीकार अधिक आवडीनें करितील या आशेनें स्वतः तेथें जाण्याचा यानें निश्चय केला. या कामाकरितां यानें तयारी केली, आणि आपले पाठीमागें आपल्या मुलांचा बंदोबस्त राखण्याविषयींही यानें तर्तुद करून ठेविली. इतक्यांत **पालोसचे** जवळच्या ज्या **राबिडा** मठांत **कोलम्बसाचे** मुलांनीं विद्याभ्यास केला होता, त्या मठाचा अधिपति **जुवान पीरेज** यानें येऊन थोडे दिवस प्रवासास जाण्याचें ठेवावें, अशी अंतःकरणपूर्वक विनंती केली. **पीरेज** हा मोठा वि-

द्वान् होता, आणि त्याची व **इसाबेल्ला राणीची** ओळख अ-
सून तिचेजवळ त्याची कांहीं मान्यताही असे. या गृह-
स्थाची मनापासून **कोलम्बसावर** भक्ति असे, कारण कीं **को-
लम्बसाचें** सामर्थ्य आणि प्रामाणिकपणा, हीं त्यास अनेक
प्रसंगीं विदित झालीं होतीं. त्या गृहस्थास नवीन पदार्थ
पाहण्याची इछा असे ह्मणून, अथवा **कोलम्बसाशीं** स्नेह
भाव असे ह्मणून, त्यास उत्तेजन येऊन तो, आपले शेजारीं
गणित विद्येमध्यें पुरा असा एक वैद्य होता त्यास समागमें
घेऊन, **कोलम्बसाचे** युक्तीचा यथार्थ रीतीनें विचार करावा
ह्मणून प्रवृत्त झाला. असा विचार केल्यानंतर त्याचें पुर्ते-
पणीं समाधान झालें कीं ज्या मूळ पीठिकेवरून **कोलम्बसानें**
आपले मताची उभारणी केली ती मूळ पीठिका सुदृढ आहे,
आणि **कोलम्बसानें** जी योजना केली आहे ती सिद्धीस जा-
ण्याचाही संभव आहे. या अशा महत्कृत्यास आश्रय देणा-
रांस जी कीर्त्ति व लाभ प्राप्त होतील, तीं स्वदेशास प्राप्त व्हा-
वीं ह्मणून, **इसाबेल्ला** राणीस त्यानें विनंतीपत्र पाठविलें,
आणि या कल्पनेस जें लक्ष उचित आहे तें देऊन तिचा पुनः
विचारकरणें आपणास आवश्यक आहे अशी विज्ञप्ति केली.

याचे युक्तीचा विचार केल्यानंतर ती खरी आहे अशी खात्री होत्ये.

ज्या पुरुषाची **इसाबेल्ला** मान्यता राखीत होती त्याचे वि-
नंतीवरून तीस द्रव आला, आणि त्या मोठ्या विषयावर त्या-
जबराबर संभाषण करण्याकरितां त्यास **सान्टाफे** या गांवीं
तत्काळ येण्याकरितां आज्ञा केली, कारण **ग्रनाडास** वेढा प-
डला होता त्यामुळें त्या काळीं दरबार तेथें भरत असे. त्या उ-
भयतांच्या भेटीपासून प्रथम हें निष्पन्न झालें कीं **कोलम्बसास**,

परत येण्याची तयारी करण्यापुरतें थोडेसें द्रव्य पाठवून पुनः दरबारास येण्याकरितां मोठ्या आदरसत्कारानें बोलावणें पाठविलें. त्याच वेळेस असा रंग दिसून आला होता, कीं **ग्रनाडा देश** ताब्याखालीं आणिला असतां **आरब** लोकांबराबर जी लढाई चालली आहे तिचा लवकरच चांगला परिणाम होऊन **स्पेन** देशांतील लोकांस नवीन कृत्यांत शिरायास मोकळीक होईल; यावरून, व राजाची कृपा होऊन नुकतीच **कोलम्बसाची** मानमान्यता झाली होती यावरून, **कोलम्बसाचे** मित्रांस याचे युक्तीस आश्रय मिळेल याविषयीं पूर्वींपेक्षां अधिक विश्वास धरायास उमेद आली. या मित्रांमध्यें **आलोन्सो दि किन्तानिल्ला** ज्याचेकडे **कास्तील** एथील वसुलाचा अधिकार होता हा एक, आणि **लूइझ दि सान्तांजेल** ज्याचेकडे **आरागोन** एथील धर्म खात्यांतील वसूल घेण्याचें काम होतें हा दुसरा, हे पुढारी होते. हा मोठा उद्देश सिद्धीस नेण्याविषयीं जी त्यांचे आंगीं यथायोग्य उत्कंठा होती, तिणेंकरून त्यांचे नावास इतिहासांत उत्तम स्थलीं लिहिण्याची योग्यता प्राप्त झाली आहे. या गृहस्थांनीं **कोलम्बसास** मोठ्या पदवीचे गृहस्थांस भेटविलें, आणि याचे कार्याकडे त्यांचें चित्त लागे असें केलें.

कोलम्बसाच्या कल्याणाकडे ज्यांचें लक्ष होतें अशा बहुत संभावित पुरुषांस यास नेऊन भेटवितात.

परंतु **फेर्डिनान्द** याचे मनांत **कोलम्बसास** हितावह अशा कल्पना उत्पन्नकरणें फार कठीण होतें, कारण कीं **कोलम्बसाची** योजना अतिविलक्षण आणि छांदिष्ट आहे, असें तो अद्यापि मानीत होता. **कोलम्बसाच्या** पक्षाचे लोकांचा श्रम निष्फल करण्याकरितां पूर्वीं याची युक्ति दुःसाध्य आहे असें

प्रथम जें मोठें बक्षीस मागत होता तेंच पुनः मागतो.

ज्यांनीं ह्मटलें होतें, त्यांचीच सांप्रत जें याच्याशीं बोलणें चालणें करायाचें त्यांत योजना करण्याची युक्ति **फर्डिनान्द** यानें काढिली. पूर्वीं निश्चयें करून सिद्धि होईल अशी जी **कोलम्बसास** आशा होती तीच आशाधरून ज्यावेळीं हा त्यांचे पुढें आला, आणि पूर्वीं जें मोठें बक्षीस मागत होता तेंच मागूं लागला, तेव्हां त्यांस आश्चर्य वाटलें. **कोलम्बसानें** असें बोलणें लाविलें, कीं नवीन शोध करण्याकरितां माझे हाताखालीं थोडेसे आरमाराची संजोगणीकरून द्यावी; आणि पुढें मी जितके समुद्र व देश शोधून काढीन तेथील आरमाराचा अधिकार आणि राजकीयसत्ता मला वंशपरंपरा असावी; तसेंच मला व माझे मुलांबाळांस तेथें जो नफा होईल त्याचा दाहावा हिसा सतत मिळावा; आणि या महत्कृत्यापासून जे लाभ होतील त्यांचा माझ्या द्रव्यानुसार मला वांटा मिळावा अशा करारानें, आपला उद्देश सिद्धीस जाण्याकरितां जितकें द्रव्य पाहिजे होतें, त्याचा अष्टमांश **कोलम्बसानें** आगाऊ देऊं केला. जर हें मोठें कृत्य सफल झालें नाहीं, तर बक्षीस अथवा लाभ याविषयींचें माझें कांहींच बोलणें नाहीं. या वर्तणुकीवरून **कोलम्बसाची** आपले मताच्या खरेपणाविषयीं पक्की खात्री आहे असें जें निभ्रांत प्रमाण दिसून आलें त्याचा विचार न करितां, आणि इतका विलंब लागला व इतके प्रतिबंध आले तथापि **कोलम्बसाचे** मनाचा मोठेपणा याचें मुळचें जें ह्मणणें होतें त्यावांचून दुसरे हलक्या बोलण्याकडेस वळला नाहीं, असें पाहून आश्चर्य भरितन होतां, **कोलम्बसाचे** युक्तीचा जे पुरुष विचार करीत होते ते,

याचे पर्यटनास खर्च किती लागेल, आणि यानें जें बक्षीस मागितलें त्याचें मौल्य काय होईल, याविषयींच विचार करूं लागले. **कोलम्बसाचे** पर्यटनाचा खर्च तर विशेष नव्हता, तथापि त्यांनीं असें समजाविलें कीं सांप्रत **स्पेन**देशाची जमा, खर्च होऊन फार उणी झाली आहे याकरितां, या देशास हा एवढा मोठा खर्च फार भारी. त्यांनीं असा वाद केला, कीं **कोलम्बसानें** जें कबूल केलें आहे तें सर्व जरीं केलें, तथापि अधिकार आणि प्राप्ति यांविषयींचें जें **कोलम्बसानें** मागणें घातलें आहे तें फार जरब आहे; आणि जर करितां याच्या सर्व मोठमोठ्या आशा स्वप्नवत् झाल्या, तर असें आचाट कृत्य करणारास अशा मोठ्या देणग्या केवळ अविचाराच्याच दिसणार नाहींत, तर उपहासासही पात्र होतील. अशा प्रकारें सावधगिरी आणि शाहाणपण यांचे ढबदार भूषणावरून त्यांचें मत खऱ्यासारिखें भासलें, आणि त्या मतास **फेर्डिनान्द** याचाही मोठा आश्रय होता; त्यावरून **इसाबेल्ला** राणीनें **कोलम्बसास** कोणत्याही प्रकारें आश्रय देण्याचें सोडिलें, आणि याचे बरोबर जें नवीन बोलणें चालणें आरंभिलें होतें तेंही त्वरित बंद केलें.

याच्या मागण्या फार खर्चाच्या आहेत असें बोलतात.

कोलम्बसाचे आजपर्यंत जितके हिरमोड झाले त्यांमध्यें या हिरमोडापासून त्यास फारच दुःख झालें. तें असें कीं प्रकाशाच्या अकल्पित किरणाप्रमाणें **इसाबेल्ला** राणीकडून **कोलम्बसास** जें आमंत्रण आलें होतें, तेणेंकरून सिद्धि होण्याचे असे रंग दिसून आले, कीं त्यावरून **कोलम्बसास** आतां आपले श्रमाची परिसमाप्तिच झाली अशी आशा धरायास उमेद

या अकल्पित संकटावरून याची उमेद फारच खचली.

आली होती ; परंतु आतां अंधकार आणि अनिश्चय यांचें पुनः परावर्तन झालें तेणेंकरून, **कोलम्बसाचें** मन दृढ निश्चयाचें असतांही, याच्यानें जें हें अकल्पित संकट प्राप्त झालें त्याचा धक्का सोसवेनासा झाला. **इंग्लान्दास** जाण्याचा एक शेवटचा उपाय राहिला होता तो करावा या बेतानें **कोलम्बस** त्या दरबारांतून परम संतापानें बाहेर पडला.

याचे आश्रय दाते ही संधि चांगली पाहून याच्या कल्यार्थ पुनः एक वेळ प्रयत्न करितात.

सुमारें त्याच वेळीं **ग्रनाडा** देश स्वाधीन झाला, आणि **फेर्डिनान्द** आणि **इसाबेल्ला** या उभयतांनीं मोठ्या जयजयकाराच्या समारंभानें तें शहर स्वसत्तात्मक केलें. या शहराचें स्वामित्व हातीं आलें यामुळें त्यांचे राज्यांत अन्य राज्याचा अधिकार समूळ नाहींसा झाला. आणि **पिरिनीज** पर्वताच्या तळापासून **पोर्त्तुगाल** देशाचे हद्दीपावेतों अवघे प्रांत त्यांचे ताब्यांत आले. मनुष्यास यश प्राप्त झालें असतां त्याच्या वृत्ति उच्चंबळूं लागतात, आणि तिहींकरून त्याचे मनास हुशारी आणि महत्कृत्यास हात घालण्याची उमेद येते. **किन्तानिल्ला** आणि **सान्तांजेल** ह्मणून जे **कोलम्बसाचे** सावध आणि विचारी आश्रय दाते यांस आपले मित्राच्या कल्याणाकरितां पुनः एक वेळ प्रयत्न करायास ही संधि चांगली सांपडली. त्यांनीं **इसाबेल्ला** राणीस स्वतः विनंती केली, कीं आपण मोठमोठ्या कृत्यांस आजपर्यंत महदाश्रय दिले असें असतां, कोणत्याही राजास आजपर्यंत ज्या युक्ति निवेदित झाल्या त्यांमध्यें सर्वोत्कृष्ट अशी जी **कोलम्बसाची** युक्ति तिचा अंगीकार करायास आपण इतका वेळ मागें पुढें करितां ही केवळ आश्चर्याची गोष्ट आहे, असें दर्शवून आणखी तीस असें विदित केलें,

आणि भूगोलाचें ज्ञान चांगलें, यामुळें पृथ्वीचे रचनेविषयीं आणि तिजवरील नाना देशांचे स्थितीविषयीं वास्तव कल्पना करायास हा फार समर्थ आहे. स्वकीय योजना सिद्धीस नेण्याकरितां यानें आपलें आयुष्य व संपत्ति भरीस घालायास कबूल केली, यावरून याचे प्रमाणिकपणाविषयीं व कार्य सिद्धि होण्याच्या आशेविषयीं पुरी खात्री होण्याजोगें प्रमाण दिसून आलें आहे. यानें जें आरमार मागितलें आहे तितक्याची संजोगणी करायास जी रक्कम पाहिजे ती फारच थोडी, परंतु याचे कृत्यापासून जे लाभ होतील ते तर फार अपरिमित आहेत. हा, जे नवीन देश आपण शोधून काढील त्यांपासून जें उत्पन्न होईल त्याशिवाय, आपले अभिनव युक्तीकरितां व श्रमांकरितां बक्षीसही मागत नाहीं. तर मनुष्याची ज्ञानमर्यादा वाढविण्याकरितां, व आजपर्यंत जे देश अज्ञात आहेत त्यांचे बराबर व्यवहार चालू करण्याकरितां, उत्तम प्रकारचा प्रयत्न करणें हें ज्यापेक्षां आपले महात्मतेस उचित आहे, त्यापेक्षां स्पेन देशांतील ज्या प्रांतांत ख्रिस्ती धर्म फार दिवस नाहींसा करून टाकिला होता, त्या प्रांतांत त्या धर्माची पुनः स्थापना केल्यानंतर, नवीन देश शोधून काढणें, व तेथें ईश्वरप्रेरित सत्याचा प्रकाश व सुखें प्रकट करणें, हें, आपले धर्म परायण बुद्धीस, व अंतःकरणाचे उल्हासास, अतिशय समाधान कारक होईल. जर आपण या गोष्टीचा त्वरित निर्णय केला नाहीं तर हा प्रसंग पुनः यावयाचा नाहीं; कारण कोल-

याच्या पर्यटनापासून जे लाभ होणार, ते.

म्बस अन्यदेशीं जाण्याकरितां मार्गस्थ झालाच आहे, आणि यास एकादा अधिक भाग्यवान्, आणि मोठें कृत्य उचलणारा, असा राजा भेटून तो याचीं बोलणीं मान्य करील, आणि **स्पेन** देशास यश व लाभ मिळिवण्याचा एकदां योग आला असतां, तो योग नाशकारक भीतीनें मी आपले हातचा घालविला, असा **स्पेन**देश सर्वकाल शोक करीत बसेल.

या कारणावरून इछिलेली गोष्ट सिद्ध होत्ये.

अशी चांगली संधि साधून एवढ्या पदवीच्या गृहस्थांनीं सबल कारणें सांगितल्यावरून इछिलेली गोष्ट निष्पन्न झाली. त्या गृहस्थांनीं **इसाबेल्ला** राणीचे सर्व संशय व भयें दूर केल्यानंतर, तिणें तत्काळ **कोलम्बसास** परत बोलवायास आज्ञा केली; **कोलम्बसाच्या** ह्मणण्याप्रमाणें त्यास कामास लावायाचा निश्चयही तिणें दर्शित केला; आणि आपलेजवळ द्रव्य थोडें ह्मणून फार श्रमी होऊन तिणें, मोठ्या औदार्यानें **कोलम्बसाच्या** समुद्रांतून पर्यटन करण्याचे तयारीस जितकें द्रव्य पाहिजे होतें त्याची उभारणी करण्याकरितां, आपलें जवाहीर गाहाण ठेवायास देऊं केलें. ते वेळीं **सान्तांजेल** यानें कृतज्ञतेच्या परमानंदामध्यें तिच्या हस्ताचें चुंबन करून, द्रव्याची उभारणी करण्याकरितां जी तिणें युक्ति योजिली ती अपमानकारक आहे असें समजून, तीपासून तिचें रक्षण करायास जितक्या द्रव्याची अपेक्षा होती तितकें द्रव्य तत्काळ देण्याचा त्यानें पत्कार घेतला.

कोलम्बस मार्गस्थ होऊन कितीएक कोस पुढें गेला होता, इतक्यांत **इसाबेल्ला** राणीकडील जासुदानें यास येऊन गांठिलें. तेव्हां आपले कल्याणार्थ **इसाबेल्ला** राणीचा अक-

ल्पित निश्चय ऐकून हा लागलाच **सान्ता फे** एथें परत आला; त्यासमयीं यास जो आनंद झाला त्यांत थोडासा किंतु राहिला होता, परंतु **इसाबेल्ला** राणीनें याचें अंतःकरण पूर्वक आगत स्वागत केल्यामुळें, व याचे ध्यानींमनीं जें जलपर्यटन करायाचें होतें त्यास निघण्याचाही रंग लवकरच दिसून आला यामुळें, **कोलम्बसानें** उपार्जना करण्यांत व कार्यसिद्धि होईल किंवा नाहीं या घोरांत जीं त्रासदायक आठ वर्षें **स्पेन** देशांत परम दुःखानें काढिलीं होतीं, त्या सर्वांचें यास विस्मरण पडलें. यासमयीं तहाचें बोलणें मोठ्या त्वरेनें सुरळीत चाललें, आणि **कोलम्बसा** बराबर जो तहनामा अथवा कलमबंदी ठरविली तिजवर १४९२ च्या एप्रील महिन्याचे १७ वे तारिखेस सही झाली. त्यांतील मुख्य कलमें.

हा परत आल्यावर तहनामा पुनः चालू करितात.

१ **फेर्डिनान्द** आणि **इसाबेल्ला** यांचेकडेस जें सागराचें स्वामित्व होतें त्या नात्यानें त्या उभयतांनीं, **कोलम्बसास** तो आपल्या उद्योगानें जे समुद्र व बेटें आणि महाद्वीपें शोधून काढील, तेथील आरमाराचे नाइकीच्या कामावर योजिलें; आणि असा ठराव केला, कीं **कास्तील** एथील आरमाराचे मुख्य नाइकास आपले इलाख्यांत जेवढे अधिकार आणि हक्क आहेत, तेवढ्याच पदवीनें **कोलम्बस** आणि त्याचे वारस यांनीं या जाग्याचा वंश परंपरा उपभोग करावा.

तहनाम्याचीं कलमें.

२ **फेर्डिनान्द** आणि **इसाबेल्ला** यांनीं, **कोलम्बस** जीं बेटें आणि महाद्वीपें शोधून काढील त्या सर्वांमध्यें यास राज्यकारभार चालविण्याची मुक्त्यारी दिली; परंतु त्या देशांतील कोणते एके देशांत पुढें कामकारभार यथास्थित चालवि-

ण्याकरितां दुसरा कामगार ठेवण्याची गरज लागली, तर **कोलम्बसानें** तिघांचीं नावें लिहून द्यावीं इतका मात्र याचेक-डेस अधिकार दिल्हा, आणि त्यां तिघांतून पसंत पडेल तो त्या कामावर त्या उभयतांनीं नेमावा असें केलें, आणि सुभे-दारीचा अधिकार सर्व हक्कांसुद्धां **कोलम्बसाचे** कुटुंबास वंश परंपरा चालावा असें ठरविलें.

३ **कोलम्बस** जे देश शोधून काढील तेथील उत्पन्न आ-णि व्यापार यांपासून खर्चवेंच भागून जो नफा होईल त्याचा दाहावा हिसा **कोलम्बस** व **कोलम्बसाचे** वारस यांस **फेर्डि-नान्द** आणि **इसाबेल्ला** या उभयतांनीं द्यावा असें केलें.

४ शोधून काढलेले देशांत जर व्यापार संबंधें कांहीं तंटा बखेडा अथवा वाद उत्पन्न झाला तर त्याचा निवाडा करायास स्वतां **कोलम्बसास** अथवा तो जे न्यायाधीश नेमील त्यांस पूर्ण अधिकार आहे, असें त्या उभयतांनीं सांगितलें.

५ या पर्यटनास, व **कोलम्बस** जे देश शोधून काढील त्यांचे बराबर व्यापार चालवायास, जो खर्च लागेल त्याचा आठवा हिसा **कोलम्बसानें** द्यावा आणि त्याबद्दल जो नफा होईल त्याचा अष्टमांश **कोलम्बसानें** घ्यावा अशी परवानगी झाली.

फेर्डिनान्द राजा, आरागोन एथील राजा या नात्यानें याचे कार्यास अगदीं हात भार लावीत नाहीं.

या तहनाम्यामध्यें **फेर्डिनान्द** याचें नांव **इसाबेल्ला** राणीचे नावाबराबर जरीं जोडिलें आहे, तरीं त्याचा **कोलम्बसावर** इतका अविश्वास होता, कीं त्यानें **आरागोन** एथील राजा या नात्यानें या महत्कृत्यास अगदीं हात भार लाविला नाहीं. **कास्तील** एथील सरकारांतूनच या पर्यटनाचा खर्च भागा-

याचा होता ह्मणोन **इसाबेल्ला** राणीनें या कार्याचे सिद्धीपासून जो लाभ होईल तो आपले प्रजेसच मिळावा असें करून ठेविलें.

याच्या जलपर्यटनाविषयींची तयारी.

या तहनाम्यावर सही होतांच **कोलम्बसाचे** जलपर्यटनाकरितां सामानसुमान सिद्ध करून देण्यांत मन घालून, व अतिशय त्वरा करून, **कोलम्बसानें** निरर्थक उपार्जना करण्यांत जो काळ व्यर्थ घालविला होता, त्याचा वचपा काढावा याविषयीं त्या राणीनें प्रयत्न केला. मे महिन्याच्या १२ वे तारिखेस **इसाबेल्ला** राणीकडून जें व्हायाचें होतें तें सुपूर्त झालें, आणि **कोलम्बस,** राजा आणि राणी यांचा शेवटचा निरोप घेण्याकरितां त्यांचेपाशीं गेला. या पर्यटनामध्यें अमुक ठिकाणीं उतरणें व अमुक रीतीनें चालणें वगैरे सर्व, **कोलम्बसाच्या** शाहाणपणावरून बिनदिक्कत त्या उभयतांनीं याचे अंगावरच टाकिलें. परंतु **पोर्त्तुगाल** देशचे राजास संताप येण्याचें वास्तव कारण टाळावयाकरितां, **गीनि** देशाचे कांठावरील, अथवा ज्या देशांस **पोर्त्तुगीज** लोक आह्मी शोधून काढिले असें ह्मणतात त्या देशांतून कोणतेही एका देशांतील त्या लोकांच्या ज्या वसाहतीच्या जागा असतील त्यांचे जवळ तुह्मी जाऊं नये, असें त्या उभयतांनीं **कोलम्बसास** वजावून सांगितलें. जीं तारवें **कोलम्बसाच्या** ताब्यांत द्यावयाचीं होतीं त्यांस **आंडालूसिआ** या प्रांतांत समुद्रकांठीं **पालोस** ह्मणून एक गांव होतें तेथील बंदरीं तयार करून ठेवावीं, ह्मणून **इसाबेल्ला** राणीनें आज्ञा केली. पूर्वीं लिहिलेला मठाधिपति **जूआन पीरेज,** ज्यानें **कोलम्बसावर** पूर्वींच मोठे उपकार करून ठेविले होते, तो त्या गांवाच्या शेजारींच राहात असे. त्या

पोर्त्तुगीज लोक ज्या देशांस आपलेसे ह्मणतात त्या देशांत जाऊं नये असें यास सांगतात

चांगल्या धर्मोपदेष्ट्याच्या वजनामुळें, व **कोलम्बसाचा** आणि तेथील राहाणवाल्यांचा कांहीं संबंध होता त्यामुळें, **कोलम्बसानें** तहनाम्यामध्यें जें द्रव्य देण्याचे कबूल केलें होतें तितकें त्यांपासून उत्पन्न केलें एवढेंच नाहीं, परंतु त्यांतील कितीएक गृहस्थांनीं आपले बरोबर यावें अशी त्यांचेपासून कबुलातही करून घेतली. त्या गृहस्थांमध्यें **पिंझोन** या नावाचे तिघे बंधु मुख्य होते, हे पुरुष मोठे श्रीमान् आणि नाविकशास्त्रामध्यें पुरे माहितगार असून, आपलें आयुष्य व संपत्ति या पर्यटनाचे भरीस घालावी अशी त्यांची इच्छा होती.

जुआन पेरेज याच्या वजनामुळें यास द्रव्य आणि मनुष्यें यांची कुमक मिळाली.

परंतु **इसाबेल्ला** आणि **कोलम्बस** या उभयतांच्या सर्व प्रयत्नानें जें आरमार सिद्ध झालें तें, ज्या लोकांच्या हातून तयार झालें त्यांचे थोरपणास, व ज्या कार्याकरितां त्याची योजना केली होती त्या कार्याचें महत्वास, योग्य नव्हतें, कारण त्या आरमारांत सारीं तीन गलबतें होतीं. आरमाराचा अधिपति **कोलम्बस** याजकडे ज्या गलबताचा अधिकार होता तें या तिहींमध्यें मोठें होतें खरें परंतु त्यांतही फार ओझें मावत नव्हतें. **सान्ता मारीआ** या वरदी कुमारिकेची **कोलम्बस** मनापासून भक्ति करीत असे, ह्मणून याणें त्या गलबताचें **सान्ता मारीआ** असें नाम ठेविलें. दुसऱ्या गलबताचें नाव **पिंटा** असें होतें, आणि त्याचा अधिकार **मार्टिन् पिंझोन** याचेकडे होता, व त्याचा भाऊ **फ्रांसिस** याचेकडेस तें गलबत हकारण्याचें काम होतें. तिसऱ्या गलबताचें नाव **नीन्या** हें गलबत **विन्सेंट यानेझ पिंझोन** याचे हाताखालीं होतें. हीं दोनही गलबतें हलकीं होतीं, आणि त्यांत मोठमोठे ना-

गलबतांचीं नांवें व त्यांचें वर्णन.

वांपेक्षां अधिक ओझें मावत नसे, व त्यांत लढाऊ सामानही त्या नावांपेक्षां ज्याजती नसे. या गलबतांस शोभत असल्यास आरमार हें नाव योग्य आहे. ह्या आरमारावर बारा महिनेपर्यंत पुरावयाजोगी सामग्री भरली होती; त्यावर एकंदर मनुष्यें ९०, त्यांत बहुतेक खलाशी, व थोडकेसे **कोलम्बसाचे** दैवावर हवाला देऊन जे पराक्रमी पुरुष निघाले होते ते, आणि कांहीं **इसाबेल्ला** राणीनें आपले दरबारांतील ज्या गृहस्थांस **कोलम्बसा** बराबर जाण्यास नेमिले होते, ते असे मिळून होते. **स्पेन** देशचे दरबारास ज्या गोष्टींमुळें भीति उत्पन्न होऊन इतका वेळपर्यंत **कोलम्बसा** बराबर करारनामा ठरवायास विचार पडला, त्या गोष्टींपैकींच जरीं या महत्कृत्याचा खर्च होता, तरीं तो चार हजार पौंडांपेक्षां अधिक नव्हता.

गलबतावरील लोक किति.

या जलपर्यटनाच्या तयारीचा खर्च.

पंधरावे शतकांत गलबतें तयार करण्याची युक्ति पराकाष्टेचीच अनाडी असे, आणि तसलीं गलबतें माहितीच्या किनाऱ्यानें जवळचें असून सुलभ असें जलपर्यटन करायास मात्र उपयोगीं पडत; असें असतांही, **कोलम्बस** तशाच आरमारानिशीं अज्ञात समुद्र शोधून काढायास प्रवृत्त झाला. त्यासमयीं समुद्रामध्यें मार्ग समजण्याकरितां याचेजवळ समुद्र तीराचे नकाशे नव्हते, व पुढें कोण कोणत्या अडचणी याजवर येऊन गुज़रतील त्यांचीही यास माहिती नव्हती; परंतु इतके दिवस हा ज्या महत्कार्याचे विचारांत अगदीं निमग्न होऊन गेला होता, तें कार्य सिद्धीस नेण्याविषयीं जो याचे अंतःकरणांत मोठा उत्साह असे, तेणेंकरून यापेक्षां अल्प साहसी पुरुष ज्या ज्या गोष्टींनीं भयाभीत झाले असते, त्या गो-

ष्टींकडे यानें लक्षही दिलें नाहीं; यावरून **कोलम्बसाचें** धैर्य आणि अघटित कल्पना हीं स्पष्ट दिसून येतात. **कोलम्बसानें** मोठ्या उत्सुकतेनें आपले सामग्रीची तयारी केली, आणि **इसाबेल्ला** राणीनें या कामाची ज्यांचेकडेस मुक्त्यारी दिली होती त्यांनीं ही यास फार चांगलें साहाय्य केलें, त्यामुळें या पर्यटनाकरितां ज्या ज्या वस्तूंची अपेक्षा होती त्या सर्व लवकर तयार झाल्या. **कोलम्बसाचे** मनांत धर्मसंबंधी विचार पुरतेपणीं बिंबून गेले होते, त्यामुळें दुर्घट, आणि जेणेंकरून ख्रिस्ति धर्माचें ज्ञान मुख्यत्वें वृद्धिंगत करावयाचें होतें, अशा जलपर्यटनांत ईश्वरानें आपल्यास सुरक्षितपणें न्यावें ह्मणून सर्व लोकांचे समक्ष त्याची प्रार्थना केल्याशिवाय **कोलम्बस** निघाला नाहीं; याच उद्देशानें **कोलम्बस** आपले ताब्याखालीं जितके लोक होते त्यांसुद्धां सांप्रदायाप्रमाणें **राबिडा** मठास मोठ्या समारंभानें गेला; तेथें जाऊन त्या सर्वांनीं आपापलीं पापें कबूलकरून दोषनिर्मुक्त झाले, आणि त्या मठाधिपतीचे हस्तापासून पवित्र प्रसाद ग्रहण केला; त्या मठाधिपतीनें पूर्वीं या महत्कृत्यास मोठ्या उत्साहानें आश्रय दिला होता ह्मणून तोही तें कृत्य सफल होण्याकरितां त्यांचे बराबर प्रार्थना करूं लागला.

ईश्वरानें आपल्यास सुरक्षित न्यावें ह्मणून सर्वांचें समक्ष त्याची हा प्रार्थना करितो.

त्याचे दुसरे दिवशीं शुक्रवारीं, ह्मणजे १४९२ च्या आगस्त महिन्याचे ३ तारिखेस, प्रातःकाळीं सूर्योदयाच्यापूर्वीं ही मौज पाहण्याकरितां जे पुष्कळ तमासगीर लोक जमले होते, त्यांचे समक्ष **कोलम्बसानें** गलबत हकारिलें. ते समयीं हें जलपर्यटन उत्तम प्रकारें सिद्धीस जावें अशी त्या लोकांची इच्छा होती,

स्पेन देश सोडितो.

परंतु त्यांत कांहीं जड जोखीम प्राप्त होईल, अशी त्यांचा मनांत भीति येऊन, त्यांनींही ईश्वराची प्रार्थना केली. **कोलम्बसानें** गलबत हकारल्यावर थेट **कानेरी** बेटांकडे जाण्याचा मार्ग धरून, हा तेथें जाऊन पोंहोचला. या मार्गांत, इतर प्रसंगीं अवश्य अवलोकन करण्यासारखी, अशी एकही गोष्ट घडली नाहीं; परंतु फारच मोठें आणि फलद्रूप होण्यासारिखें जें हें जलपर्यटन यामध्यें सर्व गोष्टींकडे **कोलम्बसास** लक्ष द्यावें लागलें. बंदर सोडून एक दिवस झाल्यावर **पिंटा** या गलबताचें सुकाणूं ढिलें पडलें; त्या गलबतावर जे खलाशी लोक होते त्यांस धर्माचें वेड फार होतें, व त्यांचे आंगीं कलाकौशल्यही नव्हतें, त्यामुळें ही गोष्ट घडतांच हा आपले पर्यटनास अपशकून झाला असें समजून ते फार भयाभीत झाले. **कानेरी** बेटें **स्पेन** देशापासून अगदीं जवळ, तेथें जात असतांच तीं गलबतें ढवगाईस येऊन अस्ताव्यस्त झालीं तेव्हां ज्या जलपर्यटनास बहुत दिवस लागणार, व ज्यांत अनेक अडचणी प्राप्त होणार, त्या जलपर्यटनास तर तीं तारवें अगदींच उपयोगी नाहींत असें दिसून आलें; परंतु **कोलम्बसानें** आपली सर्व शक्ति खर्चून तीं तारवें पुनः तयार केलीं, आणि आपले बरावर पुरेशी नवी सामग्री घेऊन **कानेरी** बेटांतील फार पश्चिमेकडचें जें **गोमीरा** बेट तेथून हा सेप्तेंबर महिन्याचे ६ व्या तारिखेस निघाला.

इ.स. १४९२ १३ आगस्त

सुकाणूं ढिलें पडलें हा अपशकून झाला असें खलाशी लोक मानितात.

वास्तविक ह्मटलें तर या जलपर्यटनास एथूनच आरंभ झाला, कारण कीं **कोलम्बसानें** नेहेमी गलबतें चालविण्याचा जो मार्ग असे तो या स्थलापासून एकाएकीं सोडून दिला,

याने जो मार्ग धरिला तो.

आणि आपले जाण्याचा रोंख शुद्ध पश्चिमेकडेस धरून ज्या समुद्रांत जाण्याचा नेहेमीचा रावता नसे व जो समुद्र यास अज्ञात अशा समुद्रामध्यें यानें गलबत घातलें. प्रथम दिवशीं वारा अगदीं कमी होता ह्मणून **कोलम्बसाच्यानें** फार लांब जाववलें नाहीं, परंतु दुसरे दिवशीं यास **कानेरी** बेटें दिसेनाशीं झालीं. त्यासमयीं बहुतेक खलाशीलोक, जे नुकतेच भयाभीत आणि खिन्न झाले होते, त्यांनीं जेव्हां हें अघोरकृत्य मनांत आणिलें, तेव्हां इतःपर आपले दृष्टीस जमीन पुनः कधीं पडणार नाहीं असें समजून, त्यांनीं ऊर बडवायास आणि नेत्रांतून अश्रू टाकायास आरंभ केला. ते वेळीं **कोलम्बसानें,** आपला उद्योग अवश्य सफल होईल अशी त्यांची खात्रीकरून, आणि ज्या देशांत आपण जात आहों ते देश अति समृद्धिमान् आहेत यास्तव तेथें गेलें असतां मोठा धनलाभही होईल, अशी आशा दाखवून त्या लोकांचें समाधान केलें. **कोलम्बसाच्या** बरोबरच्या लोकांची उमेद किती होती ती लवकरच दिसून आली, तेणेंकरून **कोलम्बसास** असें ज्ञान झालें, कीं आपले महत्कृत्याचे स्वरूपावरून जीं कितीएक संकटें अवश्य प्राप्त होतील असें दिसतें त्यांचे बरावर, तसेंच आपल्या नाव्यांतील लोकांचें अज्ञान यापासून प्रायः जीं उत्पन्न होतील त्यांचे बराबर झुजायास आपणास सिद्ध झालें पाहिजे. दुसरें यानें असें पाहिलें कीं आपले मनांत जे शोध कर्तव्य आहेत ते समाप्तीस नेण्याकरितां नौकाशास्त्र संबंधि कुशलता आणि साहसी धैर्य या दोन गोष्टींप्रमाणेंच लोकांचीं मनें वशकरून घेण्याची युक्तिही आवश्यक आहे. **कोलम्बसाच्या** व ज्या

कार्य सिद्धीविषयीं खात्रीकरून व द्रव्य प्राप्तीची आशा दाखवून खलाशी लोकांस उत्तेजन आणिलें.

देशानें यास कामावर योजिलें त्याच्या भाग्योदयामुळें, **कोलम्बसाच्या** स्वभाव मोठ्या उत्साहाचा आणि याची कल्पना शक्ति मोठी करामतीची असून, दुसरे प्रकारचे सद्गुणही यामध्यें होते; असे गुण व सद्गुण एकत्र जमण्याचे ह्मटलें ह्मणजे विरळा. मनुष्य मात्राचें पुरें ज्ञान, मनोहरण करण्याचें चातुर्य, एकादी मसलत करण्यांत दमादमानें दीर्घ प्रयत्न करणें, स्वकीय मनोविकारांचें पूर्ण आकलन करणें, आणि अन्य लोकांचे हुरूप आपले उपयोगीं पाडून घेणें, हे सर्व गुण **कोलम्बसाचे** आंगांत भरले होते; या गुणांच्या योगें **कोलम्बसास** अधिकाराचें काम करण्याची योग्यता आली होती. **कोलम्बसामध्यें** हे सर्व गुण असून, हा जो रोजगार करीत असे त्यामध्यें यास इतकें विशेष ज्ञान होतें कीं तेणेंकरून संकटाचा अथवा जोखिमीचा समय प्राप्त झाला असतां, भरवसा उत्पन्न होई. भूमध्यसमुद्रामध्यें केवळ कांठानें पर्यटन करण्याची मात्र ज्यांस सवई अशा **स्पेन** देशांतील अडाणी खलाशांस, **कोलम्बसानें** ३० वर्षेंपर्यंत अनुभव घेऊन सिद्ध केलेली, आणि **पोर्त्तुगीज** लोकांनीं नवीन शोधून काढलेल्या युक्तीचें जें यास ज्ञान होतें तेणेकरून विशेष वृद्धिंगत झालेली, जी नौकागमन विद्या, ती फारच मोठी आहे अशी दिसली. ते सागरांत येताक्षणींच **कोलम्बसानें** स्वतः सर्व गोष्टींची व्यवस्था राखिली. जो जो हुकुम बजावावयाचा त्याची चौकशी जात्या राखीत असे, आणि आपण थोडके तासपर्यंत झोंप घेऊन बाकीचा सर्व वेळ तारवाचे मजल्यावर बसलेला असे. जे समुद्र पूर्वीं पाहिले नव्हते, त्या समुद्रांतून **कोलम्बसास** जावयाचें

याचें सामर्थ्य चपलता आ[illegible] लक्ष.

होतें, ह्मणून हा, पाण्याचा अंत पाहण्याची दोरी, आणि वेध करण्याचीं यंत्रें, नेहेमी हातांत बाळगी. **पोर्त्तुगाल** देशांतील ज्या पुरुषांनीं नवीन नवीन देश शोधून काढिले होते, त्या पुरुषांप्रमाणें **कोलम्बस** भरती, ओहोट, आणि उदकाचे प्रवाह, यांचे गतीकडेस लक्ष देत असे; तसेंच पक्ष्यांचे उडण्यावर, आणि मासे, समुद्रांतील वनस्पति, व लाटांवर तरंगणारी हरएक वस्तु या सर्वांच्या स्वरूपावर, नजर ठेवीत असे; आणि जी जी गोष्ट घडे ती ती आपल्या रोज नाम्यांत सविस्तर लिहून ठेवी. ज्या खलाशीलोकांस जवळ जवळचीं पर्यटनें करण्याची मात्र सवई होती, त्या खलाशी लोकांचे मनांत या पर्यटनाचे दूरत्वामुळें भीति उत्पन्न होण्यास चुकणार नाहीं, असें समजून **कोलम्बस**, ते लोक वास्तविक जितकें चालत तितकें त्याचे पासून छपवायास यत्न करी. याच हेतूनें **गोमिरा** बेट सोडल्यावर दुसरे दिवशीं ते लोक जरीं १९ कोस चालले तरीं **कोलम्बसानें** असें दर्शविलें कीं ते सारे १५ च कोस चालले, आणि तें पर्यटन समाप्त होईपर्यंत अल्प गणना करायास **कोलम्बस** नेहेमी तीच क्लृप्ति योजीत असे. सेप्तेंबर महिन्याचे १४ व्या तारिखेस **कानेरी** बेटांचे पश्चिमेस ३०० कोसांपलीकडे ह्मणजे **स्पेन** देशाचे लोक आजपर्यंत कांठ सोडून समुद्रामध्यें जेथपर्यंत गेले होते त्यापेक्षांही दूर, हीं तारवें गेलीं. तेथें जातांच नवीन आणि अद्भुत अशा गोष्टी त्यांचे दृष्टीस पडल्या, तेणेंकरून ते चकित होऊन गेले. तो प्रकार असा झाला, कीं त्या लोकांचे जवळ जीं होका यंत्रें होतीं, त्यांतील लोहचुंबकाचे कांटे शुद्ध ध्रुवाकडेस न वळतां

[...]ास युक्ति यो-[...]जावी लागल्ये.

[illegible]

पश्चिमेसही वळूं लागले, आणि ते जसे जसे पुढें गेले तसा तसा अधिकच फेर पडूं लागला. सांप्रत कालीं हें अंतर तर आपले परिपाठांत पडून गेलेलें, व ज्यांचे कारणांचा शोध लावण्यास मनुष्याची कल्पना शक्ति समर्थ नाहीं, अशा ज्या सृष्टींतील दुर्ज्ञेय गोष्टी त्यांतील, असें जरीं अद्यापि आहे, तरीं **कोलम्बसाच्या** बरोबरचे लोक असें विलक्षण दर्शन होतांच भयाभीत होऊन गेले. अशा समयीं ते लोक अज्ञात आणि अपार अशा सागरांत होते, आणि हें स्थल नेहेमींच्या पर्यटनापेक्षां फारच दूर होतें. या प्रसंगीं वस्तुस्वभावांतही फेर पडूं लागून आपणास जो एवढाच मार्गप्रदर्शक उरला आहे तोही आपणास सोडून जाण्याच्या बेतांत आहे, असें त्यांस दिसून आलें; परंतु असें दर्शन कां झालें याविषयीं **कोलम्बसानें** मोठ्या त्वरेनें आणि चातुर्यानें एक अपूर्व युक्ति काढिली, तिच्या योगानें **कोलम्बसाचें** जरीं समाधान झालें नाहीं, तरीं याचे लोकांस ती युक्ति इतकी सत्य भासली, कीं तिणेंकरून त्यांचे पोटांतील भयें नाहींशीं होऊन कुरकुर बंद झाली.

होक्यामध्यें अधिकच फेर पडूं लागल्यामुळें ते भयभीत होतात.

कोलम्बस कानेरीबेटें जितक्या अक्षांशांवर आहेत तितक्याच अक्षांशांच्या सुमारानें, अजूनही शुद्ध पश्चिमेस चालला. या गतीनें जातां जातां, **कोलम्बस** नियमित देशींच्या वाऱ्याचे हद्दींत येऊन पोहोंचला. तो वारा, अयन वृत्तांमध्यें व त्यांचे पलीकडेस कांहीं अंशपर्यंत, पूर्वपश्चिम एकसारिखा वाहत असतो. ह्या वायूची संत झुळुक लागण्यानें **कोलम्बस** इतक्या एकसारिख्या त्वरेनें चालला कीं, यास हेऱ्या मारण्या-

नियमित देशोचे वाऱ्यांच्या हद्दींत येतो.

स्थाण कुरणाप्रमाणें दिसली; आणि [illegible] नस्पती गलबतांचे गतीस प्रतिबंध करीत इतक्या दाट होत्या, असेंही दिसून आलें. अशा विलक्षणिक दर्शनावरून नवीन भय आणि काळजी उत्पन्न झाली. त्यासमयीं नौका चालण्याजोग्या समुद्राचे शेवटच्या हद्दीवर आपण येऊन पोंहोंचलों, आणि या तरंगणाऱ्या वनस्पती आमचें पुढें जाणें बंद करितील, व यांमध्यें आह्मास अज्ञात अशा रीतीनें बुडालेले असे घात होण्याजोगे खडक, अथवा जमीनीचा कांहीं विस्तीर्ण प्रदेश, गुप्त असावा, असें त्या खलाशी लोकांनीं कल्पिलें. त्या वेळीं ज्या गोष्टीवरून तुमचे पोटांत भीति उत्पन्न झाली, तिणेंकरून तर तुह्मांस धैर्य यावें, आणि जमीन जवळ येण्याचें हें चिन्ह आहे, असें तुह्मीं मानावें, असें सांगून **कोलम्बस** त्यांची समजूत घालूं लागला. त्याच वेळीं वाऱ्याची चांगली झुळुक लागून ते पुढें गेले; आणि गलबतांच्या सभोंवतीं कांहीं पक्ष्यांनीं घिरट्या घालून ते पश्चिमेस उडून गेले, असें दृष्टी पडतांच त्या निराश झालेल्या खलाशी लोकांस थोडेंसें धैर्य येऊन नवीन आशा उत्पन्न झाली.

पक्षी पश्चिमेकडे उडून जातात; अशा दर्शनावरून खलाशी लोकांस पुनः थोडीशी आशा उत्पन्न होते.

ऑक्टोबर महिन्याच्या १ तारिखेस ते लोक, **कोलम्बसाच्या** गणितप्रमाणें पाहतां, **कानेरी** बेटांच्या पश्चिमेस ११५५ कोस गेले; परंतु आपले लोक या पर्यटनाच्या अतिशय दूरत्वामुळें फार भयभीत होऊन जातील, याकरितां **कोलम्बसानें**

असें दर्शविलें, कीं आपण ८७६ कोसच आलों. **कोलम्बस** भाग्यवान् होता ह्मणून याचें गलबत चालिवणारास व दुसरीं गलबतें हाकणारांस, ही **कोलम्बसाची** चूक काढून याची लवाडी उघड करण्यापुरती युक्ति नव्हती. यासमयीं त्या लोकांस जमीन सोडून पाऊण महिना अधिकच झाला होता; ते प्राचीनकालच्या पर्यटन करणाऱ्यांनीं जेथपर्यंत जाण्यास प्रयत्न केला, व जाववेल असें कल्पिलें होतें, त्यापेक्षांही दूर गेले होते. पक्ष्यांचें उडणें आणि दुसऱ्या कितीएक गोष्टी यांवरून, नवीन शोध लागण्याचीं जीं **कोलम्बसानें** पूर्व चिन्हें काढिलीं होतीं, तीं सर्व खोटीं पडलीं. समुद्रामध्यें जीं जमीनीसारिखीं दर्शनें होत तींहिंकरून, **कोलम्बसानें** एक क्लृप्ति योजून, त्या भोळसर लोकांस हुशारी आणून, त्यांचें मनोरंजनही केलें होतें, परंतु तीं दर्शनेंही जेव्हां स्वप्नवत् झालीं, तेव्हां त्या लोकांस कार्यसिद्धि होण्याची आशा सार्वकाल दूर आहे, अशी दिसून आली. अशा प्रकारचे विचार, या पर्यटनाचा हेतु, व कारणें, यांविषयीं युक्तिसिद्ध कल्पना चालवून वादविवाद करणें, हाच ज्या पुरुषांचा उद्देश व धंदा होता, त्यांचे मनांत बहुत वेळ आले. नंतर त्यांनीं ही गोष्ट जे अज्ञानी आणि भित्रे लोक होते, त्यांचे मनांत प्रथम पक्की ठसवून दिल्ही; मग क्रमाक्रमानें ती, जे चांगले माहितगार व आग्रही लोक होते, त्यांच्यापर्यंत नेली; असें होतां होतां सर्व तारवेंभर ती गोष्ट पसरली. नंतर आंतल्या आंत जी कुचकुच अथवा कुरकुर चालली होती ती सोडून देऊन ते लोक प्रसिद्धपणें फंद वगैरे करायास प्रवृत्त झाले. त्या समयीं त्यां-

जमीन दृष्टी पडण्याचीं सर्व चिन्हें खोटीं पडल्यामुळें, खलाशी लोक आंतल्या आंत जी कुरकुर करीत होते ती सोडून देऊन, प्रसिद्धपणें फंद वगैरे करायास ते प्रवृत्त होतात.

नीं **इसाबेल्ला** राणीस असें दूषण लाविलें, कीं परमुलखांतील एका दरिद्री गृहस्थाच्या निरर्थक प्रतिज्ञा, आणि अयुक्तिक तर्क, यांचेकडेस, अशी छांदिष्ट युक्ति सिद्धीस नेण्याकरितां, इतक्या लोकांचे जीव संकटांत पडत, इतकें लक्ष देणें, हें भोळेपण केवळ अविचाराचें होय. नंतर त्या लोकांनीं असा निश्चितार्थ ठरविला, कीं आपण अज्ञात आणि निराश अशा मार्गानें इतकें दूर येण्यास धैर्य केलें, तेणेंकरून आपण आपली चाकरी पुरी बजाविली, आणि इतःपर निश्चयें कांहीं नाश करून घेण्याकरितां अशा जिवावर उदार झालेल्या साहसी पुरुषाबराबर पुढें जाण्यास नाकबूल केलें, तर आपणास कोणाचा दोषही लागणार नाहीं. त्यांनीं असा वाद केला, कीं आपलीं मोडकळीस आलेलीं तारवें समुद्रांतून जाण्यास टिकाव धरीत अशीं आहेत तोंपर्यंत, **स्पेन** देशास परत जाण्याचा विचार योजणें आवश्यक आहे; परंतु हा प्रयत्नही सिद्धीस जाईल असें दिसत नाहीं, कां कीं हा वेळपर्यंत जो वारा चांगला लागत आहे तो परतलें असतां विपरीत लागून आपलें परत जाणें बंद करील, असें भय प्रदर्शन केलें. त्या सर्वांनीं असें कबूल केलें, कीं जेणेंकरून सर्वांचें रक्षण होईल तो मार्ग **कोलम्बसा**कडून जबरीनें धरवावा. त्यांमध्यें जे अधिक उद्धट होते त्यांतून कित्येकांनीं, **कोलम्बसाच्या** औपदेशिक वादांपासून एकाएकीं मुक्त होण्यास, त्याला समुद्रांत ढकलून द्यावें, अशी जलदीची आणि निश्चयाची युक्ति काढिली. कारण त्यांची अशी समजूत होती, कीं आपण परत **स्पेन** देशास गेल्यावर ज्यास सिद्धि प्राप्त झाली नाहीं अशा

त्यांस असें भय वाटलें, कीं इतका वेळपर्यंत जो वारा चांगला लागत आहे तो परतलें असतां विपरीत लागून आपलें मार्गें जाणें बंद करील.

कोलम्बसास समुद्रांत टाकून देण्याची योजना.

कल्पक पुरुषाच्या मरणानें लोकांचे मनांत विशेष कळकळ उत्पन्न होणार नाहीं, आणि तेणेंकरून याच्या मरणाची चौकशीही कोणी शोधकपणाच्या बुद्धीनें करणार नाहीं.

त्याकाळीं **कोलम्बसास** आपला नाश होण्याचा समय प्राप्त झाला आहे असें पुरतेपणीं समजून आलें; आणि अज्ञान व भीति यांचे घातकी कृत्यापासून खलाशी लोकांमध्यें अप्रीति उत्पन्न होऊन ते आपणावर उलटून पडायास सिद्ध झाले आहेत असें पाहतांच **कोलम्बसाचे** मनांत चिंताही उत्पन्न झाली. तथापि यानें ते समयीं मोठें धैर्य धरून त्यांच्या मसलती आपणास ठाऊक नाहींत असें दाखविलें. **कोलम्बसाचा** मनांत जरीं अस्वस्थता आणि काळजी उत्पन्न झाली होती, तरीं ज्या मनुष्यास आपण केलेल्या कृत्यांवरून समाधान वाटतें, व आपली कार्यसिद्धि होईल असा विश्वास असतो, त्या पुरुषाप्रमाणें याचें मुख प्रसन्न दिसे. आपल्या लोकांचें समाधान करण्याकरितां कधीं कधीं त्यांचें मन मिळवून घेण्याच्या सर्व युक्ती हा योजीत असे, आणि जी कीर्ति व संपत्ति त्या लोकांस प्राप्त होणार होती तिचीं अतिशयोक्तीनें वर्णनें करून, कधीं कधीं त्यांच्या मोठ मोठ्या इच्छा आणि द्रव्य लोभ यांस उत्तेजन आणण्यास प्रयत्न करीत असे. कोणे प्रसंगीं अधिकाऱ्याच्या नात्याचें बोलणें बोलून, जर तुह्मीं, आपल्या भित्र्या गुणांनीं ईश्वराचा महिमा वृद्धिंगत करण्याकरितां, व दुसऱ्या देशांपेक्षां **स्पेन** देशाचें नाव वाढविण्याकरितां, जो मी हा महत्प्रयास चालविला आहे, यास प्रतिबंध कराल, तर तुमच्या राजाकडून मी तुमचें शासन करवीन, असें

त्याचें शांतवन करण्याचे वेगळे वेगळे उपाय.

याचें मुख प्रसन्न दिसतें.

त्यांचें मन मिळवून घेण्याच्या युक्ति योजितो.

त्यांस एक वेळ आशा लावितो आणि दुसरे वेळेस भयप्रदर्शन करितो.

अशा वर्त्तणुकी-नें कांहीं फल उत्पन्न होतें.

हा भयही दाखवी. जे दंगेखोर लोक होते त्यांजवरही, ज्या पुरुषाचा ते सन्मान राखीत आले होते त्याचे शब्दांचा भार पडला, आणि ते शब्द त्यांचा मनांतही भरले; व तीं-हींकरून त्यां लोकांनीं आपल्या मनांतील अघोर कर्मं सोडून दिल्हीं एवढेंच नाहीं, तर आपले नौकाधिपती बरावर आण-खी कांहीं वेळ पुढें जाण्याचेंही पत्कारिलें.

ते पुढें गेल्यावर जमीन जवळ येण्याचीं चिन्हें जशीं जशीं अधिक निश्चयात्मक दिसूं लागलीं, तशी तशी त्यांस अधि-कच आशा येत चालली. पक्ष्यांचे कळपचे कळप नैर्ऋत्य दिशेकडेस जात आहेत असें दृष्टीस पडूं लागलें. पूर्वीं पो-र्तुगीज लोकांतील नावाडी लोकांतून कित्येकांनीं नवीन शोध करते वेळेस पक्ष्यांचे गमनावरून मार्ग काढिला होता, त्याप्र-माणें **कोलम्बस**ही शुद्ध पश्चिमेकडेस जाण्याचें सोडून पक्षी जि-कडेस गेले तिकडेसच वळला. परंतु या नव्या दिशेकडे जा-ण्यांत पहिल्यापेक्षां चांगलीं सुचिन्हें दृष्टोत्पत्तीस आल्यावांचून कितीएक दिवस गेले, आणि ३० दिवसांत समुद्र आणि आकाश यांवांचून दुसरा पदार्थ दृष्टीस पडला नाहीं, तेणेंक-रून **कोलम्बसाचे** लोकांच्या मनांत पूर्वीं आशा उत्पन्न हो-ण्यास जो वेळ लागला होता त्यापेक्षां अल्प काळांतच त्या नष्ट झाल्या. त्या लोकांस पहिल्यापेक्षां अधिक भीति उत्पन्न झाली, आणि प्रत्येकामध्यें उतावीळपणा, संताप, आणि नि-राशा, हीं दिसून आलीं. त्यांस आपण ताबेदार आहों हें ही भान नाहींसें झालें. ज्या कामगारांचें मत आजपर्यंत **को-लम्बसाचे** मतास अनुसरून होतें, व ज्यांनीं याचा अधिकार

त्यांस पुनः भीति प्राप्त होत्ये.
बंडाची भीति.

राखिला होता, तेही सांप्रत या पक्षास मिळाले. त्या सर्वांनीं तारवाचे तक्तपोशीवर जमून गर्दी केली, आणि आपले अधिकाऱ्यावराबर उपदेशपर भाषणें बोलूं लागले. या बोलण्यामध्यें दबकावणीचीं भाषणें बोलून यावेळेस **यूरोपखंडास** परत चलावें असें त्यांनीं **कोलम्बसास** निक्षून सांगितलें.

कोलम्बसाचें संकट.

कोलम्बसानें असा विचार केला, कीं आपल्या पूर्वीच्या युक्ति प्रयुक्ती सांप्रतकाळीं उपयोगीं पडणार नाहींत, कारण त्या बहुत वेळ करून पाहिल्यामुळें त्यांत कांहीं ऐवज राहिला नाहीं; आणि भीतीमुळें ज्या लोकांच्या हृदयांतील दीलदारीचे विचार समूळ नाहींसे झाले आहेत त्या लोकांच्या मनांत हें पर्यटन सफळ होईल याविषयीं पुनः उमेद आणणेंही फार कठिण आहे. **कोलम्बसानें** असें पाहिलें कीं हें बंड जबर आणि सर्वांच्या संमतानें झालें आहे, त्यापेक्षां यास मोडायास सामोपचाराचे किंवा जबरीचे उपाय योजण्याची कल्पनाही निरर्थक आहे; अशा प्रसंगीं ज्या वृत्तींवर याचा शक चालेना त्यांचें समाधान करणें, व ज्या प्रवाहास त्याच्या अतिशय वेगामुळें याच्यानें कुंठित करवेना, त्या प्रवाहास मार्ग देणें हेंच **कोलम्बसास** आवश्यक पडलें; यानें देवास स्मरून त्या लोकांस असें वचन दिल्हें, कीं जर आणखी तीन दिवसपर्यंत तुह्मीं मजबरोबर पुढें चलाल, आणि मी सांगेन तें ऐकाल, तर मी तुमचे ह्मणण्याचा स्वीकार करीन, आणि जर तीन दिवसांत जमीन दृष्टीस पडली नाहीं, तर मी हें महत्कृत्य सोडून देऊन **स्पेन** देशाची वाट धरीन.

खलाशी लोकांबरोबर जो करार केला तो.

जरीं ते खलाशीलोक क्रोधांध आणि स्वदेशास जाण्या-

विषयीं उतावीळ झाले होते, तथापि तें बोलणें त्यांस अयुक्त दिसलें नाहीं, व इतकी थोडी मुदत केल्यामुळें **कोलम्बस**ही मोठ्या संकटांत पडला नाहीं, कारण कीं जमीन शोधून काढण्याचीं चिन्हें सांप्रत इतकीं पुष्कळ आणि इतकीं घडण्या जोगीं दिसत होतीं कीं तीं कधीं खोटीं पडणार नाहींत असें यास वाटलें होतें. कांहीं दिवसपर्यंत अंत पाहावयाची दोरी तळीं पोहोंचली होती, आणि तिच्या योगानें जी माती वर आणिली होती तिजवरून जमीन लांब नाहीं असें दिसून आलें होतें. पाखरांचे कळप वाढूं लागले आणि त्या कळपांमध्यें केवळ समुद्रावर फिरणारे पक्षी होते असें नाहीं, तर जमीनीवर राहणारे ह्मणजे समुद्रतीर सोडून फार पलिकडेस न जाणारे देखील होते. **पिंटा** या नावाचे गलबतावरील खलाशी लोकांनीं वेताची छडी पाण्यावर तरंगतां पाहिली; ती नुकतीच तोडलेली होती असें दिसलें. तसाच कृतीनें कोरलेला एक लांकडाचा तुकडाही त्यांचे दृष्टीस पडला होता. **नीण्या** या गलबतावरील खलाशी लोकांनीं वृक्षाची एक फांदी समुद्रांतून वर उचलून घेतली होती, तीस चांगलीं ताजीं तांबडीं फळें होतीं. सूर्य मावळायास गेला ह्मणजे त्याचे सभोंवार जे ढग असत त्यांचेंही स्वरूप पालटूं लागलें होतें. वायु अधिक मंद आणि उष्ण असा झाला होता, आणि रात्रीस जो वारा सुटे तो एकसारिखा नसे त्यांत बहुत प्रकार होत असत. या सर्व चिन्हांवरून जमीनीजवळ आपण आलों ह्मणून **कोलम्बसाची** इतकी खात्री झाली, कीं ओक्तोबर महिन्याच्या ११ वे तारिखेस सूर्यास्ताबरोबर कार्यसिद्धि हो-

[margin: उत्तेजन येण्याजोगीं दर्शनें.]

ण्याकरितां सर्वांनीं मिळून ईश्वराची प्रार्थना केल्यावर, यानें अवजारें गुंडाळायास व गलबतें स्थिर चालवायास आज्ञा केली. रात्रीस तीं गलबतें कदाचित् कांठावर जाऊन पोंहोचतील, ह्मणून **कोलम्बस** खडा पाहारा करीत बसला. या गोष्टीविषयीं अनिश्चय आणि संभव हे दोनही उत्पन्न झाले. अशा समयीं कोणीही डोळा मिटला नाहीं, परंतु तारवाच्या तक्तपोशीवर जमून जिकडे जमीन दिसायाचा संभव होता तिकडे एकाग्र चित्तानें टकळी लावून पाहत बसले, कारण कीं जमीन शोधून काढणें हा त्यांचे मनांत बहुतदिवस उद्देश होता.

जमीन पाहण्याविषयीं ते फार उत्सुक झाले होते ह्मणून रात्रभर त्यांस झोंप आली नाहीं.

मध्यरात्रीच्या पूर्वीं सुमारें दोन तास **कोलम्बस** गलबताचे अग्रभागीं उभा होता, ते समयीं याला दूर उजेड दिसला, तो यानें **इसाबेल्ला** राणीचा **पेद्रो गुटियेरेस** या नावाचा जामदार याचे बरावर आला होता, त्यास एकांतीं बोटानें दाखविला. **गुटियेरेस** यानें तो उजेड पाहिल्यावर आरमाराचा जो जमाखर्च राखणारा **साल्सीदो** यास त्यानें हाक मारिली; नंतर त्या तिघांसही, तो उजेड एके जाग्यापासून दुसरे जाग्याकडेस कोणी नेतच आहे काय, असें दिसलें; **पिंटा** या नावाचें गलबत सार्वकाल सर्व गलबतांच्या पुढें असे, त्यापासून मध्यरात्रीनंतर थोडक्याच वेळानें जमीन! हो जमीन! असा आनंदाचा ध्वनि ऐकूं आला. परंतु आभासात्मक दर्शनें होऊन ते इतका वेळ फसले होते, ह्मणून त्यांतून कोणा एकासही ती गोष्ट ते समयीं खरी वाटेना, यास्तव कार्य सिद्धि होईल किंवा नाहीं या चिंतेमध्यें अति उतावीळ होऊन दिवस उगवण्याची वाट पाहत बसले; परंतु प्रातःकाळ होताक्षणींच सर्व संशय आ-

णि भयें यांची निवृत्ति झाली. प्रत्येक तारवावरून उत्तरेकडेस सुमारें तीन कोसांवर एक बेट दृष्टीस पडलें. त्या बेटांतील शेतें मोठीं आणि हिरवींचार अशीं होतीं, त्यांमध्यें झाडी फार असून पुष्कळ ओढ्यांचें पाणीं त्यांस मिळत असे, तेणेंकरून तें स्थल अति सुशोभित अशा देशाप्रमाणें दिसलें. असें दर्शन होतांच **पिंटा** या तारवांतील खलाशी लोकांनीं परमेश्वराचा आभार मानण्याकरितां त्याचे गुणानुवाद गावयास आरंभ केला. ते वेळेस बाकीच्या सर्व तारवांतील लोकही, आनंदाश्रु गाळीत, हर्षयुक्त भाषण करण्याच्या परम उल्हासांत, त्यांचे बरोबर गाऊं लागले; अशी भगवंताचे ठिकाणीं कृतज्ञता दर्शविल्यानंतर, त्या लोकांनीं आपले अधिकाऱ्या बरावर यथान्याय वर्तणूक केली. तो प्रकार असा कीं आपलेकडून जो अन्याय झाला त्याबद्दल आपण शिक्षेस योग्य आहों, असें मनांत आणून, व **कोलम्बस** आपणास पूज्य आहे, असें समजून, ते सर्व जाऊन **कोलम्बसाच्या** पायीं पडले; आणि आमचें अज्ञान, अविश्वास, व उद्धटपणा, ज्यांमुळें आपणास इतकी व्यर्थ चिंता प्राप्त होऊन आपण उत्तम प्रकारेंकरून योजिलेला बेत सिद्धीस जावयास इतकीं विघ्नें उत्पन्न झालीं होतीं, त्यांविषयी आह्मांस क्षमा असावी, असें ते बोलिले. नंतर सानंदाश्चर्याच्या भरामध्यें **कोलम्बसा**विषयीं जी त्यांची असद्बुद्धि होती ती सोडून त्यांनीं सद्बुद्धि धारण केली, आणि ज्या पुरुषाची नुकतीच त्यांनीं हेलना केली होती, व ज्यास त्यांनीं भयाभीतही केलें होतें, त्या पुरुषास सर्व प्राचीन काळच्या कल्पना आणि विचार यांसही दुःसाध्य अशी जी गोष्ट

ते, परमेश्वराचा आभार मानून, आपल्या वाईट वर्तणुकीकरितां, कोलम्बसाची क्षमा मागतात.

तीं सिद्धीस नेण्याकरितां परमेश्वरानें अमानुष कल्पना आणि धैर्य हीं दिलीं आहेत, असें ते बोलूं लागले.

नवीन देशांतील लोकांचें प्रथम दर्शन.

नंतर सूर्योदय होताक्षणींच सर्व तारवांमध्यें मनुष्यें हत्यार बंद होऊन बसलीं. त्यांनीं आपले बाहुटे उभारिले, आणि वीररसप्रधान गायनें गावयास आरंभ केला, व दुसरे युद्ध विषयक डामडौल करून त्या बेटांजवळ येण्याकरितां तारवें हाकारिलीं. जेव्हां हे किनाऱ्याजवळ येऊन पोहोंचले तेव्हां तो किनारा माणसांनीं भरून निघाला आहे असें त्यांनीं पाहिलें. हा अपूर्व चमत्कार पाहण्याकरितां ते सर्व लोक त्या ठिकाणीं जमले होते; त्यांचे शरीराची स्थिति व हावभाव यांवरून **कोलम्बसाचे** लोकांस असें दिसून आलें, कीं असे विलक्षण पदार्थ आपोआप त्यांचे दृष्टीस पडल्यामुळें त्यांस मोठें आश्चर्य आणि चमत्कार वाटला आहे. **कोलम्बसानें** जी ही नवीन सृष्टि शोधून काढिली तींत प्रथमतः पाऊल ठेवणारा यूरोपीअन काय तो हाच होता.

कोलम्बस नवीन खंडांत उतरतो.

कोलम्बस उंच पोषाख आंगावर घालून व नागवी तरवार हातांत घेऊन जेव्हां जमीनीवर उतरला, तेव्हां याचे मागून याचे लोकही उतरले. नंतर या सर्वांनीं गुढघे टेंकून जी जमीन पाहण्याची यांचे मनांत इतके दिवस इच्छा होती तिचें चुंबन केलें, आणि क्रुसाची मूर्त्ति उभारून तिचे पुढें साष्टांगनमस्कार घालून, ईश्वरानें यांचे जलपर्यटनाचा शेवट फार आनंददायक केला ह्मणून, त्याची हे प्रार्थना करूं लागले. अशा प्रकारचे कृत्यांत **पोर्तुगीज** लोकांचा नवीन देश शोधून काढल्यावर जो शिष्टाचार करण्याचा सांप्रदाय असे तो सर्व करून, **का-**

स्तील आणि **लियोन** एथील सरकारच्या नावानें त्या देशामध्यें या सर्वांनीं झेंडा लाविला.

स्पेन देशीय लोक आणि नवीन खंडांतील लोक परस्पर आश्चर्य मानितात.

स्पेनदेशांतील लोक जेव्हां अशा कृत्यांत गुंतले होते, तेव्हां त्या नवीन देशांतील पुष्कळ लोक त्यांचे सभोंवार उभे राहिले, आणि **स्पेन**देशीय लोक जीं कृत्यें करीत होते, त्यांमध्यें त्यांची कांहीं समजूत न पडून, व त्यांपासून परिणाम काय होतील हेंही प्रथमतः लक्षांत न येऊन, तोंडांतून एकही अक्षर नकाढितां मोठ्या आश्चर्यानें, त्यां कृत्यांकडेस त्यांनीं टकळी लाविली होती. **स्पेन**देशीय लोकांचा वेष, तसाच त्यांचे आंगाचा पांढरेपणा व त्यांच्या दाढ्या, आणि त्यांचीं हत्यारें, चमत्कारिक, व आश्चर्य होण्या जोगीं, दिसलीं. **स्पेन**देशीय लोक ज्या मोठे गलबतांत बसून समुद्रांतून आले, तीं गलबतें आपले पक्षांचे योगानें पाण्यांतून चालतात, आणि त्यांपासून मेघगर्जनेसारिखा भयंकर शब्द होऊन वीज आणि धूर हीं उत्पन्न होतात, असें या नवीन देशांतील लोकांचे दृष्टीस पडलें; तेणेंकरून त्यांस इतकी भीति उत्पन्न झाली कीं, तीवरून ते **स्पेन**देशीय लोकांस उत्तम जातीचे लोक मानूं लागले, आणि असें ठरविलें, कीं हीं सूर्याचीं लेंकरें पृथ्वी पाहण्याकरितां खालीं उतरलीं आहेत.

यूरोपखंडांत ज्या वस्तू पाहिल्या होत्या त्यांपेक्षां नवीन खंडांतील त्या वस्तू अगदीं भिन्न दिसतात.

सांप्रत **यूरोप** खंडांतील लोकांच्या नजरेस जी रचना पडत होती ती पाहून, त्यांस तद्देशीय लोकांपेक्षां ह्मणजे कमी आश्चर्य वाटलें असें नाहीं. **यूरोप**खंडामध्यें ज्या शाखभाज्या, वनस्पति, आणि वृक्ष, उत्पन्न होत असत त्यांपासून या नवीन देशांतील ते पदार्थ अगदींच भिन्न होते. एथील

जमीन पिकाऊ दिसली; परंतु तीमध्यें लागवडीचीं चिन्हें थोडींच दिसत होतीं. एथील हवा जरी अतिशय आनंदकारक होती, तरी ती **स्पेन**देशीय लोकांसही उष्णशी जाणवे. या नवीन देशांतील लोकांचा स्वभाव फारच भोळसर होता, आणि ते अगदीं नम्र असत. त्यांचे काळे सडक व लांब केश खांद्यावर लोंबत, अथवा त्या केशांस गांठी देऊन ते आपले डोक्याच्या सभोंवताले बांधीत. ते दाढ्या राखीत नसत, त्यांचें सर्व शरीर गुळगुळीत असून त्यांचे मुखाचा वर्ण तांबडसर असे; त्यांची आकृति चमत्कारिक असून ती केवळ ओंगळ नसे; आणि त्यांचें स्वरूप नम्र आणि भयशील असे. ते जरीं उंच नव्हते तरीं चांगल्या बांध्याचे आणि चंचल असे असत. ते, आपले तोंडांस, व शरीराचे दुसरे कांहीं अवयवांस, तक्‌तकी मारणारा असा मनास येईल तो रंग, देत असत; ते लोक भीतीमुळें प्रथमतः **स्पेन**देशीय लोकांबरोबर संकोचानें वागत होते, परंतु लवकरच यांच्याशीं संघट्टण पडून, त्या लोकांनीं, **स्पेन**देशीय लोकांपासून मोठ्या आनंदानें बहिरी ससाण्याचे गळ्यांत बांधण्याच्या घाटी, गळेसर, आणि दुसऱ्या कांहीं टुमदार खेळण्याच्या वस्तू, घेतल्या, आणि त्यांचे बदल आपल्या जवळ ज्या सामग्रीचा संग्रह होता ती सामग्री, आणि कापसाचे सुताच्या गुंड्या, हे पदार्थ दिल्हे; व्यापाराचे मोठे मोलाच्या पदार्थांपैकीं हा कापसाचा पदार्थ मात्र ते लोक उत्पन्न करीत असत. अस्तमानाचे समयीं **कोलम्बस** त्या नवीन बेटांतील बहुतेक लोकांसहवर्त्तमान आपले तारवांकडेस परत आला; ते लोक ज्या नावांत बसून

नवीन खंडांतील लोक त्याचे बरोबर व्यवहार करितात.

पहिली भेट मोठ्या सुखसमाधानानें होते.

कोलम्बसाबरोबर गेले त्यांस ते होडक्या असें ह्मणत; त्या होडक्या आवड धोवड रीतीनें जरीं झाडाचे बुंध्याच्या केल्या होत्या, तरीं त्यां लोकांनीं त्या आश्चर्य होण्यासारिख्या कुशलतेनें वल्हीं मारून चालविल्या. अशा प्रकारें प्राचीन आणि नवीन महाद्वीपांतील लोकांच्या पहिले भेटीमध्यें हरएक गोष्ट, मोठ्या स्नेहभावानें, आणि उभयपक्षीं समाधान होई अशा रीतीनें, चालली. त्यांमध्यें सूज्ञ आणि महत्पदाविषयीं इच्छा करणारे जे **यूरोप** खंडांतील लोक ते, जे जे देश त्यांचे दृष्टीस पडत चालले त्यांपासून जे लाभ त्यांस प्राप्त होणार त्यांविषयीं मोठमोठे विचार करूं लागले. परंतु भोळसर आणि यथायुक्त विचार करण्यास असमर्थ असे जे या नवीन बेटांतील लोक, यांची, स्वकीय देशाचे संनिध प्राप्त झालेले जे अनर्थ आणि नाश यांचेकडेस, प्रथमतः दृष्टि पोंहोंचली नाहीं.

कोलम्बस, आरमाराच्या नाइकीची, व राजकीय सत्तेची पदवी धारण करितो.

ते समयीं **कोलम्बसानें** आरमाराचे अधिपतीची पदवी आणि राजकीय सत्तेचा अधिकार धारण करून, यानें जें बेट शोधून काढिलें होतें त्यास **सान् सालवदोर** असें नाव दिलें. परंतु तेथील लोकांनीं जें त्यास **ग्वानाहाने** ह्मणून नाव दिल्हें होतें त्या नावानेंच त्याची चांगली प्रसिद्धि आहे. हें बेट, ज्यांस **लुकाया** अथवा **बहामा** बेटें ह्मणतात त्यांचे विस्तीर्ण समुदायांतलेंच, होय. हें बेट ज्या **गोमिरा** बेटापासून **कोलम्बसाचीं** तारवें निघालीं त्या बेटाच्या पश्चिमेस ३००० मैलांवर आणि दक्षिणेकडेस ४ च अंशावर आहे; **कोलम्बसानें** केवळ पश्चिमेकडेसच जाण्याचें फार चांगलें ह्मणून जें योजिलें होतें त्यास चार अंशांचेंच अंतर पडलें.

कोलम्बसानें त्या बेटाचा किनारा पाहण्यांत दुसरा दिवस घालविला, आणि तेथील सर्व लोकांचें दारिद्र्य पाहून यास असें वाटलें कीं ज्या संपन्नदेशाकरितां मी शोध चालविला आहे तो हा नव्हे; परंतु **आशिआ** खंडाच्या पूर्वेकडे जे देश पसरले आहेत त्यांचा शोध लागेल ह्मणून जो याचा सिद्धांत होता त्यावरून **कोलम्बसानें** असें ठरविलें, कीं महासागरामध्यें हिंदुस्थानाजवळ जीं बेटें भूगोलवेत्यांनीं वर्णिलीं आहेत त्या बेटांतलेंच **सान् साल्वदोर** हें बेट होय. **कोलम्बसानें** जीं मनुष्यें पाहिलीं त्यांतील बहुतेकांनीं सोन्याचीं तकटें जवाहिराप्रमाणें नाकांत घातलीं होतीं, असें अवलोकनकरून, ती मौल्यवान् धातु त्या लोकांस कोठून प्राप्त झाली याचा यानें मोठ्या तत्परतेनें शोध केला. त्या समयीं त्या लोकांनीं दक्षिणेकडेस बोट दाखवून त्या भागांतील प्रदेशांत सुवर्ण पुष्कळ आहे, असें **कोलम्बसाचे** मनांत खुणा करून आणून दिल्हें. तेव्हां ज्या समृद्ध देशांकरितां आपण जलपर्यटन आरंभिलें आहे, त्या देशांचा तिकडे शोध लागून, आपणास जे श्रम आणि अरिष्टें भोगावीं लागलीं त्यांचें सार्थक होईल, असा पुरा भरंवसा वाटून, **कोलम्बसानें** तत्क्षणीं तिकडे जाण्याचा निश्चय केला. तिकडे जाते समयीं **कोलम्बसानें** **सान् साल्वदोर** एथील सात आसामी आपले बरोबर घेतले; कारण कीं ते **स्पेन**देशीय लोकांची भाषा शिकून तद्देशीय लोकांचा मतलब समजून देण्याकरितां व वाट दाखविण्याकरितां उपयोगीं पडतील. **कोलम्बसानें** या सातांजणांस आपले बरोबर नेण्याकरितां जेव्हां निवडिलें, तेव्हां त्या

वाट दाखविण्याकरितां व दुसऱ्या बेटांतील लोकांची भाषा समजवून देण्याकरितां नवीन देशांतील सात असामी बराबर नेतो.

निष्कपटी पुरुषांनीं, **कोलम्बसानें** आपला बहुमान केला, असें कल्पिलें.

कूबा शोधून काढितो.

यानें कितीएक बेटें पाहिलीं, आणि मोठमोठ्या बेटांपैकीं तीन बेटांत जाऊन त्यांस **सांता मारिआ दे कोन्सेप्शिओन, फेर्नान्दीना**, आणि **इसाबेल्ला**, अशीं नावें दिल्हीं. परंतु तेथील जमीन उत्पन्न व लोक बहुत करून **सान् साल्वदोर** प्रमाणेंच होते, याकरितां त्या बेटांतून एकांतही हा राहिला नाहीं. हा जिकडे तिकडे सोन्याविषयीं शोध करूं लागला, तेव्हां त्या सर्व लोकांनीं खुणाकरून जें त्यास उत्तर दिल्हें, तेणेंकरून तें दक्षिणेंतून आणिलें आहे असें यानें जाणिलें, आणि तिकडेस जाण्याचा मार्ग धरून लवकरच एकदेश शोधून काढिला. तो देश फार विस्तृत दिसला, परंतु यानें जे इतर देश शोधून काढिले होते त्यांप्रमाणें या देशाची जमीन सपाट नव्हती, परंतु उंचवटे, टेंकड्या, नद्या, रानें, आणि मैदानें, यांहींकरून तिचे स्वरूपांत इतका भेद पडला कीं तेणेंकरून तें शेवटीं बेट ठरेल किंवा महाद्वीपाचा प्रदेश ठरेल, याविषयीं यास संशय उत्पन्न झाला. याचे गलबतावर जे **सान साल्वदोर** एथील लोक होते, ते या स्थलास **कूबा** असें ह्मणूं लागले, आणि **कोलम्बसानें** त्यास **जुआना** असें नाव दिल्हें. **कोलम्बस** आपलीं तारवें घेऊन, त्या स्थळीं एक मोठी नदी होती तींत तिचे मुखाजवळ शिरून, त्या बेटाचे जवळ येतांच, तेथील सर्व लोक पर्वतावर पळून गेले. परंतु त्या स्थळीं तारवांची उस्तवारी करण्याचा **कोलम्बसाचा** निश्चय होता, त्यामुळें यानें

कोलम्बस जवळ येतांच तेथील लोक पर्वतावर पळून जातात.

त्या देशाचा आंतला भाग व तेथील लोक यांविषयीं ते बातमी सांगतात.

सान् साल्वदोर एथील लोकांपैकीं एकजण बरोबर देऊन आपले लोकांतून कांहीं लोक त्या देशाचा आंतील प्रदेश पाहण्याकरितां पाठविले. ते लोक किनाऱ्यापासून ६० मैलांपलिकडेस जाऊन परत आल्यावर, अशी बातमी सांगूं लागले कीं, आजपर्यंत जितक्या जमीनी आपण पाहिल्या त्यांपेक्षां या देशाचे जमीनींत धान्य अधिक उत्पन्न होतें, आणि लागवड ही अधिक केली आहे; त्या ठिकाणीं पुष्कळ पसरलेल्या झोंपड्यांशिवाय एक खेडेगांव आमचे दृष्टीस पडलें, त्यांत हजारांपेक्षां अधिक लोक होते, ते जरीं नग्न होते तथापि **सान् साल्वदोर** एथील लोकांपेक्षां अधिक सुज्ञ असे दिसले. परंतु **सान् साल्वदोर** एथील लोकांप्रमाणेंच त्यांनीं आमच्या पायांचें चुंबन करून, आह्मीं स्वर्गींचे कोणी ईश्वरी पुरुष आहों असें समजून, व अतिशय मान्यता राखून, आमचा आदरसत्कार केला. त्यांनीं आह्मांस जीं कंदमूळें खावयास दिल्हीं होतीं, त्यांची रुचि भाजलेल्या कास्तान्या झाडाच्या फळासारिखी होती; तसेंच दुसरें एक चमत्कारिक धान्य ज्यास मका असें ह्मणतात तें सर्व भाजलें अथवा दळून त्याचा कांहीं पदार्थ केला असतां त्यास फारच रुचि येते. त्या देशांत कुत्र्यावांचून चतुष्पाद जनावरें नव्हतीं, आणि त्या कुत्र्यांस भोकतांही येत नव्हतें. तेथें ससासारिखा एक प्राणी होता, याची आकृति त्याचेपेक्षां फार लहान होती. आह्मीं त्या लोकांजवळ सोन्याचे कांहीं दागिने पाहिले, परंतु त्यांची किंमत फार मोठी नव्हती.

या बातमीदार लोकांनीं त्या देशांतील कांहीं लोकांस आपले बरोबर आणिले होते; त्या लोकांनीं **कोलम्बसास**

असें समजाविलें कीं, आह्मीं जे हे सुवर्णाचे अलंकार केले आहेत तें सुवर्ण **कूबानकान** एथें आह्मांस मिळालें. या शब्दाचा त्या लोकांच्या मतानें पाहतां **कूबा** एथील मध्यभाग असा अर्थ होतो; परंतु **कोलम्बसास** त्यांची भाषा समजत नसे, व त्यांचे उच्चारांचाही यास सहवास नसे, आणि **हिंदुस्थान** शोधून काढण्याविषयीं जे याचे सिद्धांत त्यांकडेसच्च नेहेमीं याच्या कल्पना धांवत, याजकरितां उच्चाराचे सारिखेपणावरून **कोलम्बसाचे** मनांत अशी कल्पना आली कीं, त्या लोकांनीं मोठ्या **खाना**विषयीं सांगितलें, आणि त्यावरून यानें असा तर्क केला कीं, **मार्को पोलो** यानें जें **काथे** एथील संपन्न राज्य वर्णिलें आहे तें फार दूर नाहीं. या कल्पनेवरून **कोलम्बसास** हा देश पाहण्यांत कांहीं काळ घालवावा लागला. **कोलम्बसानें, कूबाच्या** उत्तरेकडील किनाऱ्यावर जें **पोर्तो देल प्रिन्चिपे** ह्मणून स्थल होतें त्यापासून पूर्वेकडील शेवटचे मर्यादेपर्यंत जितकीं बंदरें होतीं, तितकीं बहुधा पाहिलीं, आणि जिकडे तिकडे ज्या रचना आपोआप याचे दृष्टीस पडल्या त्यांचें सौंदर्य पाहून यास आनंद झाला, व त्या जमीनीची अतिशय फलद्रूपता पाहून यास आश्चर्यही वाटलें; या दोनही गोष्टी अपूर्वच याचे दृष्टीस पडल्या, तेणेंकरून याचे कल्पनाशक्तीसही अधिकच उत्तेजन आलें. इतकें जरीं झालें तथापि, **कोलम्बसाच्या** लोकांची द्रव्य विषयक इच्छा, व ज्या दरबारांत परत जावयाचें होतें त्या दरबारच्या आशा तृप्त होण्याजोगें सुवर्ण, यास सांपडलें नाहीं. **यूरोप** खंडांतील लोकांस तद्देशीय लोकांचें अज्ञान व भोळेपण पाहून

त्या देशाविषयीं कोलम्बसाचे तर्क.

त्याचें सौंदर्य व फलद्रूपता यांहींकरून यास फार आनंद होतो.

जितकें आश्चर्य वाटलें होतें, तितकेंच **कोलम्बसाची** सुवर्णाचे शोधाविषयींची इतकी उत्कंठा पाहून तद्देशीय लोकांस वाटून, त्यांनीं पूर्वेकडे बोट दाखविलें. कारण कीं त्या दिशेकडेस **हेटी** या नावाचें बेट होतें त्यांत ती धातू त्या लोकांजवळ जितकी होती त्यापेक्षां अधिक असे. त्या समयीं **कोलम्बसानें** आपलीं तारवें त्या दिशेकडेस वळवायास सांगितलें, तेव्हां **मार्तिन् आलोन्सो पिंजोन** हा त्या देशांत जें द्रव्य आहे तें प्रथमतः आपल्या हाताखालीं घालायास उतावीळ होऊन, व बाकीचे लोक येऊन मिळत तोंपर्यंत गलबत हळू चालूं दे ह्मणून जें त्याच्या मुख्य अधिकाऱ्यानें खुणा करून सांगितलें तेंही न जुमानून, आपल्या सोबत्यांचे पुढें गेला.

इस्पान्योला हें बेट शोधून काढितो.

कोलम्बस वारा उलटा लागला ह्मणून डिसेंबर महिन्याच्या ६ वे तारिखेपर्यंत **हेटी** बेटास पोहोंचला नाहीं. ज्या बंदरीं तो प्रथम पोहोंचला त्या बंदरास व त्या बेटास, ज्या सरकाराकडून **कोलम्बसाची** नेमणूक झाली होती त्याचे सन्मानार्थ **कोलम्बसानें** क्रमेंकरून **सेंत निकलास** आणि **इस्पान्योला** अशीं नावें दिल्हीं. हा काळपर्यंत **कोलम्बसानें** जे देश शोधून काढिले त्यांतून या देशाचें मात्र यानें दिलेलें नाव राहिलें. **कोलम्बसाची** आणि **पिंटा** या गलबताची गांठ न पडल्यामुळें, व त्या बेटांतील लोक भीतीस्तव रानांत पळून गेल्यावरून त्यांच्याशींही याचें दळणवळण न पडल्यामुळें, हा **सेंत निकलास** या बेटापासून लवकरच निघाला, आणि त्या बेटाच्या उत्तरेकडील तीरानें गलबत हाकारून दुसऱ्या बंदरांत शिरून त्यास यानें **कोनसेप्शिओन** असें नाव दिल्हें. या स्थळीं

एथील लोक कोलम्बस जवळ येतांच रानांत पळून जातात.

मोठ्या नम्रतेनं तिचे वरोवर समर्पणादिकरून, व ... ळण्याचे पदार्थ ज्यांस त्या देशांत किंमत फार पडत असे ते तीस देऊन, तिला वाटेस लाविली. त्या स्त्रीनें, या अनओळखी लोकांच्या नम्रतेविषयीं, व यांच्यामध्यें आश्चर्यकरण्याजोगे जे गुण होते त्यांविषयीं, स्वदेशीय लोकांजवळ वर्णन करून, त्या लोकांनीं तीस ज्या वस्तू दिल्या होत्या, त्या मोठ्या उत्साहानें त्यांस दाखविल्या. ते समयीं त्या लोकांस परम आश्चर्य वाटून त्या परके लोकांची अशीच कृपा आपणावरही व्हावी अशी त्यांस उत्कंठा झाली, तेणेंकरून त्यांचे पोटांतील सर्व भीति दूर होऊन त्यांची बंदरास जाण्याविषयीं प्रवृत्ति झाली. तेथें गेल्यावर त्यांनीं चमत्कारिक पदार्थ पाहिल्यावरून, व **कोलम्बसानें** त्यांस बाहेरून मात्र सुशोभित अशा वस्तू दिल्यावरून, त्यांची जिज्ञासा व मनोरथ हे पूर्ण झाले. ते लोक बहुत करून **ग्वानाहानी** आणि **कूबा** या दोन बेटांतील लोकांप्रमाणेंच होते; त्यांप्रमाणेच ते नग्न, अज्ञानी, आणि भोळसर असत, व सभ्यलोकांमध्यें ज्या कळा उपयुक्त अशा दिसतात त्याही त्यांस त्यांप्रमाणेच माहित नव्हत्या, असें दिसतें. परंतु ते लोक फार नम्र, भावार्थी, आणि भित्रे, होते, ह्मणून **स्पेन** देशीय लोकांस त्यांजवर आपलें वर्चस्व पाडायास आयास लागला नाहीं. असें होण्याचें मुख्य कारण ह्मटलें तर हेंच कीं, तद्देशीय लोकांस पराकाष्टेचेंच सानंदाश्चर्य

त्यांचा भय दूर होतात.

झाल्यावरून दुसरे बेटांतील लोकांप्रमाणें **स्पेन** देशीय लोक मनुष्यापेक्षां श्रेष्ठ पदवीचे आहेत, व ते साक्षात् स्वर्गाहून उतरले आहेत, असा त्यांसही भ्रम झाला. त्यांचे जवळ त्यांचे शेजाऱ्यांपेक्षां सुवर्ण पुष्कळ होतें तें देऊन त्यांनीं तत्काळ त्याचे बदल घांटा, गळेसऱ्या, व टांचण्या हे पदार्थ घेतले. हा व्यवहार समसमान जरीं नव्हता तरीं यापासून आपणास नफा झाला, असें प्रत्येकानें मानल्यावरून उभय पक्षींही मोठा आनंद झाला. या ठिकाणींच त्या देशचे एके राजपुत्राने अथवा मुख्यानें येऊन **कोलम्बसाची** भेट घेतली. साधारण लोकांस जितका डामडौल माहित असतो तितका सर्व त्या राजाबरावर होता. तो ज्या पालखीमध्यें बसून आला तीस चार भोई होते, व त्याचे बराबर त्याचे ताब्यांतील जे बहुत लोक होते ते त्या राजाची मोठ्या आदरानें चाकरी करीत. त्या राजाची चाल मोठी प्रौढ व सभ्यपणाची होती. तो आपले लोकांबरावर फार संकोचवृत्तीनें वागत असे, परंतु **कोलम्बस** आणि **स्पेन** देशीय लोक यांचे बराबर तो फारच अघळपघळ वागूं लागला. त्या राजानें **कोलम्बसास** सोन्याचे पातळ पत्रे व मोठ्या करामतीनें केलेला एक कंवरपट्टा देऊन त्यांचे बद्दल जे पदार्थ त्यानें घेतले ते जरीं थोडक्या किमतीचे होते तरीं त्या राजास ते मोठ्या आदरानें ग्रहण करण्यासारिखे होते.

स्पेन देशीय लोक स्वर्गीचे मनुष्य अशी त्यांस भ्रांति होत्ये.

त्यांच्या मुख्यांतील एक्या मुख्याचें वर्णन.

कोलम्बसाचे मनांतून अणखीही सोन्याच्या खाणी शोधून काढावयाच्या होत्या, ह्मणून त्या देशांतील ज्या लोकांबरावर याचा रहवास पडला होता त्यांस त्या खाणींच्या स्थलां-

ले आहे ते प्रदेश दूर नाहींत अशी कोलम्बसाची खात्री होत्ये.

कारण तो उच्चार यास **सिपांगो** या नावासारिखा वाटला. हें नाव पूर्वेस पर्यटन करणारे प्रवासी लोक व **मार्को पोलो** यांनीं **जपान** बेटास दिलें होतें, यावरून आपण शोधून काढलेले देश, **आशिआ** खंडाच्या दूरदूरचे प्रदेशीं जे देश आहेत त्यांचे शेजारीं आहेत, याविषयीं **कोलम्बसाचे** मनांत संशय राहिला नाहीं. ते देश शोधून काढावे हाच याचे पर्यटनाचा हेतु होता ह्मणून तेथें आतां आपण जाऊन लवकर पोंहोचूं अशा भरंवशानें यानें पूर्वेकडची वाट धरली. त्या ठिकाणीं गेल्यावर आपले सोईसपडे असें एक बंदर पाहून तेथें हा उतरला, आणि त्या बंदरास **सेन्त थोमास** असें नाव दिल्हें. नंतर तो प्रांत **ग्वाकानाहारी** ह्मणून एक मोठा अधिकारी होता त्याचे अमलांत आहे असें **कोलम्बसास** समजलें; हा गृहस्थ, पूर्वीं तें बेट ज्या पांचजण राजांनीं वाटून घेतलें होतें, त्यांतलाच होय, असें **कोलम्बसास** पुढें माहित झालें. त्या अधिकाऱ्यास **कोलम्बस** आल्याची बातमी लागतांच त्यानें आपले सेवक **कोलम्बसा**कडे पाठविले; ते समयीं त्या सेवकांनीं आपल्या अधिकाऱ्याचें नाव सांगून मोठे करामतीनें केलेला एक मुखवटा **कोलम्बसास** नजर केला, याचे कान, नाक, आणि मुख, हीं मउ सोन्याचीं केलेली होतीं. आणि पूर्वेकडेस कितीएक कोशांवर एके बंदरापाशीं त्या अधिका-

त्याचें राहण्याचें ठिकाण आहे तेथें आपण यावें असें आमंत्रण केलें. या बंदरास सांप्रत **केप फ्रांसे** असें ह्मणतात. त्या समयीं **कोलम्बसानें**ही त्या राजाची भेट घेण्याकरितां आपले लोकांपैकीं कांहीं लोक पाठविले. ते तेथें जातांच, तो राजा मोठ्या थोरपणानें त्यांचे बराबर वर्तला, तेणेंकरून त्या लोकांचें तिकडे चांगलें लक्ष लागलें असें दिसतें. त्या लोकांनीं परत आल्यावर त्या देशाचें व तेथील लोकांचें चांगल्या तऱ्हेनें वर्णन केलें, तेणेंकरून ज्या **ग्वाकानाहारी**कडून यास आमंत्रण आलें होतें त्याची भेट घेण्याविषयीं **कोलम्बस** परम उतावीळ झाला.

आपल्या लोकांपैकीं जे लोक ग्वाकानाहारीची भेट घेण्याकरितां पाठविले होते ते तेथील वर्तमान सांगतात.

याच उद्देशानें डिसेंबर महिन्याच्या २४ वे तारखेस **कोलम्बसानें संत थोमास** एथून तारूं हाकारिलें, ते वेळेस वारा चांगला असून समुद्रही अगदीं शांत होता, आणि **कोलम्बसाच्या**, अतिशय उद्योगामुळें दोन दिवसांत अगदीं डोळ्यास डोळा लागला नव्हता, ह्मणून सुकाणूं एके गलबत हाकणाराच्या स्वाधीन करून, व सकाणूस क्षणभरही विसंबूं नको अशी त्यास बजावून ताकीद करून, मध्य रात्रीस आपण थोडीशी झोंप घेण्याकरितां गेला. त्या सुकाणवाल्यानें संकटाचें भय न मानून, आपल्या जवळचें सुकाणूं गैरसावधपणानें एके अडाणी मनुष्याच्या स्वाधीन केलें. ते समयीं तें गलबत पाण्याच्या प्रवाहानें खालीं वाहत जाऊन एके खडकावर आपटलें, तेव्हां त्या धक्याच्या सपाट्यानें **कोलम्बस** जागृत झाला, आणि मोठ्या लगवगीनें तारवाच्या मजल्यावर गेला; तेथें पाहतो तों सर्व अव्यवस्था आणि निराशा

संत थोमास एथून तारूं हाकारितो.

याचें गलबत खडकावर आपटतें.

म्बसाचे आज्ञेप्रमाणें करावयाचें सोडून, तेथून दीड कोसाच्या अंतरावर **नीण्या** या नावाचें गलबत होतें तिकडेस चाल केली. नंतर **कोलम्बसानें** गलबताचा भार कमी करण्यासाठीं डोल काठी कापायास सांगितली, परंतु याचे हे सर्व प्रयत्न अकाळीं झाले. गलबत बुडीं फुटलें तेणेंकरून पाणी इतक्या त्वरेनें आंत भरलें कीं त्या तारवांत नुकसान न होऊं देण्याचा उपाय थकला; परंतु ते समयीं समुद्र खळखळत नव्हता, व **नीण्या** या गलबतापासून होड्यांची कुमकही वेळेवर मिळाली, तेणेंकरून खलाशी लोकांनीं आपले प्राण मात्र वांचिवले. या अनर्थाची बातमी त्या बेटांतील लोकांस कळतांच, त्यांचा राजा **ग्वाकानाहारी** आपले सर्व लोक घेऊन समुद्राचे काठीं आला. तेथें आल्यावर **स्पेन** देशीय लोक संकटांत पडलेले पाहून, त्यांस उपद्रव करण्याचा हा जरीं चांगला योग आला होता, तरीं तसें न करितां, त्या बेटवाल्यांनीं **स्पेन** देशीय लोकांवर असा अनर्थ गुजरला ह्मणून फार श्रमी होऊन व नेत्रांतून अश्रू टाकून मोठ्या जिव्हाळ्यानें शोक केला. असा जो त्यांस कळवळा आला तो उगीच शुष्काशुष्कीच दाखवून त्यांचें समाधान न होतां, त्यांनीं पुष्कळ होड्या समुद्रांत घालून फुटलेल्या तारवांतून जितक्या वस्तु निघावयासारिख्या होत्या तितक्या काढायास **स्पेन**देशीय लोकांनीं ज्याप्रमाणें सांगितलें त्याप्रमाणें मदत केली. इतक्यांचा प्रयत्न एकत्र

नीण्या या गलबतापासून होड्यांची कुमक सापडल्यामुळें खलाशी लोक आपले जीव वांचवितात.

फुटलेल्या तारवांतून ज्या वस्तु निघण्या सारिख्या होत्या तितक्या काढायास त्या बेटांतील लोक सहाय्य करितात.

झाल्यामुळें त्यांचे हातून ज्या वस्तु मोठ्या किमतीच्या होत्या त्यांतून बहुतेक बाहेर निघाल्या. ते जिन्नस किनाऱ्यावर आणितांच ग्वाकानाहारीनें स्वतः त्यांजवर देखरेख ठेविली, आणि ते सर्व जिन्नस एके ठिकाणीं रचवून ठेवून तेथें हत्यारबंद शिपाई उभे केले. ते शिपाई, त्या पाहुण्यांचे जिन्नस कोणी गुप्तपणीं चोरून नेऊं नये व त्यांकडे कोणी निरखूनही पाहूं नये ह्मणून, लोकांस त्या जिनसांच्या जवळ येऊं देत नसत. दुसरे दिवशीं प्रातःकाळीं कोलम्बस नीण्या या नावाचे गलबतावर असतां, ग्वाकानाहारीनें तेथें जाऊन याची भेट घेतली, आणि कोलम्बसाचें जें नुकसान झालें होतें त्याची सांदासांद करायास आपले जवळ जितकें होतें तितकें देऊं करून याचें समाधान केलें.

ग्वाकानाहारीच्या औदार्याचें चमत्कारिक उदाहरण.

या समयीं कोलम्बसाची अशी अवस्था झाली होती कीं, आपलें कोणी तरीं समाधान करावें, याचीच या प्रसंगीं यास अपेक्षा होती; कारण कोलम्बसास अद्यापि पिंटा या गलबताचें वर्तमान न लागल्यामुळें, आपला विश्वासघातकी सोबती, हे जे आपण अलौकिक शोध केले यांची बातमी प्रथमतः नेऊन मोठेपणा मिळविण्याकरितां, व हें वर्तमान पूर्वी राजाचे कानावर घालून जी कीर्ति व सन्मान वास्तविक पाहतां मला योग्य आहेत, ते हरण करून घेण्याकरितां, आपण यूरोप खंडास गलबत घेऊन गेला, असें यास निभ्रांत वाटलें होतें. एथें तर बाकी एकच गलबत याचे जवळ राहिलें होतें, आणि तें एवढ्या विस्तीर्ण सागरांतून इतकीं मनुष्यें यूरोप खंडास परत न्यावयासही समर्थ नव्हतें, कारण कीं तें गलबत

कोलम्बसाची संकटावस्था.

खलाशी लोकांपैकीं कांहीं लोकांस त्या देशांत ठेवण्याचा निश्चय करितो.

शा प्रसंगीं **पिंझोन** यास जाऊन गांठावें, आणि तो खोट्या बातम्या सांगून **स्पेन** देशामध्यें आपणास प्रतिकूळ अशा ज्या गोष्टी लोकांच्या मनांत ठसवील त्या काढून टाकाव्या, अशी इच्छा उत्पन्न झाल्यामुळें **कोलम्बसास** विलंब न करितां तिकडे जाण्याचें आवश्यक पडलें. त्या देशाची जमीन पिकाऊ होती, व तेथील लोकांचे स्वभाव नम्र होते, यावरून, **कोलम्बसानें** नुकतीच जी आपले मनांत कल्पना बांधिली होती, ती **नीण्या** या गलबतावरून इतकीं मनुष्यें नेण्याचें संकट पडल्यामुळें दृढ झाली. **कोलम्बसाचे** मनांत असें होतें कीं, आपले खलाशी लोकांपैकीं कांहीं लोकांनीं एथें राहून एतद्देशीय लोकांची भाषा शिकावी, त्यांचे स्वभाव कसे काय आहेत ते पाहवे, देश कोणत्या प्रकारचा आहे याचा तपास करावा, खाणींचा शोध लावावा, मी परत येतेवेळेस आपले बरोबर जे लोक आणीन त्यांचे वसाहती करितां सोईवार जागा तयार करून ठेवावी, आणि अशा प्रकारें नवीन शोधून काढलेल्या देशांपासून जे लाभ माझे मनांतून होतील असें आहे त्यांची प्राप्ति आयासावांचून होईल असें करून ठेवावें. याप्रमाणें आपले लोकांतून कांहीं लोकांस ठेवण्याचाही यानें निश्चय केला, आणि जेव्हां यानें ती गोष्ट आपले लोकांस विदित केली, तेव्हां त्यांनींही ती मान्य केली. **कोलम्बसाचे** लोक बहुत दिवस जें हें जलपर्यटन

चाललें होतें याचे श्रमास कंटाळले होते, व त्यांस स्वभावतः ख्याली खुशाली भोगावयास पाहिजे असे, याकरितां, व त्या देशांत द्रव्य मिळण्याचीं चिन्हें दिसून आल्यावरून तेथील द्रव्य जमा करण्याकरितां, स्वसंतोषानें तेथें राहण्यास कित्येक लोक तयार झाले.

तेथें राहण्याकरितां त्या लोकांतून बरेच लोक तयार होतात.

हीं मसलत सिद्धीस नेण्याविषयीं **ग्वाकानाहारी** याचे अनुमोदनावांचून दुसरी कोणतीही न्यूनता नव्हती, आणि तें अनुमोदन मागण्यास **ग्वाकानाहारीच्या** निःशंक भोळेपणामुळें **कोलम्बसास** संधीही चांगली सांपडली. **कोलम्बसानें**, मोठ्या युक्तीनें तुटक तुटक शब्द बोलून, व खुगा मुद्रा करून, आमचीं तारवें जवळ येतांच या बेटांतील लोक इतक्या धांदलीनें पळून गेले, याचें कारग समजून घेण्याची इछा दर्शित केली; तेव्हां त्या अधिकाऱ्यानें यास असें समजाविलें कीं, आग्नेयी दिशेकडील बेटांतले **कारिबीअन** या नावाचे लोक वंडें करून या देशांत फार उपद्रव करितात. ते लोक उग्र आणि शूर आहेत, व ते रक्तामध्यें फार आनंद पावून जे हतभाग्य बंदिवान त्यांचे हातीं सांपडतात त्यांचें मांस खातात. एतद्देशिय लोक जरीं पुष्कळ असले तरीं त्यांस त्या **कारिबीअन** लोकांबराबर लढाई करावयास धीर होत नाहीं. **स्पेन**देशीय लोक प्रथम दृष्टीस पडतांच, एथील लोकांनीं, **कारिबीअन** लोकच आले असें समजून, दाट आणि कोणाचाही प्रवेश न होण्याजोग्या झाडींत जाऊन आपली प्राणरक्षग करण्याची जी नेहेमीची युक्ति, ती स्वीकारिली. **ग्वाकानाहारी** त्या भयदायक शत्रूंविषयीं बो-

कारिबीअन लोकांच्या भयंकर स्वाऱ्यांची यास बातमी कळवितात.

बेटांत ठेवण्या-विषयीं हा बोलणें घातलें.

उपद्रवापासून एतद्देशीय लोकांचें आपले मतें ज्या युक्तीनें चांगलें रक्षण होईल त्या युक्तीचें **ग्वाकानाहारी**जवळ बोलणें लाविलें असतां त्यास भय प्राप्त होणार नाहीं असें **कोलम्बसानें** ठरविलें; आणि तत्काळ त्या शत्रूंचा पराभव करण्याविषयीं **स्पेनदेशीय** लोकांची मदत देण्याचें कबूल केलें. नंतर **कोलम्बस** ज्या राजाचे चाकरीस होता, त्या शक्तिमान् राजाचे आश्रयाखालीं **ग्वाकानाहारी** आणि त्याचे लोक यांनीं राहावें, आणि त्या बेटांतील लोकांचें पुढील उपद्रवापासून रक्षण करण्या पुरते, व मागील उपद्रवांचा सूड उगविण्या पुरते, आपले लोक त्या बेटांत ठेपावे, याविषयीं यानें बोलणें घातलें.

कोलम्बस एक किल्ला बांधतो.

त्या भोळ्या राजानें **कोलम्बसाचें** बोलणें मोठ्या उत्कंठेनें मान्य केलें, आणि स्वर्गाहून उतरलेले, व बलामध्यें मृत्युलोकच्या लोकांपेक्षां वरिष्ठ, अशा लोकांच्या आश्रयानें मी आतां निर्भय झालों, असें तो मानूं लागला. नंतर एक लहानसा किल्ला बांधण्याकरितां जागा नेमिली, तेथें ख्रिस्ताचे दिवशीं म्हणजे डिसेंबर महिन्याच्या २५ व्या तारखेस **कोलम्बस** येऊन उतरला, ह्मणून त्या किल्यास यानें **नाविदाड** असें नाव दिलें. त्या किल्या भोंवतीं एक खोल खंदक खणिला, आणि त्याचे तट, लांकडाचे मोठमोठ्या सरांचा टेंका देऊन, मजबुद केले, व **कोलम्बसाचे** बुडालेल्या तारवांतून

काढिलेल्या मोठमोठ्या तोफा त्यांजवर नेऊन, रोंखून ठेविल्या. हें काम दहा दिवसांत समाप्तीस गेलें, कारण त्या लोकांची ती भोळी जात, आपले पाहुण्याची जी ही पहिली इमारत ती बांधण्यामध्यें मोठ्या अविचाराच्या तत्परतेनें श्रम करण्यांत गुंतली होती. या काळामध्यें **कोलम्बस**, आपल्या मोहक शक्तीच्या योगानें, व औदार्यानें, त्या बेटांतील लोकांस **स्पेन** देशांतील लोक मोठे ह्मणून जें वाटत होतें, तेंच वृद्धिगत करायास श्रम करीत होता. **कोलम्बस स्पेन**देशीय लोकांचा स्वभाव लोकांचें बरें करावें असा आहे, असें त्या लोकांचे मनांत आणून द्यावयास यत्न करीत असतां, त्यांचा ज्यांवर क्रोध होईल त्यांचें पारिपत्य व नाश करायास त्यांचे आंगीं सामर्थ्य आहे, याचेंही कांहीं चमत्कारिक उदाहरण तद्देशीय लोकांस दाखवावें, असें याच्या मनांत आलें. याच हेतूनें **कोलम्बसानें** त्या पुष्कळ लोकांच्या समक्ष आपले लोक लढाईच्या क्रमानें उभे केले, आणि **स्पेन** देशांतील तरवारींची तीक्ष्णता, भाल्यांचें सामर्थ्य, आणि धनुष्यांचें चलनवलन, यांची दिसण्यांत मात्र मोठ्या डामडौलाची, परंतु कोणास उपद्रव न होई, अशी कवाईत जेव्हां त्यांचेकडून करविली, तेव्हां ज्या रानटी लोकांस लोखंडाचा उपयोग कसा करावा हें जन्मांत माहित नव्हतें, व ज्यांस माशांचीं हाडें टोंकास बसविलेले बोरूचे तीर, लांकडी तरवार, आणि अग्नींत घालून कठीण केलेले भाले, यांवांचून दुसरीं लढाऊ शस्त्रें ठाऊक नव्हतीं, त्यांस आश्चर्य वाटून त्यांचे अंगाचा थरकांप झाला. असें जें त्यांस आश्चर्य

स्पेनदेशीय लोकांच्या युद्धविषयक पराक्रमाचा व त्यांच्या शस्त्रसामर्थ्याचा हा मोठा थाटमाट करून दाखवितो.

ते आपले हात तोंडावर ठेवून जमीनीवर आडवे पडले. नंतर ज्या वृक्षांकडे तोफांचा रोंख धरिला होता त्या वृक्षांवर गोळ्या लागून जो चमत्कारिक परिणाम झाला होता तो जेव्हां त्यांनीं पाहिला, तेव्हां असें ठरविलें कीं, ज्यांचेजवळ अशीं नाशकारक शस्त्रें आहेत, व जे आपल्या शत्रूंवर गर्जना आणि विद्युल्लता यांच्या साह्यानें येतात, अशा लोकांचा पराभव करणें असंभाव्य होय.

आपल्या पाठीमागें ज्यांस राहावयास सांगितलें त्यांस याचे उपदेश.

तद्देशीय लोकांवर **स्पेन**देशीय लोकांचें सहज वर्चस्व पडे, इतकी यांची परोपकारशीलता व सामर्थ्य त्या लोकांचे मनांत पक्कें ठसवून देऊन, **कोलम्बसानें** आपले लोकांपैकीं ३८ असामी त्या बेटांत ठेवण्याकरितां नेमिले, आणि त्या लोकांचा अधिकार **कोर्दोवा** एथील गृहस्थ **दीएगो दि आरादो** यास सांगितला, व **फेर्दिनान्द** आणि **इसाबेल्ला** यांपासून जे अधिकार यास मिळाले होते तेच अधिकार यानें त्या गृहस्थास दिले, आणि त्या थोडकेसे लोकांची उपजीविका व संरक्षण होण्याकरितां जितक्या वस्तु पाहिजे होत्या तितक्या सर्व त्यांस दिल्या. त्यासमयीं **कोलम्बसानें** आपले लोकांस एक मतानें वागायास, आपले धन्याची मोकळे मनानें आज्ञा मान्य करायास, जबरदस्ती करून तद्देशीय लोकांस संताप न आणायास, व **ग्वाकानाहारी**बराबर स्नेहभाव वृद्धिंगत करायास, आणि लहान लहान टोळ्या

करून फिरून अथवा किल्यापासून फार दूर जाऊन त्या लोकांचे अमलाखालीं न येण्यास बजावून सांगितलें. नंतर मी लवकरच परत येईन, व येतेवेळेस हा देश अगदीं आपले ताब्यांत घेण्यास व आपले शोध सफल करण्यास पुरे इतकी कुमक हीं मी आपले बरोबर आणीन, असें वचन दिलें; आणि राजा व राणी यांस तुमचीं नावें सांगून तुमची योग्यता व कामें फलद्रूप होण्यास खिरीं करीन असें त्यांशीं कबूल केलें.

हा नाविदाड एथून निघतो.

अशा प्रकारें आपले लोकांच्या रक्षणाविषयीं प्रथमच पक्की सावधगिरी करून ठेवून **कोलम्बसानें** १७९३ मध्यें ज्यानेवारी महिन्याच्या ४ थ्या तारखेस **नाविदाड** हें स्थळ सोडिलें आणि पूर्वेकडेस गलबत हाकारून त्या बेटाच्या उत्तर किनाऱ्यावर पुष्कळ बंदरें शोधून काढून त्यांस नावें दिलीं. नंतर ६ वे तारखेस **पिंटा** हें गलबत ज्याचा दीड महिना अधिकच वियोग झाला होता त्याचा शोध लागला, आणि **कोलम्बस** जेव्हां त्या तारवाचे जवळ गेला, तेव्हां वाऱ्याच्या सपाट्यानें माझा मार्ग सुटला आणि तो वारा तोंडचा लागला ह्मणून माझ्यानें परत येववेना असें मिष करून, आपण जें केलें तें गैरशिस्त नाहीं असें दाखवायास **पिंझोन** यानें प्रयत्न केला. ते समयीं **कोलम्बसास** त्याचे कृत्रिमी विचारांविषयीं अद्यापि संशय वाटून, त्यानें आपला बचाव करण्याकरितां जें सांगितलें तें अयुक्तिक आणि असत्य आहे, असें जरीं समजलें, तरीं हा समय त्यास अधिकाऱ्याच्या नात्यानें दवकावण्याचा नव्हे असें वाटून, व जो हा मित्र-

कोलम्बस आणि पिंझोन यांची गांठ पडली.

आपल्या वर्त्तणुकीविषयीं जें सांगितलें तें समाधान होण्याजोगें जरी नव्हतें तरी त्याचा स्वीकार करितो.

दीं लंगडें होतें तरीं त्याचा **कोलम्बसानें** सहज रीतीनें स्वीकार केला, आणि **पिंझोन** याजवर पहिल्याप्रमाणे प्रीति ठेविली. **पिंझोन** यानें, **कोलम्बसास** सोडल्यानंतर, त्या बेटांतील कितीएक बंदरें पाहिलीं, आणि तेथील लोकांबरोबर व्यापार करून कांहीं सुवर्णही मिळविलें, परंतु एकादा मोठा शोध केला असें नाहीं.

यूरोप खंडास परत जाण्याचा निश्चय करितो.

आपले तारवांची अवस्था आणि आपले लोकांचा स्वभाव या दोन गोष्टी पाहून **यूरोप** खंडास लवकर परत गेलें पाहिजे असें **कोलम्बसास** वाटलें. तो प्रकार असा कीं, तारवांस अशा पुष्कळ दिवस चाललेल्या जलपर्यटनामध्यें फार उपद्रव सोसावा लागला यामुळें त्यांतून पाणी आंत येऊं लागलें होतें, आणि इकडे **कोलम्बसाचे** लोकांस **स्पेन** देश सोडून फार दिवस झाले होते, आणि त्यांस या अशा चमत्कारिक व कधीं ऐकिलेल्या नाहींत अशा गोष्टी **स्पेन** देशीय लोकांत सांगावयाच्या होत्या, ह्मणून त्यांनीं स्वदेश पुनः पाहण्याविषयीं फार उतावळी दाखविली होती. यावरूनच **कोलम्बस** ज्यानेवारी महिन्याच्या १६ वे तारखेस ईशानी कडेस चालू झाला आणि लवकरच जेतीन नदीस इतका दूर गेला. **कोलम्बसानें** जीं जीं बेटें शोधून काढिलीं त्यांतून जे कांहीं लोक यानें आणिले होते ते याच्या बरोबर होते, आणि याचे शोधांचा मुख्य उद्देश काय तें

सुवर्ण तें, व त्याशिवाय कितीएक देशांमध्यें व्यापार चालू करण्यासारिखे जे पदार्थ होते त्यांचे नमुने, तसेच बहुत अज्ञात पक्षी, व कांहीं स्वतःसिद्ध चमत्कारिक पदार्थ, ज्यांचेकडे विद्वान् लोकांचें लक्ष लागावें, आणि जींहींकरून इतर जनास आश्चर्य वाटावें असे होते ते सर्व **कोलम्बसानें** गोळा करून आपले बराबर घेतले. हें पर्यटन फेब्रूआरी महिन्याच्या १४ वे तारिखेपर्यंत सुखरूप चालून **कोलम्बस अतलांतिक** महासागरांतून सुमारें ७५० कोशांवर गेला होता. ते समयीं वारा सुटायास आरंभ झाला, आणि तो अधिकाधिकच वाढत चालला असें होतां होतां शेवटीं पराकाष्ठेचें तुफान झालें. अशा प्रसंगीं **कोलम्बसाची** नौकाशास्त्रामध्यें जी कुशलता आणि माहिती होती तिच्या योगें जितके उपाय सुचले तितके सर्वही **कोलम्बसानें** आपले तारवांचे रक्षणार्थ केले. परंतु त्या तुफानाच्या झपाट्यापुढें कांहीं चालेना, आणि अजून त्यास्थलापासून जमीनहि फार दूर पडली याकरितां विनाश अपरिहार्य दिसून आला. अशा संकट समयीं सर्वशक्त जो परमेश्वर त्याची प्रार्थना करणें, साधु पुरुषांचीं नावें घेणें, नवस व मंत्रजप करणें, इत्यादिक मनुष्याचे भयभीत अंतःकरणास देवभोळेपणामुळें सुचलेले, तसेच स्वधर्मांत सांगितलेले, जे सर्व उपाय त्यांचा मात्र त्या खलाशी लोकांस आधार होता. त्याकालीं या संकटापासून मुक्त होण्याची आशा न दिसून ते लोक निराश होऊन बसले, आणि प्रतिक्षणीं लाटांमध्यें आपण गरक होऊन जाऊं असें त्यांस वाटूं लागलें. अशा भयानक प्रसंगीं आपलें भयं-

कोलम्बसानें महत्प्रयास केला तरीं विनाश अपरिहार्य दिसून येतो.

खलाशी लोक निराश होऊन बसतात.

करणांत एक दुसरीच काळजी उत्पन्न झाली.

असा; त्या प्रसंगीं कोलम्बसास असें भय पडलें कीं, अ
जे हे आश्चर्य होण्या जोगे शोध केले यांचें ज्ञान आतां
शाप्रत पावेल, आणि आपल्या युक्तीची जी ही आनंदद
सिद्धि तीपासून मनुष्यमात्रास जे लाभ झाले असते ते
होतील, आणि आजपर्यंत जीं पराक्रमाचीं कृत्यें झालीं
मध्यें सर्वोत्कृष्ट जें हें कृत्य तें उपस्थित करून तें पुढें
लिवणारास योग्य अशी जी प्रतिष्टा तिणेंकरून आपलें
वंशपरंपरा चालावयाचें त्याचे बद्दल आतां एके आवि
आणि ठक अशा साहस कर्म कर्त्याच्या नावाप्रमाणें च्या
हे विचार मनांत आल्यावरून आपल्या प्राणाचे नाशावि
ची जी बुद्धि ती तर अगदींच नष्ट होऊन गेली. कोल
सानें प्रयत्न करून जें संपादन केलें होतें त्याचें स्मरण
असें करून ठेवण्याविषयीं जितकी यास चिंता पडली ति
आपले आयुष्याच्या नाशाविषयींही पडली नाहीं. या
कोलम्बसानें तारवांतील खोलीमध्यें जाऊन आपण के
जलपर्यटनाचें, आपण ज्या मार्गानें गेला त्याचें, आपण
धून काढलेल्या देशांचीं स्थलें व संपत्ति यांचें, आणि त्या
ठेविलेल्या लोकांचें संक्षिप्त वर्णन एके कातड्यावर लि
आणि तें कातडें तेलकट फडक्यामध्यें गुंडाळून व मेण
पोळीमध्यें घालून तें एके लांकडाच्या भांड्यांत घातलें,

कोलम्बसानें प्रयत्न करून जें संपादन केलें होतें त्याचें रक्षणाविषयीं याची उत्सुकता.

याकरितां जे उपाय योजिले ते.

त्या भांड्याचें झांकण चांगलें बसवून इतक्या महत्वाची जी ही गोष्ट ती दैववशात् जगास प्राप्त होईल अशी आशा धरून यानें तें भांडें समुद्रांत सोडून दिलें.

शेवटीं असा चमत्कार झाला कीं आणखी दुसरे कृत्या-करितां ज्या प्राणाच्या उपयोग पडणार त्याचें संरक्षण करण्या-करितां साक्षात् ईश्वरच मध्यें पडला. ते समयीं वारा कमी होऊन समुद्र शांत झाला आणि १५ व्या तारिखेस संध्या-काळीं **कोलम्बस** व याचे लोक यांनीं जमीन शोधून काढिली, आणि तो कोणता प्रदेश याबिषयीं जरीं पुरतें ठाऊक नव्हतें तरीं ते तिकडे गेले. तेथें गेल्यावर तें आझोरेस बेटें अथवा पश्चिमे कडील बेटें यांतील **पोर्त्तुगाल** देशचे सरकाराच्या ता-ब्यांतील **सांता मरीआ** या नावाचें बेट होय असें त्यांस लवक-रच समजून आलें. तेथील सुभेदारा बराबर एक मोठी लढाई करून व तींत आपलें शौर्य आणि चातुर्य दाखवून **कोलम्ब-सानें** नवीन सामग्री तसेंच दुसरें जें त्यास पाहिजे होतें त्या सर्वांची तयारी करून घेतली. इतकें जरी झालें तरीं तुफा-नाचे पहिल्या दिवशीं **पिंटा** या नावाचें गलबत दिसेनासें झालें होतें तें अद्यापि दृष्टि पडलें नाहीं या गोष्टीवरून **कोल-म्बसाचें** चित्त फार उद्विग्न होऊन गेलें. प्रथम **कोलम्ब-सास** असें वाटलें कीं तें गलबत समुद्रांत बुडून त्यावरील सर्व खलाशी लोक मरण पावले असतील. नंतर याच्या मनांत जे पहिले संशय होते तेच उत्पन्न झाले, आणि **पिंझोन** यानें आपले अगोदर **स्पेन** देशास पोंचून आपण जे शोध केले त्यांची प्रथम बातमी सांगून आपले कीर्त्तीचा कांहीं वाटा मि-

सामग्री तसेच दुसरे जे पदार्थ कोलम्बसास पाहिजे होते ते यास प्राप्त होतात

पिंटा या गलबतामुळें यास जे संशय व भय प्राप्त झालीं तीं.

ळवावा ह्मणून त्या देशाकडेस गलबत हाकारिलें असेल असें यास भय पडलें.

दुसऱ्या वादळांत सांपडतो.

ही त्याची मसलत चालू देऊं नये ह्मणून वारा अनुकूल होतांच **कोलम्बस आझोरेस** बेटांहून निघाला. नंतर **कोलम्बस स्पेन** देशाच्या किनाऱ्यापासून फार दूर नसतां, ह्मणजे **कोलम्बसाच्या** जलपर्यटनाची समाप्ति जवळच आली असतां, व कांहीं विघ्न होण्याचाही रंग दिसत नसतां, अकस्मात् दुसरें एक तुफान झालें; परंतु याचा झपाटा पहिल्यापेक्षां कांहीं कमी होता. या तुफानामध्यें दोन दिवस आणि दोन रात्री

टेगस नदींमध्यें विश्रांति घेतो.

कोलम्बस सापडल्यामुळें यास **टेगस** नदीमध्यें तारूं थांबवावें लागलें. तेथून **पोर्त्तुगाल** देशच्या राजास अर्ज केल्यावर त्यास **लिस्बोन** शहरास यावयास परवानगी झाली. आजपर्यंत नवीन नवीन शोध करण्याचें काम ह्मटलें ह्मणजे आमचें असें **पोर्त्तुगीज** लोक मानीत असत; त्या कृत्यांत दुसरे लोक शिरून पहिल्या प्रयत्नानें आमची बरोबरी केली एवढेंच नाहीं, तर आमची कीर्त्ति ही ग्रासून टाकिली, असें पाहिल्यावर, जो त्यांचे ठायीं स्वाभाविक मत्सर उत्पन्न व्हावयाचा त्यास एकीकडे ठेवून अलौकिक आणि असंभाव्य अशीं कृत्यें करणाऱ्या पुरुषास योग्य असा जो सन्मान तो **कोलम्बसास** देऊन त्या लोकांनीं याची भेट घेतली.

पोर्तुगाल येथील राजा याचा आदरसत्कार करितो.

त्या राजानें **कोलम्बसास** आपले समक्ष आणिले आणि याचे बराबर मोठ्या सन्मानानें वागून **कोलम्बसानें** आपण केलेल्या जलपर्यटनाचें जें वर्णन केलें तें खेदयुक्त आश्चर्यानें ऐकिलें. ते समयीं **कोलम्बसाची** तर आपले शोधांचा मोठेपणा वर्णन

करण्यामध्यें परम समाधान वृत्ति होऊन गेली, आणि ज्या लोकांनीं आपल्यास उपहासास्पद व स्वदेशास नाशावह अशा अज्ञानानें **कोलम्बसाच्या** युक्ति मिथ्या कल्पना करणारे व ठक असे जे साहसी लोक त्यांच्या कल्पनेसारिख्या मानिल्या होत्या, त्या लोकांस आपल्या युक्ति पोकळ नाहींत असें सिद्ध करून देण्याचें याचे आंगीं सामर्थ्य आलें होतें तेणेंकरूनही यास समाधान वाटलें.

कोलम्बस स्पेन देशास परत यावयास फार उतावीळ झाला होता ह्मणून हा **लिस्बोन** शहरांत पांच दिवस मात्र राहिला. नंतर मार्च महिन्याच्या १५ वे तारिखेस हा **पालोस** एथील बंदरीं जाऊन पोहोंचला; त्या बंदराहून **कोलम्बस** निघाल्या दिवसापासून आजपर्यंत ७ महिने आणि ११ दिवस झाले होते. त्या बंदराचे जवळ जवळ **कोलम्बसाचें** गलबत आल्याचा शोध लागतांच, **पालोस** एथील लोक, आपले सोयरेधायऱ्यांस व स्वदेशीय लोकांस भेटण्याकरितां, व त्यांचे जलपर्यटनाची बातमी ऐकण्याकरितां, मोठ्या उत्कंठेनें समुद्रतीरीं धांवतच गेले. नंतर त्या लोकांस हें जलपर्यटन सफल झालें असें जेव्हां समजलें, व नवीन शोधून काढलेल्या देशांपासून जे चमत्कारिक लोक व अज्ञात जनावरें आणि तऱ्हे तऱ्हेचे पदार्थ **कोलम्बसानें** आणिले होते ते जेव्हां त्यांनीं पाहिले, तेव्हां सर्वांस मोठा हर्ष झाला; आणि त्यासमयीं घंटानाद करून तोफा सोडून **कोलम्बस** जेथें उतरला होता तेथें जाऊन यास राजासारिखा मान देऊन याची भेट घेतली, नंतर ते सर्व लोक, **कोलम्बस** व **कोलम्ब**

स्पेनदेशांत जाऊन उतरल्यावर यास जे सन्मान व बहुमान मिळाले ते.

पिंटा हें गलबत येऊन पोंहोंचतांच यास आनंद होतो.

साचे खलाशी यांचे सहवर्तमान, देवालयामध्यें गेले; आणि प्राचीनकालीं जितकीं पर्यटनें झालीं त्यापेक्षां बहुत दिवस चाललेलें व अधिक महत्वाचें जें हें जलपर्यटन तें मोठ्या आश्चर्यानें चालवून, त्यांत ज्यानें यश दिलें असा जो परमेश्वर त्याची त्यांनीं स्तुति केली. त्याच दिवशीं संध्याकाळीं वादळाच्या झपाट्यामुळें उत्तरेकडेस घसरलेलें **पिंटा** या नावाचें गलबत त्या बंदरास येऊन लागलें तें पाहून **कोलम्बसास** फारच समाधान वाटलें.

बार्सिलोना एथें मोठ्या समारंभानें कोलम्बसास आणावें असा हुकूम होतो.

ते समयीं राजा आणि राणी **बार्सिलोना** एथें होतीं; त्यांस आपण कार्यसिद्धि करून आलों याविषयीं कळिवण्याची **कोलम्बसानें** प्रथमतः सावधगिरि राखिली. **फर्दिनान्द** आणि **इसाबेल्ला** यांस ही अकल्पित गोष्ट कळतांच अतिशय आश्चर्य होऊन परम आनंद झाला, आणि **कोलम्बसाचीं** लोकोत्तर कृत्यें आणि शोध यांचें साद्यंत वर्तमान याचेच मुखापासून श्रवण करावें ह्मणून त्यांनीं अतिशय सन्मानयुक्त आणि स्तुतिपर अशा शब्दांनीं **कोलम्बसास** त्वरित दरबारास येण्याविषयीं आज्ञा केली. **कोलम्बस बार्सिलोना** एथें जात असतां आसपासच्या गांवचे लोक जमा झाले, आणि हा जिकडेस चालला होता तिकडे याचे पाठीमागून सानंदाश्चर्य करीत आणि वाहवा वाहवा ह्मणतच चालले. ज्या महत्कृत्यामुळें **फर्दिनान्द** आणि **इसाबेल्ला** यांचे राज्यास इतकें तेज चढलें त्या महत्कृत्यास योग्य असा समारंभ करून त्या उभयतांच्या आज्ञेवरून **कोलम्बसास** शहरांत आणिलें. नवीन शोधून काढलेल्या देशांपासून **कोलम्बसानें** जे आपले बराबर लोक

आणिले होते ते सर्वांच्या पुढें होते, ते समयीं त्यांचे मुखा-
चा चमत्कारिक वर्ण, त्यांच्या चमत्कारिक रानवट आकृति
आणि त्यांचे विलक्षण पोषाख यांवरून तीं दुसऱ्याच जातीचीं
मनुष्यें आहेत असें दिसलें. त्या लोकांचे पाठीमागून तद्दे-
शीय लोकांच्या अशिक्षित कौशल्यानें केलेले सुवर्णाचे अलं-
कार, व पर्वतांमध्यें सांपडलेले सोन्याचे रज आणि नद्यांमधून
जमा केलेला चूर हे पदार्थ आणिले. त्यामागून नवीन शो-
धून काढलेल्या देशांतील नानाप्रकारचे जिन्नस व तेथील
चमत्कारिक पदार्थ दृष्टीस पडले. नंतर अशा समारंभासह
वर्त्तमान स्वतां **कोलम्बस** शहरांत आला; आणि हा चमत्कार
पाहण्याकरितां जितके लोक जमले होते तितक्या सर्वांच्या
दृष्टी यानें आपलेकडे आकर्षून घेतल्या; व ज्यानें आपले चातु-
र्यानें आणि धैर्यानें प्राचीन कालीं अज्ञात अशा मार्गानें स्वदे-
शीय लोकांस नवीन जगाचें ज्ञान करून दिलें अशा लोको-
त्तर पुरुषाकडे सर्व लोकही टकटका पाहत राहिले. **फर्दि-
नान्द** आणि **इसाबेला** या उभयतांनीं राजकीय पोषाख करून
शोभायमान छताखालील सिंहासनावर बसून **कोलम्बसाचें**
आगत स्वागत केलें. तो प्रकार असा कीं, जेव्हां **कोलम्बस**
जवळ आला तेव्हां त्या दोघांनीं उभें राहून, त्यांच्या हस्तांचें
चुंबन करण्याकरितां **कोलम्बस** गुडघे टेकून उभा राहि-
ला होता यास वरती उठविलें, आणि याचे करितां जी एक
खुरशी तयार करून ठेवविली होती तिजवर बसा, आणि
आपल्या जलपर्यटनाचें समग्र वर्णन करा, असें यास सांगितलें.
त्या समयीं **कोलम्बसानें स्पेन** देशीय लोकांचे स्वभावास व

याची मोठ्या आदरसत्कारानें राजा व राणी हीं उभयतां भेट घेतात.

ज्या सभेमध्यें वर्णन करीत होता तिचे मोठेपणास योग्य जो प्रौढपणा व चित्ताचें स्थैर्य या दोन गोष्टी धारण करून, तसाच जे मोठमोठे गृहस्थ आपले हातून महत्कृत्यें घडल्यामुळें समाधान पावतात व आपलीं महत्कृत्यें बाह्यात्कारें मोठमोठीं दाखवून लोक जी निरर्थक स्तुति करितात ती ज्यांस प्रिय वाटत नाहीं, त्या पुरुषांचे ठायींच असणारा जो स्वाभाविक साधेपणा तो धरून, **कोलम्बसानें** आपल्या जलपर्यटनाचें वर्णन केलें. जेव्हां **कोलम्बसानें** आपलें संभाषण समाप्त केलें तेव्हां, राजा आणि राणी या उभयतांनीं, गुडघे टेंकून आपले ताब्यांतील राज्यास ज्या नवीन देशांपासून इतके लाभ प्राप्त होतील अशी त्यांस आशा होती, त्या देशांचा शोध लागला ह्मणून, सर्व शक्त जो परमेश्वर त्याची अंतःकरणपूर्वक प्रार्थना केली. नंतर कृतज्ञता आणि सानंदाश्चर्य या दोन गोष्टींवरून **कोलम्बसास** जितके सन्मान देण्याचे सुचले तितके सर्व दिले. पूर्वी **सांता फे** एथें जो करारनामा झाला होता त्यांत जितके अधिकार लिहिले होते तितके सर्व **कोलम्बस** व **कोलम्बसाचे** वारस यांस पक्केपणीं ठरवून देण्याविषयीं सनदा लिहिल्या. **कोलम्बसाचे** कुटुंबास बडे लोकांची पदवी दिली, आणि सर्वांहून मोठे पदवीचे गृहस्थांस जितका आदर सत्कार असे तितका सर्व प्रसंगीं राजा आणि राणी व त्यांचें पाहून सर्व दरबारी लोक **कोलम्बसास** देऊं लागले. परंतु **कोलम्बसानें** जे देश शोधून काढिले होते ते हस्तगत करण्याकरितां आणि दुसरे जे अधिक संपत्तिमान् देश याचे मनांतून निश्चयें करून सांपडतील असें होतें, त्यांचा शोध

कोलम्बस व याची संतती यांस जीं बक्षिसें व ज्या पदव्या दिल्या त्या.

करण्याकरितां पुरेसें आरमार त्वरित तयार करून द्यावें असा जेव्हां हुकुम झाला, तेव्हां तर यास फारच आनंद झाला, कारण ही गोष्ट निरंतर मोठमोठ्या विषयांकडेस प्रवण असें जें **कोलम्बसाचें** चपल मन त्यास तृप्ति होण्यासारिखी होती.

दुसऱ्या जलपर्यटनाची तयारी करायास कोलम्बसास हुकूम मिळतो.

या पर्यटनाकरितां तयारी होत असतां, **कोलम्बसाच्या** सफल झालेल्या जलपर्यटनाची कीर्त्ति सर्व **यूरोपखंडभर** पसरून संपूर्ण लोकांचें लक्ष उद्दीपित झालें. **कोलम्बसानें** एक नवीन खंड शोधून काढिलें आहे, असें जेव्हां त्या सर्व लोकांनीं ऐकिलें, तेव्हां ते लोक आश्चर्यभरित होऊन, त्यांचे कल्पनेच्या बाहेरील जी ही गोष्ट तीविषयीं त्यांचा अगदीं विश्वासच पटेनासा झाला; परंतु हा जो **कोलम्बसानें** महान् शोध केला होता याचें स्वरूप समजण्याविषयीं, व त्यापासून जीं फळें प्राप्त होणार त्यांचा विचार करण्याविषयीं, समर्थ असे जे विद्वज्जन त्यांस, या शोधाचें सुवर्त्तमान समजतांच परमाश्चर्य वाटून, मोठा आनंद झाला. ते विद्वान् लोक **कोलम्बसाचे** जलपर्यटनाविषयीं परमानंदानें बोलूं लागले, आणि जितक्या भूगोलावर वस्ती व्हावयाजोगी आहे तितक्या भूगोलाची रचना, व तेथील उत्पन्न, मनुष्यमात्रास पुरतेपणीं समजे इतकी, ह्या अलौकिक गोष्टीमुळें, मनुष्याची ज्ञानमर्यादा ज्या कालामध्यें वाढली, आणि नवीन शोध व लक्ष्यपूर्वक अवलोकन करण्यास एक नवीन जागा झाली, अशा कालामध्यें ते असल्यामुळें जें त्यांस सुख झालें त्याविषयीं एकमेकाचें अभिनंदन करूं लागले. नवीन सांपडलेल्या देशांविषयीं आणि ते पृथ्वीच्या कोणत्या प्रदेशांत आहेत याविषयीं ते विद्वान्

याच्या कार्यसिद्धीची कीर्ति ऐकून यूरोपांतील सर्व लोकांचें लक्ष तिकडे लागतें.

आपण शोधून काढलेले प्रांत आशिआ खंडांत असावेत असें जें कोलम्बसाचें मत तेंच त्या देशांत उत्पन्न होणाऱ्या पदार्थांचे लक्ष्यपूर्वक अवलोकनावरून दृढ करितो.

लोक नानाप्रकारच्या कल्पना आणि तर्क बांधूं लागले, परंतु **हिंदुस्थान** या सामान्य नावाखालीं **आशिआ**खंडांतील ज्या विस्तीर्ण देशांचा समावेश केला आहे त्यांतच या देशांची गणना करावी असें जें **कोलम्बसाचें** मुळचें मत तेंच हा धरून बसला; कारण यानें शोधून काढलेल्या देशांत उत्पन्न होणाऱ्या पदार्थांचें यानें जें लक्ष्यपूर्वक अवलोकन केलें होतें तेणेंकरून त्या मतास दृढता आली होती. तो प्रकार असा, **हिंदुस्थानामध्यें** सुवर्ण पुष्कळ आहे असें ठाऊक होतें, आणि यानें जीं बेटें शोधून काढिलीं होतीं त्यांत त्या धातुचे इतके चांगले मासले आढळले होते कीं, त्यांवरून त्या धातूच्या मोठमोठ्या खाणी सांपडतील असें यास वाटूं लागलें होतें. **हिंदुस्थान** एथें दुसरा उत्पन्न होणारा पदार्थ कापूस तोही तेथें पुष्कळ होता. त्या बेटांतील कंकोळ **हिंदुस्थानांतील** मिऱ्यांचे जातीचा आहे, असें यानें कल्पिलें होतें. **हिंदुस्थानांत** रेवाचिनी ह्मणून जी औषधि उत्पन्न होते तिच्ये सारिखी एक मुळी तेथें याचे दृष्टीस पडली, ती रेवाचिनीच होय असा यास भ्रम झाला होता. **हिंदुस्थानांतील** पाखरांस जसे शोभायमान पंख असतात त्याप्रमाणेंच यानें जीं आपले देशीं पाखरें आणिलीं होतीं त्यांस होते. या देशांतील मगर **हिंदुस्थानांतील** सुसरीसारखा दिसे. या सर्व गोष्टी तोलून

सर्व यूरोपभर या मताचाच स्वीकार करितात.

पाहिल्यावर **स्पेन**देशीय लोकांनींच **कोलम्बसाची** कल्पना मान्य केली असें नाहीं, तर **यूरोप**खंडांतील दुसरे लोकांनींही मान्य केली, आणि जे देश **कोलम्बसानें** शोधून काढिले होते ते **हिंदुस्थानाचे** भागांतील होत असें त्या सर्वांनीं क-

ल्पिलें. याच कल्पनेवरून **फेर्दिनान्द आणि इसाबेल्ला** या उभयतांनीं पूर्वीं जो तहनामा केला होता तो **कोलम्बस** परत आल्यावर त्यास वाहाल करते समयीं यानें शोधून काढलेल्या देशांस **इन्दीज** असें नाव दिलें. ज्या चुकीमुळें अशी कल्पना केली ती चूक उघडकीस येऊन नवीन खंडाची वास्तव स्थिति निश्चित केल्यानंतरही तें नाव राहिलें आहे; परंतु **यूरोपांतील** सर्व लोकांनीं त्या देशास **वेस्त इन्दीज** आणि त्यांतील राहाणारांस **इन्दिअन्स** असें अभिधान दिलें.

ज्या चुकीमुळें त्या देशांस वेस्तइन्दीज हें नाव दिलें ती चूक जरीं लवकर उघडकीस आली तरीं तेंच नाव राहिलें.

कोलम्बसानें जे देश शोधून काढिले होते त्यांचीं ज्या नामानें प्रख्याति केली तें नाव फार मनोहर होतें, व तेथील संपत्तीचे व पिकाऊ पणाचे यानें जे नमुने दाखविले ते चांगले गणनीय होते, आणि प्रवासी पुरुषांची अतिशयोक्तीनें सांगण्याची जी स्वाभाविक प्रवृत्ति असत्ये तीप्रमाणेंच **कोलम्बसाच्या** लोकांनीं जीं वर्त्तमानें सांगितलीं तीं लोकांस फारच प्रिय वाटलीं, ह्मणून, **स्पेनदेशीय** लोकांमध्यें पराक्रमाचीं कृत्यें करण्याची आश्चर्य करण्यासारिखी उमेद उत्पन्न झाली. त्या लोकांस गलबतांतून स्वाऱ्या करण्याची जरीं थोडकीच सवई होती तरीं ते जलपर्यटन करायास निघण्याकरितां उतावीळ झाले. प्रत्येक पदवीचे लोकांनीं आह्मास चाकरीस ठेवावें ह्मणून स्वसंतोषानें विनंती केली. त्या लोकांची जी महत्पदप्राप्तीची आणि द्रव्यसंपादन करण्याची इच्छा तीस ज्या अशा मोठमोठ्या आशा दिसूं लागल्या त्यांस ते भुलल्यामुळें, जलपर्यटनास जो बहुत काळ लागणार व जीं अनेक संकटें प्राप्त होणार यांचें त्या लोकांस किमपि भय वाटलें

स्पेनदेशीय लोकांमध्यें पराक्रमाचीं कृत्यें करण्याची आश्चर्य करण्याजोगी उमेद उत्पन्न होत्ये.

फर्दिनान्द हाही अशीच उमेद धरितो.

नाहीं. **फर्दिनान्द** जरीं सशंक व नवीन आणि पराक्रमाचे कृत्यास पराङ्मुख असा होता, तरीं त्याचे प्रजेस जी उमेद आली होती ती त्यानेंही धरली. त्या उमेदीच्या भरांत दुसऱ्या जलपर्यटनाची तयारी **स्पेन** देशामध्यें जी त्वरा कधीं झालीच नव्हती अशा त्वरेनें झाली, आणि ती इतकी मोठी झाली कीं सांप्रतच्या कालामध्यें ती चांगली गणनीय होती.

दुसऱ्या जलपर्यटनाची अतिशय त्वरेनें मोठी तयारी होत्ये.

त्या आरमारामध्यें १७ तारवें होतीं, आणि त्यांतून कितीएक सामानसुमानानें भरलीं होतीं; त्या आरमारांत १५०० मनुष्यें होतीं, आणि त्यांमध्यें मोठ्या योग्यतेच्या चाकऱ्या केलेले असे पुष्कळ कुलीन गृहस्थ होते. त्यांतून बहुतेकांची त्या देशांमध्यें जाऊन राहण्याचीच योजना केली होती ह्मणून

त्या तारवांचें आणि त्यांतील सामानसुमानाचें वर्णन.

तो देश हस्तगत करून तेथें वसाहत करण्याकरितां ज्या वस्तूंची अपेक्षा होती त्या सर्व त्यांनीं बराबर घेतल्या. तशीच यूरोपखंडांतील सर्व प्रकारचीं घरगुतीं जनावरें, व हजार वाऱ्यांनीं **वेस्त इंदीज** एथील हवेमध्यें जीं बीजें व ज्या वनस्पती उगवण्यासारिख्या होत्या त्या, आणि सर्व प्रकारचीं भांडीं व हत्यारें व तेथील लहानशा वसाहतीमध्यें जे कारागीर फार उपयोगी होते ते सर्व घेतले.

परंतु हें आरमार जरीं मोठें भयंकर आणि पुष्कळ सामानसुमानासुद्धां तयार झालें होतें तरीं **फर्दिनान्द** आणि **इसाबेल्ला** यांनीं त्या नवीन शोधून काढलेल्या देशांचे स्वामित्वाच्या अधिकाराविषयीं त्या आरमाराच्या कृत्यांवरच भरंवसा ठेविला नाहीं; तर यांचे मनांत जे प्रांत घ्यावयाचे होते त्यांची, **पोर्त्तुगीज** लोकांनीं जी चाल घालून ठेविली होती ती-

प्रमाणें, व त्या कालच्या असत्य धर्मप्रमाणें, **रोम** देशांतील मुख्य धर्माध्यक्षापासून सनद करून घेण्याचें, त्या उभयतांस आवश्यक पडलें. त्या काळीं पोपास **जीजस ख्रैस्त** याच्या जागीं मानून, व त्याचा सर्व अधिकार याचेकडे आहे असें समजून, पृथ्वीवर जितकीं राज्यें आहेत तितक्या सर्वांचा पोपाकडेस अधिकार आहे असें सर्व लोक कल्पीत असत. ते वेळीं **पोपाचे** पीठावर साहावा **आलेक्सान्दर** होता त्याचे आंगीं मनुष्यत्वास बट्टा लावणारे असे सर्व दोष होते. हा ज्यावेळेस जन्मला त्या वेळेस **फेर्दिनान्दाचे** ताब्याखालीं होता, आणि आपले कुटुंबाच्या कल्याणार्थ महत्पदप्राप्तीच्या युक्ति सुलभ रीतीनें सिद्धीस न्यावयाकरितां, **स्पेनदेशाचा** आश्रय संपादन करण्याविषयींही हा उत्सुक होता, ह्मणून **स्पेनदेशच्या** राजांचें समाधान करण्याविषयीं याची फार इच्छा असे. **फेर्दिनान्द** आणि **इसाबेल्ला** यांनीं, ख्रिस्ति धर्मावर विश्वास न ठेवणारे लोक ज्यांत राहत असत असे जे देश शोधून काढिले होते, व जे काढणार होते, त्या सर्वांचा पूर्ण अधिकार यानें मोठ्या औदार्यानें त्या उभयतांस दिला; अशा औदार्यामुळें याच्या पदरचें तर कांहीं खरचलें नाहीं, परंतु उलटा हा ज्या स्थानावर होता त्या स्थानाचा ह्मणजे **पोपाचे** पदवीचा अधिकार व स्वामित्ववाद हे मात्र पुरतेपणीं स्थापित झाले. **जीजस ख्रैस्त** याचेपासून जी शक्ति यास प्राप्त झाली होती त्या शक्तीच्या महात्म्यावरून यानें **कास्तील** एथील सरकारास जे विस्तीर्ण देश बाहाल केले, त्या देशांचे स्वामित्वाची पदवी यास प्राप्त होण्याची इतकी दूर वर होती

नवीन खंडांत जाऊन राज्य करण्याचा जो हक्क रोम देशांतील मुख्य धर्माध्यक्षापाशीं मागितला तो यास मिळतो.

त्या कालीं रोम देशांतील धर्माध्यक्ष कोणत्या प्रकारचा होता याचें वर्णन.

कीं, यास ते देश कोठें आहेत हेंही माहीत नव्हतें, आणि ते देश मुळीं आहेत किंवा नाहींत याची देखील भ्रांति होती. पूर्वी **पोर्त्तुगाल** देशाच्या सरकारास जी सनद करून दिली होती तीस या सनदेपासून कांहीं अडथळा न यावा ह्मणून, एके ध्रुवापासून दुसरे ध्रुवापर्यंत **आझोरेस** बेटांच्या पश्चिमेस १५० कोशांवर एक रेषा कल्पून ती यानें दोहोंमध्यें मर्यादेसारिखी करून ठेविली; आणि आपले अधिकाराच्या बलावर त्या कल्पितरेषेच्या पूर्वेकडचा प्रदेश **पोर्त्तुगीज** लोकांस आणि पश्चिमेचा **स्पेनदेशीय** लोकांस दिला. **फेर्दिनान्द** यानें ही सनद करून मागण्याचें, ख्रिस्ती धर्म वृद्धिंगत करण्याची अतिशय उत्कंठा हेंच कारण होय, असें जेव्हां दर्शविलें, तेव्हां **आलेक्सान्दर** यानें ही त्याच मुख्य उद्देशानें मी ती सनद करून दिली असें दाखविलें. या स्तुत्य उद्योगामध्यें आपलें चित्त फार आहे असें उघड करून दाखविण्याकरितां, त्या **पोपानें कातालोनिआ** एथील पाद्रे **बोइल** या नावाचा जो मोठा कीर्त्तिमान् महंत याचे अधिकारा खालीं कांहीं धर्मोपदेष्टे देऊन, त्यानें आपले बद्दल त्या देशामध्यें जाऊन तेथील लोकांस उपदेश करावा ह्मणून त्याची **कोलम्बसा**बरोबर पाठविण्याची योजना केली. **कोलम्बसानें** आपले बरोबर जे इन्दिअन लोक आणिले होते त्यांस ख्रिस्ती धर्माचे ज्ञानाचा कांहीं अंश प्राप्त होतांच, त्यांनीं राजा व राजपुत्र आणि त्यांचे दरबारांतील मुख्य कारभारी यांस धर्मपितृस्थानीं मानून मोठ्या समारंभानें बाप्तिस्मा घेतला. अशीं जीं हीं नवीन जगांतील फलें तीं, धार्मिक पुरु-

फेर्दिनान्द यानें पोपापासून सनद करून घेण्याविषयीं जो हेतु दर्शविला तो.

इन्दिअन लोक बाप्तिस्मा घेतात.

षांनीं जी वृद्धि इच्छिली होती, व ज्या वृद्धीची आशा धरायास त्यांस कारणही होतें, त्या वृद्धीनें पुढें चालली नाहींत.

याप्रमाणें **फेर्दिनान्द** आणि **इसाबेल्ला** या उभयतांनीं पृथ्वीच्या इतक्या मोठ्या विस्तीर्ण प्रदेशावर नवीन नवीन शोध चालवायास व तेथें आपलें राज्य स्थापायास जे अधिकार त्या कालीं पुरतेपणीं सबल असे मानीत ते संपादन केल्यावर, त्या आरमाराचे निघण्यास कोणत्याही गोष्टीचा प्रतिबंध राहिला नाहीं. **कोलम्बसानें** जे लोक त्या नवीन देशांत ठेविले होते त्यांस पुनः भेटण्याकरितां, व ज्या कीर्त्तीचे पथांत हा शिरला होता तो पथ पुढें चालविण्याकरितां, हा फार उतावीळ झाला होता ह्मणून, यानें सप्तंबर महिन्याच्या २५ व्या तारिखेस **केडीजच्या** अखातापासून तारूं हाकारिलें, आणि **गोमिरा** बेटांवर पुनः येऊन तेथून लागलेंच पहिल्या जलपर्यटनापेक्षां अधिक दक्षिणेकडेस आपलें गलबत चालविलें. असा रोंख धरल्यामुळें अयनवृत्तांमध्यें जे नियमित दिशेचे वारे असतात त्यांचें यास अधिक स्थैर्यानें सुख भोगायास सांपडल्यामुळें, यानें जीं बेटें शोधून काढिलीं होतीं त्यांच्या पलीकडे बरेंच पूर्वेस जो बेटांचा समूह होता तिकडेस हा येऊन पोंहोंचला. **गोमिरा** बेटांहून निघाल्यापासून २६ वे दिवशीं **कारिबी** अथवा **लीवर्ड** या बेटांतील एक बेट याचे दृष्टीस पडलें, आणि नवीन खंडांतील कांहीं भाग शोधून काढण्याविषयीं याचे बराबरचे खलाशी लोक फार उतावीळ झाले होते ह्मणून त्या बेटास **देसिआडा** असें नाव दिलें. नंतर **कोलम्बसानें** क्रमेंकरून **दोमीनिका**, **मारिगालान्ते**, **ग्वाडा-**

कोलम्बसाचें निघणें.

यानें जो मार्ग धरिला तो.

जमीन याचे दृष्टीस पडली.

षयीं.

हारीनें ज्या हिंसक लोकांचें भयंकर वर्णन केलें होतें
लोकांची जात राहात्ये असें यानें पाहिलें. ते समर्थी ग
नाहारीचीं वर्णनें अतिशयोक्तीचीं नव्हतीं असेंही या
सून आलें, कारण कीं तद्देशीय लोकांची युद्धविषयक
णि निर्भय अशी जी उमेद ती प्रगट झाल्यावांचून
देशीय लोकांस, जमीनीवर उतरण्यास कधीं सां
नाहीं; ह्मणजे तद्देशीय लोकांबराबर कज्या कफावत के
चून त्यांस उतरायास जागा मिळाली नाहीं; आणि
लढाईंत जिंकिलेल्या शत्रूंच्या शरीरांचें मोठ्या आनंदानें
करून ज्या अघोर मेजवान्या केल्या होत्या त्यांत अवशि
हिलेले कांहीं भाग त्या लोकांचीं जीं राहण्याचीं
असत, त्यांमध्यें, स्पेनदेशीय लोकांच्या दृष्टीस पडले ह

आपण वसविलेल्या ठाण्याची पुनः भेट घेण्याविषयीं याची उत्कंठा.

परंतु कोलम्बसानें जें ठाणें वसविलें होतें त्याची
काय अवस्था आहे हें जाणण्याकरितां व त्यांस सामा
नाचा जो तोटा पडला असेल तो पुरविण्याकरितां ह
उत्कंठित झाला होता, ह्मणून यानें त्या बेटांतून एके
ही न राहतां नीट हिस्पाण्योला या बेटाची वाट

...निकडे आल्यावर याची निराशा.

जेव्हां हा नाविदाद ह्मणजे ज्या ठिकाणीं आराना या
ज्यांत आपलीं ३८ मनुष्यें यानें ठेविलीं होतीं तें स्थल
दूरसा येऊन पोंहोंचला, तेव्हां त्या लोकांतील एकही
पडेना ह्मणून हा चकित होऊन गेला, आणि ते लोक

स्वदेशीय लोकांस भेटायाकरितां मोठ्या उल्हासानें धांवत येतील अशी क्षणोक्षणीं मार्गप्रतीक्षा करूं लागला. नंतर ते लोक खुशाल आहेत किंवा नाहींत याविषयीं चिंताक्रांत होऊन त्यांजवर कोणता प्रसंग येऊन गुजरला असेल याविषयीं मनांत विचार करीत लवकर समुद्रकांठावर आला. तेथील लोकांपासून याचे लोकांचें यास वर्त्तमान समजायाचें, परंतु तेही लोक पळून गेले होते; **कोलम्बसानें** जो किल्ला बांधिला होता तो अगदीं मोडून तोडून टाकिला होता, व त्या किल्लयाचे सभोंवतीं फाडून चिंध्या केलेले पोषाख व छिन्नभिन्न झालेलीं शस्त्रें व भांडीं पसरलेलीं होतीं, या चिन्हांवरून त्या किल्लयांतील लोकांच्या अपघाताविषयीं संशय धरायास **कोलम्बसास** जागा उरली नाहीं. **स्पेन**देशीय लोक, आपल्या स्वदेशीय लोकांचें स्मरण करून देणाऱ्या या दुखजनक पदार्थांवर अश्रुपात करीत आहेत, इतक्यांत **ग्वाकानाहारीचा** भाऊ त्यांचेजवळ आला. तेव्हां त्यापासून **कोलम्बसानें** तें बेट सोडल्यावर पाठीमागें जें वर्त्तमान झालें त्याची सर्व हकीकत ऐकून घेतली. तो प्रकार असा; **स्पेन**देशीय लोकांबरावर त्या इन्दियन लोकांचें फार दळणवळण पडल्यामुळें त्या भोळे लोकांचे मनांत प्रथमदर्शनीं **स्पेन**देशीय लोकांविषयीं जी दैविकबुद्धि उत्पन्न झाली होती ती उत्तरोत्तर कमी होत गेली. **स्पेन**देशीय लोकांच्या मूर्खपणामुळें व त्यांच्या वाईट वर्त्तणुकीमुळें एतद्देशीय लोकांचे मनांत त्यांचेविषयीं जे कांहीं हितावह विचार ठसून गेले होते त्यांचा लवकरच नाश झाला, आणि मनुष्यांमध्यें ज्या इच्छा व जी अश-

कांठावर आल्यानंतर सर्व पदार्थ अस्ताव्यस्त झालेले याचे दृष्टी पडतात.

आपल्या पाठीमागें जें झालें त्याची सर्व हकीकत ऐकून घेतो.

स्पेनदेशीय लोकांची नाशकारक आणि दुर्व्यसनी चाल.

कता व जे मनोविकार असतात ते सर्व त्यांच्यामध्यें आहेत असें यांस पक्केपणीं समजून आलें. **कोलम्बस** समक्ष असून अधिकार चालवीत असतां याचे लोकांस जो सबल प्रतिबंध होता तो नाहींसा होताक्षणींच, यानें आपले पाठीमागें जो मुख्य अधिकारी करून ठेविला होता त्यास ते किल्लेकरी-लोक अगदीं मानीनातसे झाले. तो अधिकारी जे शाहाणपणाचे उपदेश करी त्यांचा अनादरकरून त्यांनीं स्वतंत्रपणें आपल्या इच्छा पाहिजे तशा तृप्त करून घेतल्या. एतद्देशीय लोकांचें सुवर्ण व यांच्या बायका आणि यांनीं बेगमी करून ठेविलेले सर्व पदार्थ हीं सर्व, त्या उन्मत्त झालेल्या जुलमी लोकांच्या भक्ष्यस्थानीं पडलीं. ते किल्लेकरी लोक लहान लहान टोळ्याकरून सर्व बेटभर फिरून जिकडेतिकडे नाश आणि दांडगाई करूं लागले. एतद्देशीय लोक भित्रे आणि नम्र असे असत खरे, परंतु त्या निष्कारणिक उपद्रवांमुळें शेवटीं यांची सहनशीलता जाऊन यांचे आंगीं शौर्य उत्पन्न झालें. नंतर असें झालें कीं, **स्पेन**देशीय लोक मुख्यत्वें

त्यांपैकीं कित्येकांवर छापा घालून त्यांस कसें मारून टाकिलें,

करून ज्या **सिबाओ** एथील अधिकाऱ्याचा देश त्यांतील सुवर्णाकरितां लुटीत असत, त्यानें ते आपली वर्त्तणुक निरूपद्रविक मानून अगदीं निर्भय फिरत असतां त्यांवर छापा घालून त्यांतून कित्येकांस ठार मारिलें. त्या समयीं त्या अधिकाऱ्यानें आपले रयतेस जमा करून त्या किल्ल्यास वेढा घालून त्यास अग्नि लाविला, तेव्हां **स्पेन**देशीय लोकांतून कितीएक लोक त्या

बाकीच्यांची दुर्दशा कशी झाली,

किल्ल्याचें रक्षण करीत असतां व बाकीचे समुद्राचे एके फांटयांतून पार पडून जाण्याचा यत्न करीत असतां मारले गेले.

त्यास जो वार लागला तेणेंकरून तो अद्यापि दुखणाईत आहे.

ग्वाकानाहारीच्या प्रामाणिकपणाविषयीं **स्पेनदेशीयलो**-कांचे मनांत जो संशय आला होता त्याची या वर्त्तमानावरून निवृत्ति होण्याचें जरीं दूर होतें, तरीं **ग्वाकानाहारीच्या** प्रामाणिकपणाचा बारीक रीतीनें शोध करण्याचा हा योग्य काल नव्हे असें **कोलम्बसास** स्पष्ट दिसून आलें, तेणेंकरून याचे लोकांनीं त्या राजास धरून व त्याचे प्रजेवर हल्ले करून स्वदेशीय लोकांस मारल्याचा सूड उगवावा असा जो यास बुद्धिवाद सांगितला होता त्याचा यानें धिक्कार केला. **कोलम्बसानें** त्यांस असें सांगितलें कीं, तुमचे मनांत जें ठाणें घालायाचें आहे त्याची वसाहत सुलभ रीतीनें होण्याकरितां या देशांतील जे वजनदार गृहस्थ आहेत त्यांची मैत्री अवश्य संपादन केली पाहिजे, आणि जर तुह्मीं अयोग्य कालीं व्यर्थ करडा अंमल चालवाल तर एतद्देशीय लोक आपल्यावर तुटून पडायास एकत्र होतील असें भय मात्र प्राप्त होईल. **कोलम्बस** मागील उपद्रवाकरितां शिक्षा करण्यांत आपला काळ न घालवितां पुढें तशा गोष्टी न घडाव्या याकरितां सावधगिरी ठेवूं लागला. याच हेतूनें **कोलम्बसानें नाविदाड** बेटापेक्षां शरीर प्रकृतीस अधिक चांगलें मानायाजोगें असून सोईसपडे असें स्थल निवडून काढिलें. नंतर एके विस्तीर्ण अखाताजवळ मोठ्या मैदानामध्यें एक नगर वसविण्याकरितां यानें

त्या राजास धरण्याविषयीं याचे लोकांनीं जो यास मसलत दिली तिचा निषेध करण्याविषयीं याचीं कारणें.

पुढें उपद्रव न होण्याविषयीं हा सावधगिरी ठेवितो.

क्षेत्रयोजना केली, आणि ज्या इमारतीपासून सर्वांचें रक्षण हो-णार त्या इमारतीचे कामास सगळ्यांनीं हातभार लावावा असें केलें. यामुळें त्यांतील घरें व तट इतके लवकर तयार झाले कीं, त्यांहींकरून त्यांचें संरक्षण होण्यासारिखा त्यांस आश्रय मिळाला. नवीन खंडामध्यें यूरोपिअन लोकांनीं पहिल्या-नेंच हें शहर बांधिलें ह्मणून यास **कोलम्बसानें** आपणास आश्रयदाती जी **कास्तील** एथील **इसाबेल्ला** राणी तिचे सन्मानार्थ **इसाबेल्ला** असें नाव दिलें.

इसाबेल्ला या नावाचें शहर बांधून त्याचे सभोंवार तटबंदी करितो.

हें उपयुक्त काम चालवीत असतां, **कोलम्बसास** पडितदे-शामध्यें लहान लहान ठाणीं वसवितें वेळेस जीं संकटें प्राप्त होतात तीं भोगावीं लागून श्रम सोसावे लागले इतकेंच नाहीं, तर यापेक्षां दुस्तर असा जो याचे लोकांचा आळसीपणा, उता-विळी, आणि दंगेखोर स्वभाव, यांबराबरही यास झुजावें ला-गलें. उष्ण हवेच्या आंगीं मनुष्यास निःशक्त करण्याची जी शक्ति असते तीणेंकरूनच या नवीन खंडांत **स्पेन**देशीय लो-कांचा स्वाभाविक सुस्तपणा वाढत गेला असें दिसतें. त्या मंडळीमध्यें जे बहुतेक संभावित गृहस्थ होते त्यांस आंगें मेह-नत करून कष्ट भोगण्याची सवई नव्हती; परंतु पहिलें जल-पर्यटन करून जे त्यांचे देशचे लोक माघारे गेले होते त्यां-च्या सुंदर आणि अतिशयोक्तीच्या वर्णनांवरून, अथवा **कोल-म्बसानें** जो देश शोधून काढिला तो, **मार्को पोलोनें** शोधून काढलेला **सिपांगो** देश होय, किंवा ज्या **ओफिर** देशामधून **सोलमन** राजानें मोठमोठ्या किमतीचे जिन्नस आणिल्यामुळें त्याच्या राज्यांत त्वरित इतकी पुष्कळ संपत्ति वृद्धिंगत झाली

जीं नानाप्रकारचीं संकटें यास भोगावीं लागलीं तीं.

तो होय, अशी जी **कोलम्बसाची** अशुद्ध कल्पना तीणेंकरून त्या कुलीन लोकांचे अंतःकरणांत या महत्कृत्यांत शिरण्याविषयीं अतिशय इच्छा उत्पन्न झाली होती. परंतु श्रम केल्यावांचून व दुःख सोसल्यावांचून आयताच आपणास सुवर्णाचा हंगाम प्राप्त होईल असें जें त्या लोकांनीं इच्छिलें होतें तसें न होतां, संपत्तीचा लाग निश्चयेंकरून लवकर प्राप्त होण्याचा दिसत नाहीं, आणि ती हळूहळू सतत श्रम केल्यावांचूनहीं मिळणार नाहीं, असें जेव्हां **स्पेनदेशीय** लोकांनीं पाहिलें, तेव्हां त्यांचे मनांतील ज्या मोठ्या आशेच्या कल्पना होत्या त्यांचा भंग झाला, आणि त्यांचीं मनें खिन्न होऊन इतकीं निराश झालीं कीं तेणेंकरून सर्वांची चित्तवृत्ति उद्विग्न होऊन गेली. अशा प्रसंगीं त्या बेटांतील पिकाऊ जमीन दाखवून व तेथील वेगळ्या वेगळ्या प्रदेशापासून जे नेहेमी सोन्याचे मासले येत ते दाखवून त्या लोकांस पुनः उमेद आणावी ह्मणून जो **कोलम्बसानें** प्रयत्न केला तो व्यर्थ; कारण कीं त्या पिकाऊ जमीनीपासून हळूहळू जी प्राप्ति होणार तिची वाट पाहण्याविषयीं त्यांस दम नव्हता, व ज्या सोन्याचे नमुने येत तें सोनें फार थोडें आणि अल्पस्वल्प होय ह्मणून त्याचाही त्यांनीं तिरस्कार केला. नंतर असें झालें कीं, त्या लोकांचे मनांत दौर्मनस्य अधिकाधिकच वाढत गेल्यामुळें त्यांनीं एक कट केला; त्या कटापासून **कोलम्बस** व **कोलम्बसाचे** ठाणेगार लोक यांचा नाशच झाला असता, परंतु दैववशात् त्याचा यास शोध लागला, आणि त्यांत जे प्रमुख होते त्यांस धरून कांहींकांस शिक्षा केली, व बाकीच्यांस बंदिवान करून

याचा लोकांस निराशा व खिन्नता प्राप्त होण्याचें कारण.

एक कट करितात.

यांतील मुख्यांस धरून शिक्षा करितो.

स्पेनदेशास पाठविले; आणि मनुष्यांची कुमक व सामान-सुमानाची चांगली पुष्कळ पुरवणी करण्याकरितां तेथील सर-कारास विनंतीपत्र लिहून, माल नेण्याआणण्याचीं जीं तारवें होतीं त्यांतून १२ तारवें लवकर **स्पेन** देशास पाठवून दिलीं.

बाकीच्यांचीं मनें दुसऱ्या उद्यो-गाकडे लाव-ण्याकरितां उ-पाय योजितो.

ते समयींच, आपले लोकांस निराशा प्राप्त झाली होती ती पुनःपुनः मनांत आणून तिचा विचार करण्यास त्यांस फुरसत सांपडली, तेणेंकरून त्यांचे आंगीं जो आळसीपणा असे तो वाढून दौर्मनस्य ज्याजती वाढलें असें **कोलम्बसानें** पाहून, तो आळस त्यांचे आंगांतून समूळ काढून टाकावा ह्मणून त्या देशां-तील प्रदेशांवर यानें कितीएक स्वाऱ्या करण्याचें योजिलें. **कोलम्बसानें** शाहाणा आणि महापराक्रमी असा जो **अलों-झो दि ओजीडा** या गृहस्थास मुख्यकरून एक सैन्याची टोळी,

सिबाओ प्रांता-कडे जातो.

ज्या **सिबाओ** प्रांतांत पुष्कळ सुवर्ण सांपडतें असें ह्मणत तो प्रांत घेण्याकरितां पुढें रवाना करून, आपण आपले मुख्यमुख्य सर-दारांसहवर्त्तमान जातीनें तिचे पाठीमागून गेला. या स्वारी-मध्यें **कोलम्बसानें** तद्देशीय लोकांस अगदीं चकभूल करून टाकावें ह्मणून, आपले युद्धकर्माचा जितका मोठेपणा होता तितका सर्व यानें मोठ्या डौलानें दर्शित केला. हा निशाणें फटकारित व वीररसप्रधान गायनें गात आणि घोडे स्वा-रांची केव्हांकेव्हां पुढें आणि केव्हांकेव्हां पाठीमागें फेर करी-

तेथील लोक याचे घोडेस्वार पाहून चकित होतात.

तच चालला. त्या नवीन खंडांत प्रथमतः घोडे काय ते हेच दृष्टीस पडले तेणेंकरून, त्या इन्दिअन लोकांस भय वा-टून मोठें आश्चर्य ही झालें. त्यांचे जवळ पाळलेलीं जना-वरें नसत ह्मणून, तीं जनावरें आपले ताब्यांत ठेवण्यानें जी

मनुष्याचे आंगीं मोठी शक्ति येत्ये ती त्या लोकांस माहीत नव्हती. त्या लोकांनीं ते घोडे ज्ञानसंपन्न प्राणी आहेत असें कल्पिलें, व याप्रमाणेंच घोडा आणि त्यावरील राऊत हे उभयतां मिळून एकच जनावर आहे, आणि त्या जनावराचें चांचल्य पाहून परम आश्चर्यभरित होऊन त्या जनावराचा वेग व शक्ति हींही अनिवार्य आहेत असें त्यांनीं मानिलें. परंतु तद्देशीय लोकांचे मनांत **कोलम्बस** आपले शक्तीचे प्राबल्याविषयींची भीति उत्पन्न करायास यत्न करीत असतां, त्या लोकांची प्रीति आणि विश्वास या दोन गोष्टी संपादन करण्याविषयीं युक्ति योजायासही यानें हयगय केली नाहीं.

घोडे आणि त्यांवरील राऊत यांबिषयीं त्यांच्या कल्पना.

कोलम्बस त्या लोकांबरावर जो जो व्यापार करी त्यामध्यें मुख्यत्वेंकरून प्रामाणिकपणा व न्याय या दोन गोष्टींचें मूल धरून चाले, आणि त्या लोकांबरावर हा प्रसंगीं मोठ्या नम्रतेनें आणि प्रीतीनें वागे. तद्देशीय लोकांनीं **सिबाओ** या प्रांताचें जसें वर्णन केलें होतें तसेंच तेथें गेल्यावर अनुभवास आलें. तो देश डोंगरी आणि गैरलागवडीचा होता, परंतु प्रत्येक नदीमध्यें आणि ओढ्यामध्यें सुवर्णाचा चूर अथवा बारीक रज सांपडत आणि त्या रजां पैकीं कांहींकांची आकृति बरीच मोठी असे. **इन्दिअन** लोक सुवार्णाच्या शोधार्थ कधीं खाणीं उकरीत नसत. पृथ्वीच्या गर्भांतील प्रदेशांत शिरणें व मिश्र धातूंचें शोधन करणें हीं कृत्यें त्यांचे बुद्धीस आणि उद्योगास फारच दुर्बोध आणि श्रमदायक होतीं, व तें सुवर्ण संपादन करण्याकरितां आपली कल्पना शक्ति चालवून नवीन युक्ति काढण्या जोगें त्यास ते अमोलिकही मानीत

तद्देशीय लोकांबरावर कोलम्बसाची वागणूक.

तद्देशीय लोक सोनें कसें सांचवीत याविषयीं.

नव्हते. त्या लोकांजवळ जो थोडासा सुवर्णाचा संचय असे तो त्यांनीं नद्यांचे वाळवंटामधून वेंचलेला अथवा मोठा पर्जन्य पडून पर्वतापासून वाहून आलेल्या उदकांतून काढून घेतलेला असा होता. परंतु या चिन्हांवरून **स्पेन**देशीय लोकांस जा देशाचें स्वामित्व आपले हतांत लवकरच येईल असें वाटत होतें त्याचे गर्भीं मोठमोठीं भांडारें भरलेलीं आहेत याविषयीं शंका राहिली नाहीं. अशा मोठ्या उत्पन्नाचा देश हस्तगत करावा ह्मणून तेथें **कोलम्बसानें** एक किल्ला बांधिला ; आणि याचे बरोबरच्या ज्या लोकांस कोणतीही गोष्ट खरी वाटत नसे व आपले दृष्टीनें पाहिल्यावांचून अथवा हातानें स्पर्श केल्यावांचून त्या देशामध्यें सुवर्ण उत्पन्न होतें ही गोष्ट ज्यांस प्रमाण वाटत नसे, त्यांचा उपहास व्हावा ह्मणून, **कोलम्बसानें** त्या किल्याचें **सन्त थोमस** असें नांव ठेविलें.

तेथील वसाहतींत संकट प्राप्त होण्यास नानाप्रकारचीं कारणें.

सिबाओ देशांतील संपत्तीचीं सफल होण्याजोगीं जीं दर्शनें त्यांचें वर्णन, जे **कोलंम्बसाचे** लोक नानाप्रकारच्या संकटेंकरून व्याप्त होऊन अगदीं निराश होऊन गेले होते त्यांच्या चित्ताचें समाधान करण्याकरितां, वेळेसच येऊन पोहोंचलें. **यूरोप** खंडाहून जी धान्यसामग्री आणिली होती ती तर बहुतकरून खपलीच होती, परंतु त्यांतून जी कांहीं शिलक राहिली होती ती उष्ण आणि दमसर अशा हवेमुळें इतकी नासून गेली होती कीं तिचा कांहीं उपयोगच नाहींसा झाला होता. तद्देशीय लोकांनीं आपल्या अल्पस्वल्प कौशल्यानें ज्या जमीनीचे प्रदेशांत लागवड केली होती

तो प्रदेश इतका संकुचित होता कीं त्यांत त्यांचे उपजीविके- पुरतें धान्य होण्याचेंही कठीण होतें. **इसाबेला** शहरामध्यें **स्पेन**देशीय लोकांस श्रम करून तेथील जमीन साफ करून ती- पासून पुष्कळ फलप्राप्ति करून घेण्यास हा कालपर्यंत अवकाश व फुरसत सांपडली नाहीं. या सर्व गोष्टींवरून क्षुधेमुळें आपण मरून जाऊं असें **स्पेन**देशीय लोकांस भय पडलें, व त्यांची पोटगीही नुकतीच कमी केली होती, आणि त्या समयींच उष्णकटिबंधामध्यें ज्या रोगांचें प्राबल्य असतें व जे मुख्यत्वें- करून पडीचे देशांत ह्मणजे ज्या ठिकाणीं उद्योगी लोक उद्योग करून झाडी तोडून जागा मोकळी करीत नाहींत, व पाणथळ जाग्यापासून पाटांनीं पाणी काढून टाकीत नाहींत, आणि नदीचें पात्र नियमित करीत नाहींत, त्यांत उत्पन्न होतात, ते रोग **कोलम्बसाच्या** लोकांत उत्पन्न होऊं लागले. तेव्हां त्या रोगांचें प्राबल्य व अपूर्व चिन्हें पाहून ते लोक भय- भीत होऊन **कोलम्बसाची** व याचे बराबर पूर्वींच्या जलपर्य- टनांतील जे लोक होते त्यांची वल्गना करूं लागले; कारण कीं त्या लोकांनीं **हिस्पान्योला** या बेटाचें कपटानें शोभ- वून वर्णन करून या अशा रानटी आणि ओसाड देशांत येऊन दुष्काळामुळें अथवा या अशा अज्ञात रोगामुळें मरून जाण्यासाठीं त्यांस भूल घालून त्यांनीं **स्पेन**देश सोडावा असें केलें होतें. अशा समयीं कामगार लोकांतून व संभावित लोकांतून कितीएकांनीं अशा वितंडवादी फिर्यादीस प्रति- बंध न करितां उलटे ते त्यांत सामील झाले, **पाद्रे बोइल** या नावाचा मुख्य पाद्रे जे अतिशय बंडखोर व शीघ्रकोपी

धान्याचा तोटा.

उष्णकटिबंधांत ज्या रोगांचें प्राबल्य असतें ते रोग पसरूं लागतात.

असमाधान आणि अप्रीतिहीं उत्पन्न होतात.

लोक होते त्यांतलाच होता. अशा लोकांमध्यें नम्रता आणि शांति या दोहोंची पुनः स्थापना करण्याकरितां **कोलम्बसास** आपला सर्व अधिकार आणि युक्ति खर्चावी लागली. असें करण्याकरितां कधीं कधीं **कोलम्बस** त्या लोकांस भीति घालीत असे, आणि कधीं कधीं मीं तुह्मास बक्षीस देईन अशीं वचनें देत असे. परंतु त्या बिथरलेल्या लोकांचें, **सिबाओ** देशांत द्रव्याच्या भांडारानें परिपूर्ण भरलेल्या खाणी सांपडतील अशा आशेमुळें जसें समाधान झालें तसें कोणत्याही गोष्टींनीं झालें नाहीं, कारण तेथें इतकें द्रव्य सांपडण्याची आशा होती कीं तेणेंकरून त्यांस जितकीं दुःखें भोगावीं लागलीं होतीं त्या सर्वांचा परिहार होऊन पूर्वींच्या सर्व निराशांचें विस्मरण होण्यासारिखें होतें.

सुवर्ण सांपडण्याच्या आशेमुळें त्यांचें शांत्वन होतें.

कोलम्बसाच्या दीर्घ प्रयत्नामुळें एकमत आणि व्यवस्था या दोन गोष्टी पुनः इतक्या पूर्वस्थितीवर आल्या कीं तेणेंकरून तें बेट सोडून जाण्याची याचे आंगांत हिंमत आली; त्या समयीं ज्या देशांबराबर आपण दळणवळण पाडलें आहे ते देश भूगोलावरील ज्ञातप्रदेशांतील आहेत किंवा आजपर्यंत जो प्रदेश अगदीं पाहण्यांतच आला नाहीं त्यांतील आहेत, हें ज्ञान करून घेण्याकरितां **कोलम्बसानें** नवीन नवीन शोध करण्याचा क्रम पुढें चालविण्याचा निश्चय केला. नंतर यानें, आपल्यामागें आपला भाऊ **दोन दीएगो** यानें कामगार मंडळीच्या मसलतीनें त्या बेटांतील हकिमाचें काम चालवावें असें केलें, आणि त्या बेटाचे दुसरे भागांत जाऊन ज्या सैन्यानिशीं तेथें **स्पेनदेशीय** लोकांचा अधिकार स्थापायाचा

आपले पाठीमागें त्या बेटांतील कारभार चालविण्याची व्यवस्था करून ठेवितो.

होता त्या सैन्याचें स्वामित्व **दोन पेद्रो मार्गारीता** यास सांगि-तलें. त्यांनीं कोणत्या रीतीनें चालावें याचा सर्व नियम बांधून देऊन **कोलम्बसानें** एप्रिल महिन्याच्या २४ वे तारिखेस एक गलबत व दोन होड्या आपले ताब्यांत घेऊन नांगर ओढून घेतला. हा पुरे पांच महिनेपर्यंत हें त्रासदायक जलपर्यटन करीत असतां, याचा रोजगार करणारे पुरुषांस जीं अनेक संकटें भोगावीं लागतात त्यांपैकीं बहुतकरून सर्व संकटांचा यास अनुभव घ्यावा लागला; इतकें झालें तरीं **जमेका** बेटाशिवाय दुसऱ्या बेटांचा शोध लागला नाहीं. **कोलम्बस कूबा** बेटाच्या दक्षिण कांठानें जात असतां हजारों लहान लहान बेटें मिळून जी एक घोंटाळ्याची जागा झाली आहे तींत हा गुंतून पडला, ह्मणून त्या बेटांस यानें राणीची बाग असें नाव दिलें. या अशा अज्ञात गतींत **कोलम्बस** खडकांमध्यें सांपडला असतां, तेथें मोठें भयंकर तुफान होऊन तोंडचा वारा लागून याचे गमनास प्रतिबंध झाला, आणि अयनवृत्तांमध्यें बहुधा ज्या भयंकर मेघगर्जना होतात, व भयंकर विजा एकसारख्या लवतात, या सर्व गोष्टी या ठिकाणीं जेव्हां होऊं लागल्या तेव्हां **कोलम्बस** अगदींच भयभीत होऊन गेला. शेवटीं असें झालें कीं **कोलम्बसाची** धान्यसामग्री खपली, याचे खलाशी लोक श्रमामुळें व क्षुधेमुळें अगदीं जिकीरीस येऊन कुरकूर करूं लागले, आणि **कोलम्बसास** भयप्रदर्शन करून त्याजवर तुटून पडायास ते सर्व सिद्ध होऊन बसले. अशा अनेक प्रकारच्या संकटांमध्यें **कोलम्बस** सांपडला ह्मणून यास एकसारिखें लक्ष

एक तारूं व दोन होड्या आपले ताब्यांत घेऊन एप्रिल महिन्याच्या २४ वे तारखेस हा कूच करितो.

याची धान्य सामग्री खपून याचे लोक याजवर तुटून पडायास सिद्ध होतात.

अशा नाना प्रकारच्या संकटांत सांपडल्यामुळें यास जिवापरता श्रम होतो.

राखणें, हरएक गोष्ट घडली असतां ती स्वनेत्रानें पाहणें, हुकूम करणें, आणि तो हुकूम बजाविला किंवा नाहीं याची वारसुस्त राखणें या सर्व गोष्टी जातीनें कराव्या लागल्या. **कोलम्बसास** नौकाशास्त्रामध्यें जी कुशलता व माहिती होती त्यांचा या प्रसंगीं जितका उपयोग करावा लागला तितका कोणत्याही प्रसंगीं करावा लागला नाहीं. अशा प्रकारचा यत्न **कोलम्बसानें** केला ह्मणूनच याचे तारवांचा बचाव झाला. **कोलम्बस** जरीं शरीरानें मूळचाच सुदृढ आणि पुष्ट असा होता, तरीं यास जो हा जिवापरता शारीर आणि मानस श्रम झाला तेणेंकरून ज्वराची कसर येऊन यास जी झांपड पडली तीमुळें बुद्धि आणि स्मृति हीं दोनही नाहींशीं होऊन शेवटीं प्राणावर येऊन बेतलें.

यामुळें जिवावरचें दुखणें येतें.

परंतु सप्तंबर महिन्याच्या २७ व्या तारिखेस **हिस्पानिओला** एथें पुनः आल्यावर **इसाबेल्ला** एथें **कोलम्बसाचा** भाऊ **बार्थोलोमेओ** जेव्हां यास येऊन भेटला तेव्हां जो यास एकाएकीं परम आनंद झाला त्यामुळें याच्या चित्तवृत्तीची इतकी प्रसन्नता होऊन गेली कीं तीपासून यास उतार पडला. ज्यांची बुद्धि समसमान ह्मणून ज्यांचें अतिशय सख्य पडलें होतें असे जे हे दोघे बंधु यांचा तेरा वर्षेपर्यंत वियोग झाला होता, आणि अशा दीर्घकालामध्यें उभयतांचा पत्रद्वाराही संबंध घडला नव्हता. **बार्थोलोमेओ** हा **इंग्लान्दाचे** दरबारांत आपला करारनामा ठरावून **फ्रान्स** देशाच्या वाटेनें **स्पेनदेशीं** येत होता. तो जेव्हां **पारिस** शहरास येऊन पोंहोंचला तेव्हां त्यानें, **कोलम्बसानें** पहिल्या

हिस्पानिओला एथें आल्यावर हा अत्यंत भाऊ बार्थोलोमेओ यास भेटतो.

जलपर्यटनांत जे लोकोत्तर शोध केले होते त्यांचें व हा दुसऱ्या जलपर्यटनाकरितां तयारी करीत आहे याचें वर्तमान ऐकिलें. या वर्तमानावरून अतिशय त्वरेनें आपलें गमन व्हावें अशी त्याची स्वभावतः प्रवृत्ति झाली होती; परंतु तो **स्पेनदेशास** पोंहोंचण्याच्या पूर्वींच **कोलम्बसानें हिस्पान्योला** एथें जाण्याकरितां गलबत हकारिलें होतें. ज्या पुरुषानें आपली योग्यता व कामगिरी यांच्या योगानें आपणास प्रसिद्धीस आणिलें त्या पुरुषाच्या फार जवळचे आप्तांस योग्य असा सन्मान देऊन **फर्दिनान्द** आणि **इसाबेल्ला** या उभयतांनीं **बार्थोलोमेओची** भेट घेतली, आणि याच्या भेटीपासून **कोलम्बसास** जो उल्हास होईल तो लक्ष्यांत आणून त्या उभयतांनीं **इसाबेल्ला** एथील ठाणेगारांस सामानसुमान पाठविण्याकरितां जीं तीन तारवें सिद्ध केलीं होतीं त्यांचा अधिकार घेण्याविषयीं **बार्थोलोमेओ** यास फार आग्रह केला.

ठाणेगार लोकांकरितां सामानसुमान भरून तीन तारवें याचे बराबर देऊन राजा आणि राणी यास कोलम्बसाकडे पाठवितात.

कोलम्बसास मसलत सांगून साहाय्य करावयास अथवा राज्याचें ओझें व त्याजविषयींची काळजी या दोहोंचा वांटा घ्यावयास समर्थ अशा मित्राची जेव्हां त्यास फार अपेक्षा होती तेव्हांच हा येऊन पोंहोंचला. **यूरोपखंडांतून** यानें सांप्रत जी सामग्री आणिली होती ती **स्पेनदेशीय** लोकांस दुष्काळाच्या संकटापासून अल्पकालपर्यंत मुक्त करण्यासच उपयुक्त होती, आणि हाकालपर्यंत त्या बेटापासून त्यांच्या उपजीविकेपुरतें धान्यही उत्पन्न झालें नव्हतें. पुनः दुष्काळ पडण्याच्या संकटापेक्षां अधिक भयकारक जें संकट त्याचा धाक त्यांस येऊन पडला ह्मणोन त्याजकडेसच त्वरित लक्ष्य देणें प्राप्त

ही सामग्री तात्कालिक आपत्ती दूर करायास उपयोगीं पडल्ये.

कोलम्बसानें त्या बाय्यांत जे लोक ठेविले होते त्यांच्या गैरवर्तणुकीमुळें त्यास दुसरें एक संकट प्राप्त झालें

झालें. तो प्रकार असा कीं, **कोलम्बस**, नवीन शोधार्थ जलपर्यटन करण्याकरितां त्या बेटांतून निघतांच **मार्गारीता** याचे ताब्याखालीं जे लोक ठेविले होते ते, शिक्षा आणि तावेदारी यांपासून आपण जसे कांहीं मुक्तच झालों असें मानून त्यांस जे जे प्रतिबंध होते त्या सर्वांचाही अनादर करूं लागले. **कोलम्बसानें** त्यांस जो शाहाणपणाचा उपदेश केला होता त्याप्रमाणें चालायाचें सोडून त्या बेटांत ते फुटकळ टोळ्या करून चोहींकडेस फिरूं लागले. त्या लोकांपासून चाहील तो पदार्थ जबरीनें घेऊन आपला निर्वाह करूं लागले. तद्देशीय लोकांच्या संग्रहीं जें धान्य होतें त्याची यांहीं अगदीं नासाडी करून टाकिली, त्यांच्या बायकांवर जबरी केली, आणि त्या लोकांच्या सात्विक जातीस शिपाईपणाच्या नात्यानें फार जुलूम करून त्यांहीं परम त्रास दिला.

[illegible]

जोंपर्यंत इन्दिअन लोकांस, **स्पेन**देशीय लोक स्वेच्छेनें निघून जाऊन आपले दुःखांचा शेवट होईल, अशी आशा होती, तोंपर्यंत ते मुकाट्यानें त्यांस नमून राहिले, आणि आपलीं दुःखें छपावून टाकिलीं. परंतु सांप्रत त्यांस तें पारतंत्र्य जसें असह्य होतें तसेंच तें शाश्वत होऊन राहील असें दिसून आलें; **स्पेन**देशीय लोकांनीं एक नगर वसवून त्याचे सभोंवार कोट बांधिले होते, आणि जागोजागीं किल्लेही बांधिले होते. त्यांनीं कितीएक शेतांस कुंपणें घालून त्यांत धान्य पेरिलें होतें. यावरून, **स्पेन**देशीय लोक जे एथें आले आहेत ते हा देश पाहण्याकरितां आले आहेत असें नाहीं तर राहण्याच्याच उद्देशानें आले आहेत, असें उघड दिसून आलें. जरी **स्पेन**-

देशीय लोकांचा समुदाय फार मोठा नव्हता तरीं या अनाडी लोकांमध्यें कृषिकर्म इतकें अपूर्णावस्थेमध्यें होतें आणि त्यांचेच निर्वाहास इतकें परिमित होतें कीं त्यांस त्या पाहुण्यांची ह्मणजे **स्पेन**देशीय लोकांची उपजीविका चालविण्याचें फार कठीण पडलें. त्या लोकांची स्वतः उपर्जीविका करण्याची रीति फार आळशी आणि मंद, तेथील हवेची उष्णता फार शक्ति क्षीण करणारी, व त्यांची शरीरप्रकृति स्वभावतः फार अशक्त असे; आणि उद्योगाच्या श्रमदायक प्रयत्नास ते फार अनभ्यस्त होते ह्मणून जें त्यांस अगदीं थोडें धान्य मिळे तेणेंकरूनच ते समाधान पावत. शारीर अथवा मानस या दोहोंतून एकेही श्रमानें ज्या लोकांचें सामर्थ्य व मनाची हुशारी हीं नष्ट होत नसत त्यांचे उपजीवनास मूठभर मका अथवा कासडानामक वनस्पतीच्या मूळांची निःसत्व भाकरी पुरेशी होई. **यूरोप**खंडांतील सर्व लोकांमध्यें **स्पेन**देशीय लोक जरीं फार मिताहारी होते तरीं ते तद्देशीय लोकांस फार खादाड दिसले; कारण कीं जेवढ्या अन्नानें दहा पांच इन्दिअन लोकांचें पोषण होणार तितकें **स्पेन**देशांतील एकटाच मनुष्य खपवी. अशी अतिरिक्त क्षुधा पाहून त्या इन्दिअन लोकांस इतकें आश्चर्य वाटलें, आणि त्यांस ती क्षुधा इतकी अनिवार दिसली कीं तिणेंकरून **स्पेन**देशीय लोकांची अन्नाविषयीं जी अपरिमित इच्छा, ती तृप्त होण्याजोगें त्यांचे देशीं धान्य उत्पन्न होत नाहीं ह्मणून उपजीविकेच्या शोधार्थ ते आमच्या देशीं आले आहेत, असें त्यांनीं कल्पिलें. ज्या नवीन पाहुण्यांनीं त्या इन्दिअन लोकांचे धान्यसामग्रीच्या अल्पस्वल्प संचयाची

यांच्या उपजीवनार्थ सांधें आणि थोडें अन्न लागे.

याकरितां स्पेनदेशीय लोकांची अतिशय क्षुधा पाहून यांस भय वाटून आश्चर्यही होतें.

आपल्यावर जुलूम करणाऱ्या लोकांपासून आपण मुक्त व्हावें अशी जी इच्छा तो त्यांनीं दुःख दिल्यामुळें अधिकच वाढत्ये.

इतके लवकर नासाडी करून टाकिली, त्या पाहुण्यांनीं आमचे देशांतून निघून जावें अशी इच्छा करायास, आपापलें संरक्षण व्हावें अशी जी बुद्धि तीच प्रयोजक झाली, आणि त्यांनीं त्या **स्पेन**देशीय लोकांपासून फार दुःखें भोगिलीं होतीं ह्मणून ह्या गोष्टीविषयीं ते फार उतावीळ होऊन बसले. **स्पेन**देशीय लोक आपोआप परत निघून जातील अशी त्यांनीं बहुत दिवस आशा धरिली होती, परंतु सांप्रत त्यांस असें दिसून आलें कीं हळूहळू दुष्काळ पाडून, अथवा ते जे जुलूम जाजती करितील तेणेंकरून जो आपला नाश होईल तो टाळण्याकरितां धैर्य धरून, सर्वांनीं एक होऊन त्यांचेवर हल्ला करावा, आणि त्यांनीं बलात्कारानें जीं ठाणीं घेतलीं आहेत त्यांतून त्यांस हाकून लावावें, हीच गोष्ट आवश्यक आहे.

[illegible] गोष्टीविषयीं [illegible] प्रयत्न [illegible]रण्याचा [illegible]चा निश्चय.

जे समयीं **कोलम्बस इसाबेल्ला** एथें परत आला ते समयीं वर सांगितलेले विचार सर्व इन्दिअन लोकांचे मनांत भरून गेले होते, आणि त्यांस **स्पेन**देशीय लोकांनीं निरर्थक पीडा केल्यामुळें ते इतके संतापले होते कीं त्या ठाणेगार लोकांवर जाऊन पडायास आपले मुख्याच्या हुकुमाची ते वाट पाहात बसले होते; या समयीं त्या इन्दिअन लोकांस जो संताप आला होता तो सहनशीलता व नम्रता या दोन गोष्टींकरितांच जे त्यांचे नम्र स्वभाव निर्माण केले होते त्यांस साहीनासा झाला. तेथील काजींनीं फुटकळ टोळ्या करून जी मंडळी फिरत असे त्यांतून कितीएकांस पकडून ठार मारून टाकिलें होते. हा जो प्रसंग त्यांचेवर येऊन गुजरला याचे भयामुळें **स्पेन**देशीय लोक एकत्र जमून त्यांनीं **कोलम्बसाच्या**

अनलोकांवर **कोलंबसानें** सोज्या सावधगिरीनें आजपर्यंत जें शस्त्र धरण्याचें टाळिलें होतें त्याचा यासमयीं अवलंब करणें प्राप्त पडलें. नवीन खंडांतील नग्न लोकांजवळ दांडे, अग्नींत घालून कठीण केलेल्या काठ्या, लांकडी तरवारी, व टोंकांस हाडें अथवा गारा बसविलेले बाण, हीं काय तीं लढाऊ शस्त्रें होतीं; इकडे **स्पेन**देशीय लोकांचे घोडेस्वार युद्धकर्मामध्यें निपुण असून त्यांचेजवळ यूरोपखंडांतील युद्धकलेमध्यें जितकीं घातुक शस्त्रें माहित होतीं तितकीं सर्व होतीं. या उभयतांमध्यें जी ही लढाई चालू झाली ती समसमान जरीं दिसत नव्हती, तरीं **स्पेन**देशीय लोकांची ही स्थिति संकटापासून मुक्त असण्याची दुरवरच होती. **इन्दिअन** लोकांची जमात पुष्कळ होती यामुळें बहुतेक व्यंगें झांकून गेलीं होतीं; आणि इकडे **स्पेन**देशीय लोकांच्या अल्प समाजास त्या बेटांतील सर्व लोकांबरोबर युद्धार्थ उभें राहण्याचें पडलें होतें. अशा समयीं एखादी प्रतिकूल गोष्ट घडली असती, अथवा युद्धाचा सोक्षमोक्ष काय होतो याचे निश्चयार्थ अकल्पित विलंब लागला असता, तर त्यापासून **स्पेन**देशीय लोकांचा घातच झाला असता. हें कार्य आपले कृत्यांची हुशारी व त्वरा यांशिवाय सिद्धीस जाणार नाहीं असें **कोलम्बसाच्या** मनांत आल्यावरून यानें तत्काळ सैन्याची जमाजम केली. या सैन्याची जमात फारच कमी झाली होती. **स्पेन**देशीयलोक

तर्की असमान दिसे नितकी नव्हती.

त्यांची पुष्कळ जमात.

स्पेनदेशीय लोकांची संख्या रोगामुळे व अपघातामुळे फार कमी झाली.

ज्या देशांत गेले होते त्या देशाची उष्णता व आर्द्र हवा यांमुळें अथवा त्यांच्याच मनःपूत आचरणामुळें जे रोग उत्पन्न झाले होते ते फारच वळावले; आणि स्पेनदेशीय लोकांस स्वकीय अनुभवावरून ते रोग बरे करण्याची युक्ति, अथवा ते रोग होऊं नयेत याविषयींच प्रथम सावधगिरी राखणें, या दोन गोष्टींतून एकही गोष्ट माहित झाली नव्हती. यामुळें मूळचे जितके लोक आले होते त्यांतील दोन तृतीयांश लोक मरण पावले, आणि जे अवशिष्ट राहिले होते ते चाकरीचे कामास उपयोगीं पडण्याजोगे नव्हते. जे लोक समरांगणीं आले त्यांत २०० पायदळ, २० घोडेस्वार आणि, २० मोठमोठे कुत्रे होते.

यांचें तें सैन्य [illegible]

या लढाऊ लोकांमध्यें जी कुत्र्यांची गणना केली आहे ती कशीही विलक्षण दिसो, परंतु त्या कुत्र्यांची नम्र आणि मित्र असे जे इन्दिअन लोक त्यांचेवर घालण्यास योजना केली असतां ते ह्मणजे सर्व मंडळींतून कदाचित् थोडे भयंकर आणि नाशकारक होतील असें नव्हतें. यासमयीं ज्या ग्वोकानाहारीनें स्पेनदेशीय लोकांबराबर कधीं न तुटण्यासारिखें इटव राखिलें होतें त्यावांचून त्या बेटांतील सर्व अधिकारी आपले सैन्यासहवर्तमान कोलम्बसाच्या पराजय करण्याकरितां आपापलीं शस्त्रें घेऊन सिद्ध झाले. स्पेनदेशांतील इतिहास कर्त्यांवर भरंवसा ठेवून पाहिलें तर त्यांचे बरोबर १००००० एक लक्ष सैन्य होतें.

[illegible]

इन्दिअन लोकांनीं स्पेनदेशीय लोकांस रानें अथवा पर्वत यांतील दृढ प्रदेशांत ध्यावयाचें सोडून त्यांनीं मूर्खपणानें बेगा रेआल ह्मणून जें एक मोठें यादेशीं मैदान होतें तेथें आपल्यास जागा घेतली. इकडे

कोलम्बसानें त्यांस आपली चुकी पाहायास अथवा आपलें स्थल बदलायास फुरसतच पडूं दिली नाहीं. जे लढाऊ लोक अशिक्षित असतात त्यांस रात्रीं एकोप्यानें अथवा एक मतानें लढतां येत नाहीं, ह्मणून **कोलम्बसानें** त्या लोकांवर रात्रींच हल्ला करून आयासावांचून व रक्तस्राव झाल्यावांचून जय मिळविला. बंदुकांमुळें व घोडेस्वारांच्या झपाट्यामुळें आणि कुत्र्यांनीं चौताळून जो मोठा भयंकर हल्ला केला त्यामुळें जो कलकलाट आणि नाश झाला तो पाहून, त्या **इन्दिअन** लोकांचे पोटांत इतकें भय शिरलें कीं, तेणेंकरून ते **इन्दिअन** लोक आपापलीं शस्त्रें टाकून देऊन शत्रूंस अडथळा करण्याचा प्रयत्न न करितां पळून गेले. त्यांतून पुष्कळांस ठार मारिलें आणि बहुतेकांस कैद करून चाकर करून ठेविलें. जे बाकी राहिलेले होते त्यांस इतका वचक बसला होता कीं, त्यांनीं आपले शत्रु अजेय आहेत असें कल्पून त्यांचेबराबर लढाई करण्याचे सर्व विचार सोडून देऊन त्यावेळापासून ते अगदीं निराश होऊन राहिले.

ज्या स्थलीं ते शत्रु उभे राहिले तें स्थल चांगलें नाहीं ही संधि साधून त्यांजवर एकाएकीं हल्ला करून जय मिळवितो.

त्या बेटांत चोहोंकडेस फिरण्यामध्यें व तें, कोणताहि अडथळा न येतां **स्पेनदेशचे** सरकारच्या ताब्यांत आणण्यामध्यें, **कोलम्बसानें** कितीएक महिने मोडिले. त्या बेटांत १४ वर्षांपेक्षां अधिक वयाचे जे लोक होते त्यांचेवर **कोलम्बसानें** कर बसविला. ज्या प्रांतामध्यें सुवर्ण सांपडे त्या प्रांतांतील प्रत्येक मनुष्यानें बहिरीससाण्याचे गळ्यांतील घांटभर सोन्याची माती तीन तीन महिन्यांनीं आणून द्यावी असें केलें; आणि अन्य प्रांतांतील लोकांनीं २५ पौंड कापूस आणून

त्यांजवर कर बसवितो.

द्यावा असा हक्क बसविला. हा जो इन्दिअन लोकांवर प्रथमतः नियमित कर बसविला तो, पुढें त्या लोकांपासून हवातसा कर घ्यावयाचा शिरस्ता पाडण्याकरितां फार उपयोगीं पडला. **इन्दिअन** लोकांस वर्त्तविण्याच्या रीतीचे जे **कोलम्बसानें** आजपर्यंत विचारपूर्वक नियम चालविले होते त्यांस हा जो कर बसविला तो अगदीं विरुद्ध होता. परंतु या संधीस **स्पेनदे**शचे दरबारांत **कोलम्बसाचे** चळतीचा गुप्तपणें नाश करण्याकरितां, व हा जीं कृत्यें करितो तीं सचोटीचीं नाहींत असें करण्याकरितां कारस्थानें चाललीं होतीं; त्यामुळें यास आपली कारभार करण्याची पहिली शिस्त सोडणें प्राप्त पडलें.

कोलम्बस आजपर्यंत ज्या रीतीचे नियमास अनुसरून चालला ती रीति सोडण्याचीं कारणें.

कोलम्बसाचे वर्तणुकीचीं व यानें जे देश शोधून काढिले होते त्यांचीं **कोलम्बसास** प्रतिकूल अशीं वर्णनें **स्पेन**देशास गेलीं होतीं. **मार्गारीता** आणि **पाद्रे बोइल** हे दोघेही या समयीं दरबारांत होते; हे आपण केलेलीं कर्मे यथान्याय आहेत असें दाखविण्याकरितां, व आपलें वैर साधण्याकरितां, मनांत दुष्ट वासना धरून **कोलम्बसाची** अपकीर्ति चोहींकडेस पसरण्याचा जो हरएक प्रसंग त्याकरितां टपत राहिले होते. दरबारी लोकांतून कितीएकांनीं **कोलम्बसाच्या** कीर्तीची व सत्तेची जी वृद्धि होत चालली होती ती समत्सर दृष्टीनें पाहिली. **सेवील** एथील धर्माध्यक्ष **फोनसेका** ज्याचेकडे **इन्दिया** एथील सर्व कामकारभाराची मुख्त्यारी सांगीतली होती त्याचे पोटांत **कोलम्बसा**विषयीं इतकें वाईट भरून गेलें होतें कीं, तो **कोलम्बसाची** निर्भर्त्सना होण्याजोगी जी गोष्ट ती पक्षपात धरून ऐकत

परके गृहस्थास इतक्या शत्रूंच्या कपटी मसलतींतून पार पडण्याचें काम सुलभ नव्हे. यासमयीं **कोलम्बसानें** असें पाहिलें कीं आपली प्रतिष्ठा रक्षण करायास व आपले शत्रूंचीं तोंडें बंद करून टाकायास एकच उपाय आहे. तो असा; या देशामध्यें इतकें सुवर्ण उत्पन्न केलें पाहिजे कीं, तेणेंकरून या देशांतील संपत्तीविषयीं जो भी स्फोट केला आहे तो यथान्याय आहे इतकेंच केवळ स्थापित होऊं नये, पण **फेर्दिनान्द** आणि **इसाबेल्ला** यांस माझे बेत सिद्धीस नेण्याविषयीं सतत उद्योग चालवायास उत्तेजनही यावें. इतकें सुवर्ण यास उत्पन्न करावयाचें होतें ह्मणून हा त्या लोकांवर भारी कर बसवूनच राहिला नाहीं, तर त्यांपासून तो यानें फार करडा अंमल चालवून उत्पन्नही करून घेतला. त्या दीन लोकांबराबर ज्या कृपेनें व दयेनें **कोलम्बस** वागला, ती कृपा व दया या प्रसंगीं यानें सोडून दिली याचें कारण, कोणत्या तरीं उपायानें सोनें अवश्य उत्पन्न केलें पाहिजे असें जें यानें कल्पिलें होतें तें असावें, असें दिसतें.

याच कारणांवरून आजपर्यंत कोलम्बस तद्देशीय लोकांबराबर ज्या कृपेनें व दयेनें चालला ती कृपा व दया सोडून देतो.

इन्दिअन लोकांवर जो हा कर बसविला होता त्याची तरतूद करण्याकरितां त्यांस जो श्रम पडला, व जें लक्ष द्यावें लागलें, आणि जी दूर दृष्टि ठेवावी लागली, तीं सर्व दुःखें, ज्या लोकांस निष्काळजी, आणि उद्यांचें कसें होईल ही काळजी न बाळगतां, आलस्यानें आपले दिवस काढायाची सवई

इन्दिअन लोक कसे होते याविषयीं.

पडली होती त्यांस सर्व दुःखांतून फारच असह्य दिसली. उद्योग करण्यामध्यें असा नियमित आणि सतत श्रम करण्याविषयीं ते असमर्थ होते, आणि हें कृत्य त्या लोकांस आपले स्वातंत्र्यास इतकें अपकारक वाटलें कीं त्यापासून मुक्तता मिळविण्याचे युक्तीचाच त्यांनीं अवलंब केला. यावरून ते अतिशय उतावीळ व निराश झाले होते असें दिसून येतें. ज्या जुलमी लोकांस हाकून लावण्याचा प्रयत्न करण्यास त्या **इन्दिअन** लोकांचा धीर होईना, त्यांस उपाशीं मारायाची त्यांनीं युक्ति काढिली; आणि **स्पेन**देशीय लोकांची क्षुधा फार प्रखर आहे अशी कल्पना त्यांचे मनांत पूर्वींच आली होती, तीवरून त्यांनीं जी ही युक्ति योजिली होती ती करून पाहण्यास फार आयास लागणार नाहीं असा त्यांनीं सिद्धांत ठरविला. याच बुद्धीनें त्या **इन्दिअन** लोकांनीं कृषिकर्माचीं सर्व कृत्यें आटोपून धरिलीं; आणि मका नलावून मानिओक अथवा कासदा याचे जे रोपडे लाविले होते तेही उपटून टाकिले. नंतर या बिन लागवडीच्या जमीनी आपल्या शत्रूंस ठेवून आपण पर्वतांवरील दुर्गम स्थलीं जाऊन राहिले. या अशा अघोर निश्चयापासून त्यांनीं इच्छिलेले परिणाम थोडेसे घडून आले. ते असे कीं, **स्पेन**देशीय लोकांस त्यामुळें सर्व वस्तूंची अतिशयच कमतर पडली; परंतु त्यांस यूरोप खंडाहून सामानसुमानाची पुरवणी वेळेवर येऊन पोंहोचली, व त्यांचा उद्योग आणि कल्पना शक्ति यांमध्येंही ती सामग्री उत्पन्न करण्याचे उपाय पुष्कळ भरले होते यामुळें त्यांचीं मनुष्यें फार मेलीं नाहींत. त्या बापुड्या **इन्दिअन** लोकांनीं जी ही वाईट युक्ति योजिली होती ती त्यांची

स्पेनदेशीय लोकांस उपाशीं मारण्याची युक्ति.

यूरोपखंडाहून वेळेवर धान्य सामग्री आल्यामुळें याचा थोडासा बचाव होतो.

प्रदेश यांमध्यें कोंडली गेली, आणि तीस लवकरच दुष्काळाचीं परम संकटें अनुभवावीं लागलीं. यामुळें सांसर्गिक ह्मणजे एकमेकास एकमेकाचा स्पर्श झाला असतां लागणारे असे रोग उत्पन्न झाले, आणि थोडक्याच महिन्यांत त्या बेटांतलि राहाणवाल्यां पैकीं एकतृतीयांशापेक्षां अधिक लोक नानाप्रकारच्या विपत्ति सोसून मरण पावले.

या समयीं कोलम्बसाचे शत्रु स्पेनदेशामध्यें उगीच बसले नव्हते.

कोलम्बस नवीन खंडामध्यें **स्पेन**देशीय लोकांच्या वर्चस्वाची चांगली संस्थापना करीत असतां याचे चाकरीमुळें व यानें बहुत संकटें भोगिलीं होतीं यामुळें ज्यां कीर्तीचा व बक्षिसांचा उपभोग करायास यास योग्यता आली होती त्यांचा अपहार करायास याचे शत्रु एकसारिखें चित्त देऊन श्रम करीत होते. नवीन वसाहतींतील अपरिहार्य संकटें, व शरीरास अपकारक अशा हवेमुळें उत्पन्न झालेले अनर्थ, आणि अज्ञात सागरामध्यें जलपर्यटन करीत असतां प्राप्त झालेलीं विघ्नें, हीं सर्व **कोलम्बसाची** अस्थिर आणि अविचारी जी महत्पदप्राप्तीची इछा तीणेंकरून उत्पन्न झालीं, असें ते ह्मणूं लागले. **कोलम्बस** व्यवस्था आणि नम्रता राहावी ह्मणून शाहाणपणाच्या रीतीनें जें लक्ष ठेवीत असे त्यास करडा अंमल ह्मणूं लागले, आणि जे दंगेखोर व अव्यवस्थित लोक होते त्यांस जी हा शिक्षा करीत असे तिजवर त्या शत्रूंनीं क्रौर्य हा दोष ठेविला. हे दोषारोप ज्या दरबारास दुसऱ्या-

याचे शत्रूंनीं जे याजवर आरोप आणिले होते ते दरबारांत मान्य होतात.

चा उत्कर्ष साहत नसे त्या दरबारांत इतके मान्य झाले कीं, तेथून **हिस्पान्योला** एथें जाऊन **कोलम्बसाच्या** वहिवाटीवर देखरेख ठेवण्याकरितां एके कामगाराची योजना झाली. हें महत्कृत्य, **कोलम्बसाच्या** शत्रूंनीं शिफारस केल्यावरून, ज्याकडे खासगीचें काम होतें असा जो **आग्वादो**नामक गृहस्थ याचेवर, संपविलें. ही जी त्यांनीं निवड केली ती ह्मणजे त्या पुरुषाच्या आंगीं हें काम करण्याचें सामर्थ्य होतें ह्मणून केली असें नाहीं, तर त्यानें त्यांस फार उपयोगीं पडून त्यांचें बहुत आर्जव संपादिलें होतें ह्मणून केली असें दिसतें. **आग्वादो**

याची चौकशी करण्याकरितां जो कामदार योजिला होता तो कोणत्या योग्यतेचा होता याविषयीं.

यास ही जी एकाएकीं उंच पदवी मिळाली तीणेंकरून तो अगदीं चढून गेला, आणि आपलें काम बजावीत असतां आपला सर्व क्षुल्लक मोठेपणा दार्शित करून लोकांस त्रास येण्याजोग्या उद्धतपणानें वर्तला. ज्यासमयीं हलक्या लोकांस एकाएकीं मोठी पदवी प्राप्त होत्ये, अथवा जीं कामें करायास ते योग्य नसतां त्यांजवर त्यांची नेमणूक होती, त्या समयीं अशा रीतीनें वर्त्तन करण्याची त्यांची स्वाभाविक प्रवृत्ति होती. त्याच्या मनांतून **कोलम्बसाचे** सर्व कारभार लोकांस फार उपद्रव कारक आहेत असें दाखवायाचें होतें ह्मणून, त्या देशास उपयुक्त व तेथील लोकांचे उपद्रव दूर होण्याजोगे जे कायदे ते न स्थापितां, **कोलम्बसावर** जे दोषारोप आणिले होते ते **आग्वादो** यानें मोठ्या उत्सुकतेनें ऐकून घेऊन फंद करणाऱ्या **स्पेनदेशीय** लोकांस व **इन्दिअन** लोकांस, त्यांनीं आपलीं खरीं किंवा कल्पित जीं दुःखें असतील तीं बाहेर काढावीं अशी फुस देऊन, त्या बेटांत जी आग पेटली होती तिजवर

तेल ओतिलें. माझी चाल बारीक दृष्टीनें पाहून माझे अधिकारावर चौकशी ठेवणारा ज्यापेक्षां असा पक्षपाती आहे त्यापेक्षां आपली बरी गत दिसत नाहीं, असें **कोलम्बसानें** पक्केपणीं मनांत आणून, हा व याचे शत्रु यांमध्यें मुख्यत्वेंकरून ज्या कृत्यांविषयीं तंटा पडला होता त्यांचें साद्यंत वर्त्तमान **फर्दिनान्द** आणि **इसाबेल्ला** यांस विदित केलें असतां, तीं उभयतां त्यांचा विचार पूर्वक न्याय करून बरोबर आणि आपणास अनुकूल असा निर्णय करतील, अशी यास आशा वाटून, यानें १४९६ मध्यें **स्पेनदेशास** परत जाण्याचा निश्चय ठरविला. **कोलम्बसानें** आपला भाऊ **बार्थोलोमेओ** यास आपल्यामागें **अदेलान्तादोची** पदवी देऊन अथवा दुय्यम हकीम करून ठेविला, आणि **फ्रांसिस रोल्दान** यास मुख्य न्यायाधिशाचें काम सांगून त्याच्याकडे मोठा अधिकार ठेविला. ही योजना चांगली झाली नाहीं, कारण कीं हीपासून ठाणेगारांस बहुत अनर्थ प्राप्त झाले.

आपल्या मागें काम चालविण्याची व्यवस्था करितो.

कोलम्बसानें यूरोप खंडास परत येतांना पहिल्या जलपर्यटनामध्यें जो मार्ग धरिला होता त्याहून निराळाच धरिला. **कोलम्बस हिस्पान्योलापासून** वीस अक्षांशांचें अंतर धरून शुद्ध पूर्वेस चालिला; कारण कीं नैर्ऋत्य दिशेकडील वायूच्या ओघांत पडण्याकरितां उत्तरेस सरण्याची अधिक निश्चयात्मक आणि अधिक त्वरेची युक्ति अद्याप कालपर्यंत यास स्वकीय अनुभवावरून समजली नव्हती. अशी जी ही गैर मसलत योजिली तिणेंकरून, जे नियमितदेशींचे वारे अयनवृत्तांमध्यें पूर्वेकडून एकसारिखे वाहत असतात त्यांच्या झपा-

कोलम्बस स्वदेशीं जातेवेळेस पूर्वीच्या जलपर्यटनापेक्षां वेगळाच मार्ग धरितो.

त्यांत सांपडल्यामुळें **कोलम्बसास** अगणित श्रम आणि जिवावरचीं संकटें भोगावीं लागलीं. प्राचीन आणि नवीन खंडामध्यें हें नौकागमन नुकतेंच चालू झालें होतें ह्मणून, यामध्यें ही जी अयोग्य योजना झाली ती ह्मणजे **कोलम्बस** नौकाशास्त्रीय कलेमध्यें पुरा नव्हे ह्मणून झाली असा आरोप ठेवणें फार कठीण. अशा जलपर्यटनांत जरीं मोठमोठीं संकटें प्राप्त झालीं तरीं त्यांच्याकडे लक्ष न देतां, **कोलम्बसानें** आपली नेहेमीची सहनशीलता व अंतःकरणाची दृढता धरून आपलें गमन चालविलें. परंतु हा इतका थोडा चालला कीं तीन महिन्यांमध्यें याचे दृष्टीस जमीन पडली नाहीं. शेवटीं याच्याबराबरची सामग्री सरत आली ह्मणून खलाशी लोकांतील प्रत्येक जणास दर दिवसास ६ औंस भाकरीपर्यंत खाण्यास देण्याचें मान **कोलम्बसानें** उतरविलें. **कोलम्बसाचें** भोजनही फार हलक्या खलाशापेक्षां अधिक सुग्रास नव्हतें; व अशा पराकाष्ठेच्या संकटामध्यें जरीं हा पडला होता, तरीं ज्या दयालु स्वभावाविषयीं याची प्रसिद्धि असे तो दयालु स्वभाव यानें सोडिला नव्हता, ह्मणून याच्या खलाशांनीं मोठ्या अगत्यवादानें ज्या गोष्टीविषयीं प्रार्थना केली तिचाही यानें स्वीकार केला नाहीं. ती गोष्ट अशी; त्या खलाशी लोकांतून कांहीं असें ह्मणूं लागले कीं, **इन्दिअन** लोकांतील जे बंदिवान आपण आपल्या बराबर नेत आहों त्यांच्यावर आपलें उपजीवन करावें; दुसऱ्यांनीं असा आग्रह धरिला कीं आपले जवळ धान्याची शिलक फार थोडी उरली आहे तर त्याचा खप थोडा व्हावा ह्मणून त्या **इन्दिअन** लोकांस समुद्रांत ढक-

[margin notes:]

...पास पुष्कळ संकटें प्राप्त झालीं तरीं हा धैर्य सोडीत नाहीं.

...याचा दयालु स्वभाव.

...याचे लोकांची ...ष्ट योजना.

सगळ्यांनीं समसमान उचाललो पाहिजे. **कोलम्बसाचा** अधिकार व याचीं हीं औपदेशिक वाक्यें यांनीं, निराशेमुळें सुचलेल्या ज्या त्या अयुक्तिक कल्पना त्यांचा नाश करून टाकिला. नंतर त्या कल्पनांचा पुनः उद्भव होण्यास अवसरही राहिला नाहीं, कारण कीं **कोलम्बस** लवकरच **स्पेनदेशच्या** किनाऱ्याच्या टप्यांत येऊन पोंहोंचल्यामुळें त्या खलाशी लोकांच्या सर्व भयांची आणि संकटांची समाप्ति झाली.

आपल्या प्रामाणिकपणाविषयीं व आपण मोठमोठीं कामें बजाविलीं यांविषयीं ज्या पुरुषाची मनांतून खात्री असते त्या पुरुषाप्रमाणें, **कोलम्बस** मोठ्या नम्रतेनें निश्चयात्मक विश्वास धरून दरबारांत आला. त्यासमयीं **फर्दिनान्द** आणि **इसाबेल्ला** यांनीं, अप्रयोजक व शाबुद न केलेले असे **कोलम्बसा**वरील दोषारोप ऐकण्यांत विचार न करितां फार मन घातलें, ह्मणून लज्जित होऊन, **कोलम्बसाची** इतक्या आदरसत्कारानें भेट घेतली कीं तेणेंकरून याचे शत्रु लज्जायमान होऊन गेले. या संधीस त्या शत्रूंनीं **कोलम्बसा**वर जे दोष काढिले होते ते व खोटे आरोप यांविषयीं पुनः ऐकण्यांत आलें नाहीं. **कोलम्बसानें**, सोनें, मोत्यें, कापुस, आणि दुसरे जे किंमतदार जिन्नस आणिले होते, तींहींकरून याच्याशीं द्रोह करणाऱ्यांनीं त्या देशाच्या गरीबीविषयीं जें सांगितलें होतें तें खोटें पडलें. **इन्दिअन** लोकांस आपल्या ता-

हा मोठ्या विश्वासानें दरबारांत येतो.

याचा फार आदर झाला असें पाहून याचे शत्रू लज्जित होतात.

सांप्रतच्या शो-धांवरून पुढें फारच लाभ होतील असें कोलम्बस दर्शवितो.

ण्यांत आणून व त्यांच्यावर कर बसवून **कोलम्बसानें स्पेन** देशच्या सरकाराकरितां नवीन प्रजा व पुष्कळ उत्पन्न हो-ण्यासारिखा जो वसूल दिसत होता तो रक्षून ठेविला. **को-लम्बसानें** ज्या खाणी शोधून काढून तपासिल्या होत्या त्यां-हीकरून तर या सर्वांपेक्षां अधिक मोठें असें संपत्तीचें मूळ प्रकट झालें. हे जे मोठे आणि अतर्कित लाभ ते तर पुढील प्राप्तीचीं चिन्हें, आणि अद्यापि माझ्या मनांतून जे यापेक्षांही मोठमोठे शोध करायाचे आहेत, व जे करायास सांप्रत कालीं केलेल्या शोधांवरून निश्चयें माझी साहजिक प्रवृत्ति ही होईल, त्या शोधांचें पूर्वरूप होय, असें **कोलम्बसानें** सांगितलें.

याचें बोलणें उ-भयतांच्याही मनांत ठसतें.

या सर्व गोष्टींचा लक्ष देऊन ज्यासमयीं विचार केला, त्यास-मयीं त्या ह्मणजे केवळ **कोलम्बसाच्या** सर्व पराक्रमाच्या कृत्यांस साहाय्यदाती कायती मी असें वाटून हर्षभरित झालेली जी **इसाबेल्ला** राणी तिचेच मनांत ठसल्या असें नाहीं, तर ज्यानें **कोलम्बसाच्या** युक्ति पूर्वीं मान्य केल्या नव्हत्या व अद्या-पही त्यांपासून सिद्धि झाली याचा ज्यास संशय होता असा जो **फर्दिनान्द** याच्याही मनांत भरून गेल्या; त्या इत-क्या कीं, त्या उभयतांनीं **हिस्पान्योला** एथील ठाणेगारांस ती वसाहत स्थाईक करण्याकरितां ज्या वस्तूंची अपेक्षा होती त्यांची पुरवणी करण्याचा, व जे दुसरे नवीन देश आहेत ह्मणून **कोलम्बसाची** खात्री होती त्यांच्या शोधार्थ यानें जावें इतकें आरमारं तयार करून देण्याचा, निश्चय केला. हे दोन हेतु सिद्धीस नेण्याकरितां त्यांनीं ज्या उत्कृष्ट युक्ति होत्या त्यांचा **कोलम्बसा**बरोबर अंतरगीं निश्चय ठरविला.

पूर्वीं वसाहती-च्या स्थापनेस जे अडथळे आले ते.

नवीन खंडाकडे पहिलें जें जलपर्यटन केलें त्याचा नवीन नवीन शोध करणें हाच मुख्य उद्देश होता, व दुसऱ्या जल-पर्यटनामध्यें जरीं वसाहतींच्या योजना झाल्या होत्या तरीं त्यांच्याकरितां प्रथम जी सावधगिरी राखिली होती ती पुरी नव्हती, आणि **स्पेनदेशीय** लोकांच्या दंगेखोर स्वभावामुळें आणि नानाप्रकारच्या कारणांपासून उपस्थित झालेल्या अकल्पित संकटांमुळें त्यांपासून फळही झालें नाहीं. सांप्रत ठाणेगार लोकांच्या व्यवस्थेविषयीं पुढील सर्व वसाहतींमध्यें नमुना होण्यास उपयोगींपडे असा बेत योजावयाचा होता; ह्मणून जितक्या बारीक मोठ्या गोष्टी होत्या तितक्यांचा लक्ष पूर्वक विचार करून हरएक गोष्टीची काडी मात्र फेर नपडे अशी व्यवस्था केली. ती अशी; या उद्योगाकरितां जे लोक पाठवायाचे होते ते अमुकच पाठवायाचे असा ठराव केला. ते लोक वेगळ्या वेगळ्या अधिकारांचे व निरनिराळ्या धंद्याचे असावे असें ठरवून, त्यांतून ज्यांचा जसा जसा उपयोग पडावयासारिखा होता तसतसा त्यांचा समुदाय योजिला. या नवीन रहवासी लोकांबरावर जाण्यास अमुकच बायका असाव्या असें स्थापित केलें. ज्या देशांत दुष्काळामुळें इतके अनर्थ घडून आले त्या देशांत सामग्री उत्पन्न करण्याचाच प्रथम उद्देश होता, ह्मणून शेतकऱ्यांची बरीच जमात तिकडेस न्यावी असें ठरविलें. ज्या नवीन खंडापासून यूरोपखंडास इतकी संपत्ति प्राप्त झाली त्या खंडांतील उत्पन्नापासून नफा करून घेण्याची **स्पेनदेशीय** लोकांस अगदीं कल्पना नव्हती; परंतु तेथील खाणी मधील संपत्तीविषयीं मोठमोठ्या कल्पना बांधून पराकाष्ठेचीच तद्वि-

सांप्रत जी वसाहत करायाची होती तिची यथास्थित व्यवस्था राखण्याचा कायदा.

पयक आशा त्यांनीं मनांत बाळगली होती, ह्मणून तीं मौल्य-वान धातू खणून गाळायाच्या ज्या नानाप्रकारच्या कृति त्यांमध्यें प्रवीण अशा कामगारलोकांची मंडळी बराबर द्यावी, व अन्य देशीं जाऊन राहण्याकरितां जे हे लोक निघाले होते, त्यांस कांहीं वर्षेपर्यंत सरकारी खर्चांतून पगार देऊन त्यांची उपजीविका चालवावी, असा ठराव केला.

अशा प्रकारें जे कायदे केले ते विचार युक्त आणि इच्छिलेला अर्थ सिद्धीस नेण्याविषयीं चांगले उपयुक्त होते; परंतु नवीन शोधून काढलेल्या देशांतील दुष्ट हवेमुळें बहुतलोक मरण पावले, हें पाहून त्या देशांत जाऊन राहण्यास स्वसंतोषानें थोडकेच लोक कबूल करितील, असें प्रथमच दिसून आल्यावरून, **कोलम्बसानें** असें योजिलें कीं, मोठे असून फार अघोर कर्माचे नव्हत, असे अपराध ज्या पुरुषांकडे लागू आहेत त्यांस **हिस्पान्योला** एथें पाठवावे, व ज्या अपराध्यांस नेहमीं वल्हींमारून चालवायाचे तारवांवर पाठवितात त्यांतून कांहीं एकांस ज्या नवीन खाणी खणावयाच्या आहेत तेथें जाऊन काम करावें, अशी शिक्षा योजावी. यथायोग्य विचार न करितां जसा हा बुद्धिवाद दिला तसाच तो अविचारानें मान्य झाला. जी नवी वसाहत करावयाची होती ती करितां लोक जमवावे ह्मणून **स्पेन**देशांतील सर्व बंदिखाने धुंडून काढिले, आणि अपराधी लोकांची चौकशी करण्याचा ज्या न्यायाधीशांकडे अधिकार होता, त्यांस पुढील शिक्षेच्या योगानें त्या लोकांची पुरवणी करण्याकरितां सांगून ठेविलें. जी वसाहत चिरकालपर्यंत राहीं अशी करावयाची

होती तिचा अशा साधनानिशीं पाया घालणें अनुचित, कां कीं नवीन वसाहतीमध्यें उद्योग, नम्रता, सहनशीलता, आणि परस्पर विश्वास, हीं अवश्य असलींच पाहिजेत, म्हणून अशा ठिकाणीं व्यवस्था राहण्याकरितां कायद्यांच्या बलापेक्षां सद्वर्तणुकीचेंच साधन योजावें हें आवश्यक होय. परंतु या वसाहतीकरितां जे प्रथमच लोक मिळविले त्यांमध्यें भ्रष्ट लोकांची ज्यापेक्षां मिसळ मिळविली होती, त्यापेक्षां त्या अप्रतिष्ठित आणि न सुधारण्यासारिख्या लोकांच्या दुर्गुणांमुळें सर्व लोक बिघडून जाऊन दुष्ट आणि दुःखकारक असा परिणाम घडून येण्याचा संभव दिसला, व या गोष्टीचा त्या **स्पेन**देशीय लोकांस पक्का अनुभवही आला. **यूरोप** खंडांतील दुसरे लोक **स्पेन**देशाप्रमाणेंच वसाहतींची स्थापना करूं लागले, तेणेंकरूनच त्यांमध्यें वाईट परिणाम घडून आले, असें होण्याचें यावांचून दुसरें कोणतेंही कारण दिसत नाहीं.

स्पेनदेशीय लोकांची वसाहत स्थापण्याची जी रीति तीच दुसऱ्या लोकांनीं स्वीकारिल्यामुळें त्यांच्या वसाहतींत हे वाईट परिणाम होतात.

कोलम्बसानें जरीं मोठ्या सुलभतेनें आणि त्वरेनें आपण योजिलेली सर्व व्यवस्था व नियम यांविषयीं राजाची मान्यता मिळविली तरीं, ती व्यवस्था व ते नियम चालू करण्याविषयीं जे यानें प्रयत्न चालविले होते त्यांस बहुत कालपर्यंत इतकीं विघ्नें आलीं कीं, तींहींकरून ज्या मनुष्यांस संकटें भोगायाची विशेष सवई नसती ते तर अगदीं थकून गेले असते. हा जो विलंब लागला त्यास **स्पेन**देशीय लोक ज्या स्थिरतेनें काम चालवीत त्या स्थिरतेचे त्रासदायक कायदे व शक्ति कांहींशी कारणीभूत झाली, आणि कांहीं **फर्दिनान्द** व **इसाबेल्ला** यांच्या एकुलत्याएक मुलाचें **आस्त्रिआ**देशचे **मार्गारीते**

याचा बेत सिद्धीस जाण्यास विलंब लागण्याचीं कारणें.

बराबर, व त्याउभयतांच्या दुसऱ्या **ज्योहान्ना** या नावाच्या मुलीचें **आस्त्रिआ**देशचे **फिलिप आर्चड्यूका**बराबर जें समारंभाचें लग्न झालें त्यामुळें खजिन्यांतील द्रव्य सरलें होतें, हें दुसरें कारण झालें. परंतु मुख्यत्वें करून **कोलम्बसाचे** शत्रूंच्या समत्सर युक्तिप्रयुक्तिच त्या विलंबास कारणीभूत झाल्या. **कोलम्बस** परत आल्यावर जो यास आदर सत्कार मिळाला तेणेंकरून ते शत्रु आश्चर्यभरित होऊन व **कोलम्बसाच्या** प्रत्यक्ष दर्शनावरून भयभीत होऊन त्यांस कांहीं वेळपर्यंत **कोलम्बसावर** जी अतिरिक्त कृपा झाली ती मुकाट्यानें पाहवी लागली, कारण कीं तिचें परिमार्जन करण्याविषयीं त्यांच्या अंगांत शक्ति राहिली नव्हती. असें जरीं झालें होतें तरीं त्यांचें आणि **कोलम्बसाचें** हाडवैर पडलें होतें ह्मणून ते फार दिवसपर्यंत उगाच बसले नाहींत. त्यांनीं पुनः आपलीं कृत्यें चालू करून इन्दियेंतील कृत्यांचा अधिकारी **फोनसेका** जो हल्लीं **बादहोस** एथील बिशपाचे पदवीस चढला होता त्याच्या साहाय्यानें **कोलम्बसाच्या** स्वारीविषयीं जी तयारी चालली होती ती कालांतरावर घालविण्या करितां इतके अडथळे आणिले कीं, तीहींकरून ठाणेगाराकरितां नेमलेल्या सामग्रीपैकीं थोडीशी सामग्री नेण्याकरितां दोन तारवें मिळिवण्यास एक वर्ष लागलें; आणि हें लहानसें आरमार जें यास जातीनें चालवायाचें होतें त्याची सिद्धता होण्याच्या पूर्वीं बहुत करून दोन वर्षें मोडलीं.

यांचे शत्रूंस थोडा वेळपर्यंत मुकाट्यानें राहवें लागतें.

परंतु पुढें ते यास विघ्न करण्याविषयीं उद्योग करितात.

या आरमारांत थोड थोड्या वजनाचीं सारीं ६ तारवें होतीं, आणि ज्यास बहुत दिवस लागणार व ज्यामध्यें अनेक

याचें तृतीय जलपर्यटन.

संकटें प्राप्त होणार अशा जलपर्यटनाकरितां सामान सुमानाची तयारीही चांगली झाली नव्हती. (१४९८) हें जें जलपर्यटन **कोलम्बसानें** योजिलें होतें याचा पूर्वीं केलेल्या जलपर्यटनापेक्षां भिन्नच मार्ग होता. आपण जे देश शोधून काढिले आहेत त्यांचे नैर्ऋत्य दिशेकडेस इन्दियेंतील फलद्रूप देश आहेत असें **कोलम्बसाच्या** मनांत बिंबून गेलें होतें, ह्मणून ते देश शोधून काढण्याकरितां आपण विषुवरेषेखालीं येऊन पोंहोंचूं तोंपर्यंत शुद्ध दक्षिणेस व्हावें, नंतर आपल्या गतीस अनुकूल असा जो अयनवृत्तांमध्यें एकसारिखा वारा वाहत असतो त्याच्या साहाय्यानें पश्चिमेकडेस व्हावें, अशी अतिशय निश्चयात्मक युक्ति योजिली. याच कल्पनेनें यानें तारवें हाकारिलीं, आणि प्रथम **कानेरी** बेटांत जाऊन लागलाच केप **दि वेर्द** एथें गेला.

हा कानेरी बेटांहून पुढें तीन तारवें रवाना करितो.

कोलम्बसानें कानेरी बेटांहून **हिस्पान्योला** एथील ठाणेगार लोकांकरितां सामग्री भरून तीन तारवें रवाना केलीं, आणि बाकी राहिलेल्या तीन तारवांनिशीं दक्षिणेकडेस आपलें जलपर्यटन चालविलें. **कोलम्बस** व याचे लोक विषुवरेषेपासून पांच अंशांच्या आंत येऊन पोंहोंचत तोंपर्यंत कांहीं अद्भुत गोष्ट घडून आली नाहीं.

हा दक्षिणेस जात असतां विषुवरेषेपासून ५ अंशांवर येतांच अतिशय उष्णतेमुळें याच्या जवळचे पदार्थ नासतात.

या ठिकाणीं येई तोंपर्यंत त्यांचीं अंतःकरणें **स्वस्थ** होतीं, परंतु ते समयींच उष्णता इतकी अतिशय झाली कीं, तिणेंकरून त्यांचीं दारवेचीं पिपें तडकलीं, व दुसऱ्यांत जे पातळ पदार्थ भरून ठेविले होते ते आंबट होऊन गेले, आणि त्यांच्या बरोबरची धान्यसामग्री अगदीं करपून गेली. **स्पेनदेशीय** लोकांनीं दक्षिणेकडेस इतकें दूर जाण्यास कधींही धीर केला नव्हता

भीति उमजे.

असें ते मानूं लागले. परंतु या समयींच पर्जन्य पडून त्याच्या भीतीचें थोडेसें शांतवन झालें. मनुष्यांस तारवांवरील नक्षीपाशीवर राहायाचें देखील कठीण इतका जरीं मोठा जवर सतत पाऊस पडला तरीं, तेणेंकरून उष्णतेचा प्रखरपणा मोडला नाहीं. या पर्यटनाच्या आरंभापासून **कोलम्बस** मोठ्या तत्परतेनें स्वतः सर्व कामें वहिवाटीत होता, त्यांत फार श्रम झाले, व निद्राही सांपडली नाहीं, यामुळें ताप येऊन यास वायूचा उपद्रव झाला. या सर्व गोष्टींमुळें आपल्या लोकांच्या

प्रकृति बिघडल्यामुळें त्यास कारिबी बेटांकडे जावें लागलें.

प्रार्थना यास कबूल कराव्या लागल्या, आणि **कारिबी** बेटांतील कोणत्या एका बेटास जाण्याकरितां वायव्य दिशेकडेस आपली गति पालटावी लागली, कारण तेथें जाऊन प्रकृतीस आराम होऊन सामान सुमानाची पूर्तता होण्यासारिखें होतें.

अगष्ट महिन्याच्या पहिल्या तारिखेस, जो मनुष्य तारवाच्या शेंड्याकडेस वर्तुळाकार प्रदेशांत बसला होता त्यानें जमीन! हो जमीन! अशी आनंदाची आरोळी ठोकून सर्वांस आश्चर्य भरित केलें, आणि ती पाहण्याकरितां जेव्हां सर्व उभे राहिले तेव्हां एक मोठें बेट त्यांच्या दृष्टीस पडलें. त्यास या

ओरोनोको नदीच्या मुखाजवळ एक मोठें बेट दृष्टी पडतें.

नौकाधिपतीनें **त्रिनिदाद** असें नाव दिल्हे, तेंच नांव अद्यापपर्यंत चालत आहे. हें बेट **गियाना**देशाच्या किनाऱ्यावर **ओरिनोको** नदीच्या मुखाजवळ आहे. ह्या नदीचा मोठेपणा या नवीन खंडांतील नद्यांच्या तृतीयांश किंवा चतुर्थांश इत-

का आहे, तथापि तिचा प्रवाह प्राचीन गोलार्धांतील सर्व प्रवाहांपेक्षां फार मोठा आहे. ही नदी समुद्राकडे वाहात जात असतां हिचे पाण्याचा लोट, व ही समुद्रास जाऊन मिळल्ये तेथें हिचा वेग, एवढा जबर असतो कीं, या किनाऱ्यावर समुद्रास जी विशेष भरती येत्ये तीस ही जाऊन मिळल्ये तेव्हां यांच्या आघातामुळें लाटा मोठमोठ्या होऊन खळखळूं लागतात, आणि तेणेंकरून मनुष्याच्या मनांत आश्चर्य आणि भीति हीं दोनही उत्पन्न होतात. या नस्तामध्यें या नदीचा तो अनिवार प्रवाह इतका दूरपर्यंत पसरतो कीं, याच्या पुरानें समुद्राचें उदक पुष्कळ कोसपर्यंत गोडें होऊन जातें. यापासून धोका होईल असें **कोलम्बसाच्या** मनांत येण्याच्या अगोदरच हा समोरा समोर येणाऱ्या प्रवाहांच्या आणि तुफान झालेल्या लाटांच्या पेंचाटींत सापडला; परंतु हा एका अरुंद सामुद्रधुनीच्या द्वारें परम संकटानें पार पडला. ही सामुद्रधुनी इतकी भयंकर दिसली कीं **कोलम्बसानें** हिला **बोकादेल द्रागो** ह्मणजे सर्प मुख असें नाव दिलें; या दर्शनामुळें तर **कोलम्बसाची** पाचांवर धारण बसली, परंतु हा जेव्हां या अलौकिक दर्शनाच्या स्वरूपाविषयीं विचार करूं लागला, तेव्हां त्यांत सुख आणि आशा यांचें मूळ आहे असें यास कळूं आलें. एवढें मोठें पाणी जें या नदींत आहे हें कोणत्याही बेटांतून आलेलें नसावें, तर भल्या मोठ्या विस्तीर्ण देशांतूनच आलेलें असावें, आणि जें महाद्वी माझ्या मनांतून फार दिवस शोधून काढावयाचें आहे जवळ मी येऊन पोंहोंचलों असा यानें यथायोग्य केला. अशी कल्पना मनामध्यें भरून हल्लीं :

त्या नदीच्या भले मोठ्या लाटांचे पेंचाटींत हा सांपडतो.

या महान् प्रवाहाच्या दर्शनानें यास भय वाटून संतोषही झा[illegible]

हा पारिआ आणि कुमाना या नांवाच्या किनाऱ्यानें पश्चिमेस जाऊन कितीएक स्थळें शोधून काढिलीं.

पारिआ आणि **कुमाना** असें ह्मणतात त्यांच्या किनाऱ्यानें हा पश्चिमेकडेस चालिला, आणि कितीएक ठिकाणीं उतरून तेथील लोकांबराबर यानें व्यवहारही केला. ते लोक स्वरूपामध्यें व व्यवहारांतील रीतिभातीमध्यें **हिस्पान्योला** एथील लोकांप्रमाणेंच होते. सुवर्णाचीं लहान लहान पदकें आणि मोठ्या किमतीचीं मोत्यें हे त्या लोकांचे आंगावर घालण्याचे अलंकार असत. ते आपलीं भूषणें देऊन त्यांच्या मोबदला यूरोप खंडांतील खेळणीं स्वसंतोषानें घेऊं लागले. या लोकांस बेटांतील राहाणवाल्यापेक्षां अधिक चांगलें ज्ञान आणि विशेष शौर्य होतें असें दृष्टीस पडलें. त्या देशांत तऱ्हे तऱ्हेचीं चतुष्पाद जनावरें आणि नानाप्रकारचे पक्षी व फळें हीं उत्पन्न होत असत. या जमीनीचें सौंदर्य आणि पिकाऊपणा पाहून या नौकाधिपतीस मोठा संतोष झाला, आणि यानें शोधकपणाच्या मोठ्या आवेशानें असें कल्पिलें कीं, सर्वशक्त भगवंतानें पुण्यवान् लोकांस राहण्याकरितां पृथ्वीवर एक स्थान योजिलें आहे, ज्यास धर्म पुस्तकांत स्वर्ग असें ह्मणतात, तें हीच जमीन होय. अशा प्रकारेंकरून **कोलम्बस**, केवळ नवीन खंड लोकांकरितां शोधून काढिल्याचेंच यश आलें असें नाहीं तर त्याचें पूर्ण ज्ञान प्राप्त व्हावें एतद्विषयीं यानें पुष्कळ उद्योग केला याचेंही यास यश प्राप्त झालें. **स्पेन**देशांतील लोकांस ज्यानें त्या विस्तीर्ण महाद्वीपांत प्रथम नेलें तो हाच पुरुष. हें महाद्वीप त्या लोकांच्या राज्याचें मुख्यस्थान होय, आणि पृथ्वीच्या या भागांतील जितके त्यांचे खजिने आहेत त्यांचें मूळही हेंच महाद्वीप होय.

त्या देशाचें सौंदर्य पाहून त्यानें स्वर्गभूमि असें कल्पिलें.

हिस्पान्योला एथें जात असतां क्युबागुआ आणि मार्गारीता अशीं दोन बेटें शोधून काढितो.

या समयीं **कोलम्बसाचीं** तारवें अगदीं मोडकळीस आलीं, जवळची सामग्री संपली, आणि याची प्रकृतिही बिघडली, तशांत याचे खलाशी लोक फार उतावळी करूं लागले, यामुळें **कोलम्बसास** पुढें शोध करीत जावयास अडथळा आला, आणि **हिस्पान्योला** एथें जाण्याचें प्राप्त पडलें. हा तिकडे जात असतां यानें **क्युबागुआ** आणि **मार्गारीता** अशीं दोन बेटें शोधून काढिलीं. तेथें ज्या माशांपासून मोत्यें निघतात त्या माशांस धरावयाचा व्यापार चालूं लागल्यामुळें तीं बेटें प्रसिद्ध झालीं. जेव्हां हा **हिस्पान्योला** एथें येऊन पोंहोंचला तेव्हां दुखणें आणि श्रम इहींकरून हा फार खंगला होता, व तेथील ठाणेगार लोकांच्या कृत्यांची स्थिति पाहून यास ज्या विश्रांतीची फार अपेक्षा होती ती प्राप्त होण्याचाही रंग दिसला नाहीं.

याच्या पाठीमागें आदेलान्तादो यानें केलेलें कृत्य.

याच्या पाठीमागें त्या देशांत पुष्कळ फेरफार घडून आले; तो प्रकार असा, **कोलम्बसानें** तेथून परत जाण्याच्या अगोदर आपला भाऊ **आदेलान्तादो** यास जो बुद्धिवाद सांगितला होता त्याप्रमाणें त्यानें **इसाबेल्ला** एथून ठाणें काढून त्याच्या समोर अधिक सोईची जागा होती त्या ठिकाणीं नेलें, आणि **सन्त दोमिंगो** या शहराचा पाया घातला. हें फार दिवसपर्यंत नवीन खंडांत यूरोपिअन लोकांचें प्रख्यात नगर होतें, आणि तेथें **स्पेनदेश**च्या सत्ते खालचीं जितकीं राज्यें होतीं त्यांमध्यें या ठिकाणीं न्याय मनसुबीचें मुख्य दरबार भरत असे. **स्पेन** देशांतील लोकांनीं हें ठाणें वसवितांच, **आदेलान्तादो** यानें त्यांनीं आळसीपणांत दिवस घालवूं नयेत व त्यांस नवीन कट करायास अवकाश मिळूं नये ह्मणून, त्या बेटाच्या ज्या प्रदेशांत

आपला भाऊ गेला नव्हता व ज्यांच्याकडून त्यानें आपलें स्वामित्वही कबूल करविलें नव्हतें त्या भागांत स्वारी केली. तेथील लोकांच्या अंगांत यास प्रतिहत करण्याची शक्ति नव्हती, ह्मणून यानें जी जी खंडणी मागीतली ती ती सर्व ठिकाणीं त्यांनीं दिली.

इन्दिअन लोकांचें बंड.

परंतु लवकरच त्यांनीं पाहिलें कीं, हें ओझें आपणास सोसवत नाहीं, तेव्हां जरीं त्या जुलूमगारांचें मोठें सामर्थ्य पाहून यांस दहशत बसली होती तरीं त्यांजवर यांनीं शस्त्रें धरिलीं. असें जरीं झालें तरीं हें बंड मोठें भयंकर होतें असें नाहीं. भितरे आणि नग्न अशा **इन्दिअन** लोकांबरोबर जी लढाई चालली ती मोठ्या संकटाची नव्हती, व तीपासून सिद्धि होईल किंवा नाहीं असा संशयही नव्हता.

निअर्डस लोकांचें बंड.

परंतु जेव्हां **आदेलान्तादो** समरंगणांत त्यांच्याबरोबर युद्ध करण्यांत गुंतला, तेव्हां **स्पेन**देशच्या लोकांमध्यें एक मोठें बंड उद्भवलें. या बंडाचा नाईक **फ्रांसिस् रोल्दान** होता. या गृहस्थाकडे हुकूम राखण्याचें व लोकांमध्यें तंटाबखेडा उत्पन्न न होई असें करण्याचें काम **कोलम्बसानें** दिलें होतें. त्याच्या अंगीं मोठें पद प्राप्त व्हावें ह्मणून जी इच्छा होती ती केवळ हूडपणाची आणि अविचाराची होती. यामुळें आपलें पदवीस अयोग्य अशा तामसी कृत्यांत तो निमग्न झाला. स्वदेशीय लोकांनीं अशा कुमार्गास लागावें ह्मणून जीं त्यानें कारणें सांगीतलीं तीं अप्रयोजक होतीं, व त्यांचा पायाही शुद्ध नव्हता. **कोलम्बस** आणि याचे दोघे बंधु हे उन्मत्त आणि कडक असा त्यानें यांजवर आरोप ठेविला; आणि या देशामध्यें स्वतंत्र राज्य स्थापण्याचें यांचें धोरण दिसत आहे असें

उठविलें. त्यानें दुसरें असें बालंट घेतलें कीं **स्पेन**देशच्या लोकांतून थोडेशे लोकांस क्षुधा आणि श्रम यांहीं करून मारून टाकावे ह्मणजे, बाकीचे लोक सहज आपल्या ताब्यांत येतील असा यांचा मनसुबा आहे. आणखी त्यानें असें दर्शविलें कीं **कास्तील** एथील लोकांस, **जेनवा** देशांतील जे हे तिघे साहसी लोक यांचे गरीब आणि सोशिक असे गुलाम होऊन राहणें हें अयोग्य होय. ज्या संकटांचा भार मनुष्यांस सोसावा लागतो तीं संकटें अधिकाऱ्याच्या गैरवर्तणुकीमुळें उत्पन्न झालीं असें ह्मणायाची त्यांस आवड असते, आणि परदेशाची शक्ति व वर्चस्व हीं सर्व देशांचे डोळ्यांत सलत असतात; ह्मणून **रोल्दान** याच्या आंगीं दुसऱ्यास वश करून घेण्याचा जो गुण असे त्याच्या योगानें त्याच्या देशचे लोकांच्या मनांत त्याचें सांगणें पक्कें ठसलें. तो गृहस्थ अब्रूचा आणि मोठ्या पदवीचा होता यामुळें त्याच्या सांगण्याचें वजनही पडलें. **स्पेन**देशच्या बहुतेक लोकांनीं त्यास आपला पुढारी केला, आणि **अदेलान्तादो** व त्याचा भाऊ यां उभयतांवर शस्त्रें धरून त्यांनीं राजसामग्रीचें कोंठार जबरीनें घेतलें, आणि **सन्त दोमिंगो** एथील किल्ला अवचित जाऊन घ्यावा याविषयीं प्रयत्न आरंभिला; परंतु **दोन देईगो कोलम्बस** याच्या सावधगिरीनें व धैर्यानेंच त्याचा बचाव झाला; आणि त्या बंडवाल्यांस **खारागुआ** प्रांतामध्यें जाण्याचें प्राप्त पडलें. ते तेथें गेल्यावर त्यांनीं स्वतांच **अदेलान्तादो** याचा अधिकार नमानण्याचें आरंभिलें असें नाहीं, तर **इन्दिअन** लोकांसही त्यांच्या अमलाखालीं राहूं नये ह्मणून भर दिली.

असा मार्ग धरायास त्या बंडाचा नाईक रोल्दान यानें सांगितलेलीं कारणें.

रोल्दानास पुढें करून बंडवालें राजसामग्रीचें कोंठार जबरीनें घेतात.

ते खारागुआ या प्रांतांत जातात.

यानें कानेरी बेटांहून जीं तीन तारवें पाठविलीं होतीं तीं वाऱ्या- नें झुकून खारागुआ एथें ये- ऊन लागतात.

ज्या वेळेस **कोलम्बस सन्तदोमिंगो** एथें येऊन उतरला त्या वेळेस त्या लोकांच्या स्थितीमध्यें कांहीं धरबंदच राहिला नव्हता. यानें **कानेरी** बेटांहून जीं तीन तारवें पुढें पाठविलीं होतीं तीं अद्याप येऊन पोंहोंचलीं नाहींत असें पाहून यास परम आश्चर्य वाटलें. त्या तारवांवरचे कोळी लोक गलबतें चालविण्याच्या कामांत प्रवीण नव्हते, आणि पाण्याच्या प्रवाहास जोरही फार होता, सबब तीं तारवें **सन्त दुमिंगोच्या** पश्चिमेस सुमारें १६० मैलांपलिकडे झुकलीं त्यामुळें **खारागुआ** या प्रांतांतील बंदरीं त्यांस विसावा घेण्याकरितां येणें प्राप्त पडलें. तेथेंच **रोल्दान्** आणि त्याचे फंद करणारे लोक जाऊन राहिले होते. **रोल्दान्** यानें **अदेलान्तादोवर** जें बंड केलें होतें तें त्या नौकाधिपतीस मोठ्या सावधगिरीनें कळूं दिलें नाहीं. त्या लोकांचा विश्वास आपणावर बसावा याकरितां **रोल्दान्** यानें पराकाष्ठेची युक्ति खर्चून त्यांच्या मनांत असें भरवून दिलें कीं, नवीन ठाणें वसविण्याकरितां जे तुह्मी आपले बरावर लोक आणिले आहेत त्यांस एथील किनाऱ्यावर उतरवावे, ह्मणजे ते खुषकीच्या वाटेनें **सन्त दोमिंगो** एथें जातील. त्यांनीं आपल्या सांगण्याचा स्वीकार करावा ह्मणोन त्यांजवर शक चालवायास **रोल्दानास** बहुत कारणें सांगावीं लागलीं नाहींत. हे लोक **स्पेनदेशांतील** बंदिवान लोकांमधील गाळ होते. आळसीपणा, अनाचार, आणि उत्धतपणाचीं कृत्यें, हीं त्यांच्या पुरीं माहितीचीं होतीं, आणि बहुतकरून यांच्या सवईंतील राहाटीप्रमाणेंच जी ही उपजीवन करण्याची वृत्ति होती तीच त्यांनीं मोठ्या उत्सुकतेनें पुनः धरिली.

[illegible]

च्या पाठीमागून थोड्या दिवसांनीं तेथील बंदरीं जाऊन पों-
होंचले. परंतु त्यांच्या जलपर्यटनास फार दिवस लागल्यामुळें,
त्यांच्याजवळची सामग्री बहुतेक खपून गेली, तेणेंकरून टाग-
गार लोकांस पुरावा थोडा सांपडला.

अशा हिंमतदार, आणि साहसी लोकांची टोळी **रोल्दानास**
मिळाली, तेणेंकरून त्याचें सर्वांस भय वाटूं लागलें; आणि तो
मागण्याही मोठमोठ्या मागूं लागला. त्याची कृतघ्नता पाहून
कोलम्बस जरीं फार क्रुद्ध झाला होता, आणि त्याच्या लोकांच्या
दांडगाईमुळें जरीं यास फार संताप आला होता, तथापि यानें
युद्धाची त्वरा केली नाहीं. आपसांत लढाई चेतिवण्याच्या कल्प-
नाही मनांत आणायास **कोलम्बस** थरत भीत असे; कारण कीं
जरीं त्या लढाईंत कोणताही पक्ष प्रबळ झाला, तरीं एकादा
साधारण शत्रु येऊन दोघांचाही नाश करून टाकी, इतका
उभयपक्षीं शक्ति आणि बल यांचा ऱ्हास होतो, असें हा सम-
जत असे. त्याच वेळीं **कोलम्बसानें** असें लक्षांत आणिलें
कीं, ज्या अविचारी बुद्धीनें व तैषानें बंडवाल्यांनीं शस्त्रें ध-
रिलीं, त्या दोनही गोष्टी अद्यापि **रोल्दान** यास अनुसरून जे
लोक आहेत, त्यांच्या मनांत इतक्या खवळताहेत कीं, तींहींकरून
त्यांतील बहुतेक तर उलटून पडले आहेत, आणि सर्वांनींच
चाकरीविषयीं सुस्तपणा धरिला आहे. अशा कल्पना मनांत
येतांच सर्वांच्या कल्याणाकरितां व आपलें स्थान राखण्या-

त्यांचे बरोबर [illegible] कबुलात केल्या गोष्टींविषयीं.

करितां यानें लढाई करण्याचें सोडून तह करण्याचें योजिलें. यानें यथायोग्य वेळीं सर्वांस जाहीर केलें कीं, जो पुनः आपल्या कामावर येईल, त्यास त्याच्या अपराधाची क्षमा होईल. तेणेंकरून बंडवाल्यांपैकीं बहुतेकांच्या मनांत ती गोष्ट ठसली. **स्पेन**देशास परत जाण्याची मोकळीक ज्यांस पाहिजे असेल, त्यांस ती देण्याची कबुलात करून, जे आजारीपणामुळें व निराशेमुळें नवीन देशास फार कंटाळले होते त्या हतभाग्य साहसी पुरुषांस **कोलम्बसानें** मोहून घेतले. **रोल्दान** यास पुनः पूर्वीच्या कामावर नेमण्याचें वचन देऊन त्याच्या गर्वाचा परिहार केला. **रोल्दान** यानें आपले बरोबरच्या लोकांच्या कल्याणार्थ ज्या मागण्या मागितल्या होत्या त्या कबूल करून **कोलम्बसानें** त्या लोकांची द्रव्यविषयक इच्छा तृप्त केली. असे त्रासदायक करारनामे करून क्रमाक्रमानें रक्तस्राव केल्यावांचून, ज्या घातकी कटापासून ठाण्याचा नाश होईल, असें भय होतें, तो कट मोडून टाकिला, आणि सुरळित क्रम, व्यवस्थेचें राज्य, आणि स्वस्थता, हीं पुनः चालू केलीं.

कबुलातीप्रमाणें वांटणी करणें

बंडवाल्यांबरोबर ही कबुलात केली होती ह्मणून, त्यांस त्या बेटांतील वेगळ्या वेगळ्या प्रदेशांत जमीनी दिल्या, आणि प्रत्येक इलाख्यांतील **इन्दिअन** लोकांस त्या नवीन धन्यांच्या उपयोगाकरितां जमीनीच्या कांहीं प्रदेशांत कृषिकर्म करावयास सांगितलें. निर्जीव आणि अशक्त अशा ठाण्यामध्यें ती योजना कितीही उपयोगाची असो, तथापि तीमुळें **स्पेन**देशांतील लोकांस, जे **इन्दिअन**लोक त्यांनीं आपल्या सर्व वसाहतींचे जाग्यामध्यें ठेविले होते, ते वांटून घेण्याचें प्राप्त झालें; यामुळें

नाहीं, तर **कोलम्बसास** या महाखंडामध्यें पुढें शोध करायासही प्रतिबंध झाला. कारण त्यास आपला भाऊ **अदेलान्तादो**, व ज्यांस हें काम सांगायाचें याचे मनांत होतें ते खलाशी लोक, यांस आपला जीव राखण्याकरितां जवळ ठेऊन घेणें प्राप्त पडलें. या कृत्यांतून मोकळा होतांच हा जलपर्यटन करीत असतां जें दरदिवसाचें वृत्त यानें लिहून ठेविलें होतें तें, व नवीन शोधून काढिलेल्या देशांचें वर्णन, आणि ज्या समुद्र किनाऱ्यावरून हा गेला होता त्याचा नकाशा, तसेंच तद्देशीय लोकांबरोबर व्यापार करून त्यांच्यापासून जें सोनें, मोत्यें आणि मोठमोठ्या किमतीचे व पाहण्यासारिखे पदार्थ मिळविले होते त्यांचे नमुने, हे सर्व भरून आपल्या गलबतांतून कांहीं गलबतें **कोलम्बसानें स्पेनदेशास** पाठविलीं. त्या वेळेसच यानें **हिस्पान्योला** एथील बंडाची सर्व हकीकत लिहून पाठविली. त्यांत फौजेंतील दंगेखोर लोकांनीं ठाणें मोडून जाई, इतका मोठा दंगा केला, आणि आपल्या अमलदारावर निष्कारण उठून नवीन शोध व सुधारणूक करण्याच्या यत्नास आडफाटा आणिला, असा त्यांजवर आरोप ठेविला, आणि त्या बेटांतील राज्याची चांगली व्यवस्था राखण्याकरितां, व सांप्रत कालीं दबलेलें बंड कदाचित् पहिल्यापेक्षां अधिक बळावून उपस्थित होईल, तें समूळ नाहींसें करण्याकरितां, कित्येक कायद्यांविषयीं बोलणें लाविलें. **रोल्दान** आणि त्याचे

हा नवीन देश शोधून काढून त्यांतील द्रव्य वगैरे स्पेन देशास पाठवितो.

बंडवाले लोक हा व याचे भाऊ यांविषयीं भलतेंच सरकारास लिहून पाठवितात.

साथी यांनीं त्याच तारवांमध्यें आपल्या वर्तणुकेचा गुन्हा पदरीं घेऊन माफी मागायास, व **कोलम्बस** आणि याचे भाऊ यांजवर उलटा आरोप ठेवून **स्पेन**देशास लिहून पाठवावयास आळस केला नाहीं. **स्पेन**देशाची कीर्त्ति व्हावी आणि **कोलम्बसाचें** कल्याण व्हावें असा योग नव्हता यामुळें, **कोलम्बसावरील** आरोप **फर्दिनान्द** आणि **इसाबेला** यांचे दरबारांत खरा वाटून अकल्पित गोष्टी घडून आल्या.

परंतु या गोष्टी सांगण्याच्या अगोदर दुसऱ्या कितीएक गोष्टी लक्ष लावण्याजोग्या आहेत, कारण त्या फार उपयोगाच्या व नवीन खंडाचे इतिहासाविषयींच्या आहेत याजकरितां त्यांचा विचार करणे उचित आहे. **कोलम्बस** पश्चिमेस अनुक्रमानें जलपर्यटन करीत असतां **पोर्त्तुगाल** देशामध्यें नवीन नवीन शोध करण्याची हौस मंदावली नाहीं. ती हौस या राज्यांतच प्रथम वळावली नंतर चोंहोंकिडेस प्रसरत झाली. ज्या **कोलम्बसाच्या** बोलण्याचा आपण प्रथम अविचारानें निषेध केला, त्यास सिद्धि प्राप्त झाली, हे विचार मनांत आल्यावरून, **पोर्त्तुगीज** लोक केवळ आपणास धिकारून खिन्नच होऊन बसले असें नाहीं, तर **कोलम्बसापेक्षां**ही मोठमोठीं कृत्यें करून त्याजवर तोड करावी अशी ईर्षा, व आपल्या कडून चूक झाल्यामुळें आपल्या देशचें जें नुकसान झालें त्यास भर घालावी अशी इच्छा, त्या सर्वांनीं आपल्या मनांत धरिली. या हेतूनेंच **इमान्युएल**, ज्याची त्याच्या पूर्वजांसारिखीच अचाट कल्पनाशक्ति होती, त्यानें **केप गुद होपच्या** वाटेनें **ईस्त इन्दीज** एथें जाण्याकरितां रस्ता काढण्याची जी त्याच्या पूर्वजांनीं

पोर्तुगीज लोक कोलम्बसास सिद्धि प्राप्त झाली म्हणून खिन्न होऊन न बसतां नवीन शोध करण्याचा क्रम चालवितात.

मोठी मसलत योजिली होती, तीच पुढें चालू केली, आणि सिंहासनारूढ होतांच तेथें जाण्याकरितां आरमार सिद्ध केलें, व त्याचा अधिकार **वासको दि गामा** यास दिला. तो गृहस्थ कुलीन होता, आणि त्याच्या अधिकारास शोभण्या जोगे त्याच्या अंगांत सद्वासना, शाहाणपण, आणि शौर्य, हे गुण होते. नौका चालविण्याच्या विद्येचा जेव्हां नुकताच आरंभ झाला होता तेव्हां नवीन शोध करण्याकरितां जीं तारवें तयार केलीं होतीं, त्याप्रमाणें सांप्रतचें आरमारही अल्पस्वल्पच होतें. त्यांत सारीं तीन तारवें होतीं, तीं ज्या कामाकरितां तयार केलीं होतीं त्या कामास जितकें सामान सुमान व सैन्याचें बल पाहिजे तितकें त्यांजवर नव्हतें. त्या काळच्या **यूरोपीअन** लोकांस नियमित देशींचे वारे आणि मुसुमाचे वारे यांची गति माहीत नव्हती. त्या वायूंमुळें **अत्लान्तिक** महासागरांत, व **आफ्रिका** आणि **हिंदुस्थान** यांच्या मध्यभागीं जो समुद्र आहे त्यांत, कांहीं ऋतूंत तारवें जाण्यास फार सुलभ पडतें, आणि कांहीं ऋतूंत फार संकट पडतें एवढेंच नाहीं, पण मुळींच तारवें चालवितां येत नाहींत. **गामा** ज्यावेळेवर निघाला ती वेळ सर्व वर्षांमध्यें फारच प्रतिकूळ होती. हा १४९७ त जुलई महिन्याचा ९ वे तारिखेस **लिस्बोन** एथून तारवें हाकारून दक्षिणेस चालिला. तो नेवेंबर महिन्याच्या २० वे तारिखेस **केप गुद होप** एथें येऊन पोंहोंचण्याच्या अगोदर यास सतत चार महिनेपर्यंत तोंडचा वारा खावा लागला. परंतु या ठिकाणीं त्या वाऱ्याचा जोर कमती होऊं लागला. नंतर ज्या दिवशीं वारा अनुकूळ होता

वास्को दि गामा कोणत्या प्रकारचा मनुष्य होता याविषयीं.

हा ज्या वेळेस निघाला त्या वेळेस वारा तोंडचा होता.

हा केप गुड होप यास वळसा घालून ईशानीकडे होतो.

त्या दिवशीं **गामानें** त्या भयंकर भूशिरास वळसा घातला, आणि **आफ्रिका** खंडाच्या कांठानें ईशानी कडेस आपल्या गमनाचा रोंख धारिला. इतके दिवस या भूशिरापर्यंतच गलबतें चालविण्याची हद्द होती. **गामा** कितीएक बंदरीं जाऊन उतरला, आणि अनेक प्रकारचीं साहसकृत्यें करून **मेलिंदा**-शहरापुढें येऊन त्यानें नांगर टाकिला. या साहसकृत्याचें, **पोर्तुगीज** इतिहास कर्ते, त्याचें आचरण व शौर्य यांची प्रौढ परंतु वास्तव प्रशंसा करून, वर्णन करितात. **सेनेगाल** नदीपासून **झांजेबारच्या** हद्दीपर्यंत **आफ्रिका** खंडाच्या किनाऱ्यावरून जे मोठमोठे देश पसरलेले आहेत त्यांमधील लोकांची जात रानटी, अज्ञानी, अक्षरशत्रु, आणि कलाकौशल्य व व्यापार यांमध्यें गैरमाहीत, अशी होती; याशिवाय त्यांचे तोंडवळे व आंगाचा वर्ण तशाच रीतिभाति यूरोप खंडांतील लोकांपेक्षां भिन्न होत्या, असें **पोर्तुगीज** लोकांच्या दृष्टीस पडलें. एथून ते जसजसे पुढें गेले तसतशी उत्तरोत्तर मनुष्यांची प्रकृति बदलत व सुधारत चालली हें पाहून, त्यांस जो आनंद झाला तो वर्णितां येत नाहीं. तो प्रकार असा कीं, त्यांस **आशिआ** खंडांतील लोकांसारिखेच चेहेरे जिकडे तिकडे दिसूं लागले, व सुधारणुकीचीं चिन्हें, तशीच विद्या, आणि मुसलमानी धर्म, यांची संस्थापना झाली होती, आणि व्यापारही बराच चालू झाला होता असेंही त्यांनीं पाहिलें. त्यावेळेस **मेलिंदा** बंदरांत **हिंदुस्थानांतील** कितीएक तारवें होतीं. **गामास** कार्यसिद्धीविषयीं पुरा भरवसा येऊन तो पुढें जलपर्यटन करीत चालला, आणि १४९८ चे मे महिन्याचा २२ वे तारिखेस

गामास कार्य सिद्धीविषयीं भरवसा वाटून हा आपलें पर्यटन पुढें चालवितो.

मावस्थेप्रत पावलेला जो हा देश एथील संपत्ति, दाट वस्ति, लागवड, उद्योग, आणि कलाकौशल्यें, यांविषयीं जी कल्पना यानें बांधिली होती, ती प्रत्यक्ष त्या गोष्टींचें दर्शन होतांच कांहींच नव्हे अशी झाली. परंतु त्याजवळ तेथें ठाणें घालण्या पुरतें सैन्य, अथवा प्राप्ति होण्यासारिखा व्यापार करायास चांगला माल, नव्हता ह्मणून, नौकागमनविद्या प्रथम निघाल्यापासून जीं पर्यटनें आजपर्यंत झालीं त्या सर्वांत फार दिवस लागलेलें, आणि परम कठीण, असें जें आपण पर्यटन केलें, त्यांत सिद्धि प्राप्त झाली ही बातमी घेऊन, **पोर्त्तुगाल** देशास त्वरीत परत गेला. तो **लिस्बोनचें** बंदर सोडल्यापासून दोन वर्षें दोन महिनें आणि पांच दिवसांनीं १४९९ त सप्तंबर महिन्याच्या १४ वे तारिखेस तेथें जाऊन उतरला.

फार आनंद होतो.

याप्रमाणें जितक्या भूगोलावर वस्ति आहे तितक्या प्रदेशाची स्थिति कोणत्या प्रकारची आहे, हा शोध करण्यांत पंधराव्या शतकांत जितका उद्योग मनुष्याच्या हातून झाला, तितका त्या शतकाच्या पूर्वींच्या सर्व काळांत झाला नाहीं. नवीन देश शोधून काढण्याची उमेद प्रथम हलकी आणि सावधगिरीची असे, तेणें करून तिचा फार प्रसार झाला नाहीं, आणि ती पासून जितके प्रयत्न झाले तितके भित्रेपणाचे व संशयाचे होते. त्याच उमेदीस सिद्धि होऊं लागल्यामुळें हुशारी येऊन तीपासून मोठ्या पराक्रमाच्या आणि साहसाच्या गोष्टी

पूर्वींची नवीन शोध करण्याविषयींची उमेद.

सांप्रतकालची नवीन शोध करण्याची उमेद.

घडूं लागल्या. जसजशी ती उमेद वाढूं लागली तसतशी वळावत चालली; आणि शेवटीं ती इतक्या त्वरेनें व सपाट्यानें वृद्धिंगत झाली, कीं तेणें करून अज्ञान व भीति यांमुळें मनुष्याचे हातून आजपर्यंत जे मोठमोठे शोध होत नसत ते होऊं लागले. **पोर्तुगीज** लोकांस **आफ्रिकेच्या** किनाऱ्यावरून **केप नोन** पासून **केप दि वेर्द**पर्यंत जातां जातां बहुत करून ५० वर्षे लागलीं. **केप दि वेर्द** हें **केप नोनच्या** दक्षिणेस सारें १२ अंशांवर आहे. तीस वर्षांपेक्षां कांहीं अल्प काळांत विषुववृत्तेच्या पलीकडील गोलार्धांत जाऊन, ते **केप दि वेर्द**पासून ४९ अक्षांशांचे अंतरावर जें **आफ्रिकेचें** दक्षिण टोंक तिकडे गेले. त्याच शतकाच्या शेवटच्या सात वर्षांत पश्चिमेकडेस एक नवीन खंड शोधून काढिलें. तें त्या काळीं मनुष्यमात्रास पृथ्वीवरील जितके प्रदेश माहीत होते त्या सर्वांपेक्षां कमी विस्तीर्ण नव्हते. पूर्वेस जे समुद्र व देश अज्ञात होते तेही शोधून काढिले; आणि **यूरोपखंड** आणि **हिंदुस्थानांतील** समृद्ध देश यांमध्यें व्यवहार चालू झाला.

प्राचीन आणि नवीन गोष्टींची तुलना केली असतां ज्ञान अनुमानानें अंतर दृष्टीं पडतें.

ह्या व्यवहाराची फार दिवसांपासून इच्छा होती, परंतु हाकालपर्यंत तो गुप्तच होता. आजपर्यंत ज्या गोष्टी थोर आणि वैभवाच्या मानिल्या होत्या त्या, अशा आश्चर्यकारक आणि असंभविक गोष्टींबरोबर ताडून पाहतांच, फिक्या पडून अदृश्य झाल्या. मोठमोठे विषय आपोआप दृष्टिगोचर होऊं लागले. त्या विषयांच्या दर्शनानें मनुष्याच्या मनास उत्तेजन येऊन, व आनंद वाटून, तें मोठ्या हौसेनें त्यांच्याकडेस लागलें, आणि त्यानें आपल्या ज्या उत्तम शक्ति त्या नवीन दिशेकडेस खर्चिल्या.

ती उमेद **स्पेन**देशामध्यें नवीनच उत्पन्न झाली होती, तथापि लवकरच अतिशय वृद्धिंगत झाली. त्या राज्यामध्यें नवीन देश शोधून काढण्याविषयीं जितके प्रयत्न झाले तितके सर्व, सरकारी खर्चानें आजपर्यंत एकट्या **कोलम्बसानें** केले. परंतु सांप्रत **कोलम्बस** ज्या देशीं गेला होता त्यांचें यानें जें उत्तम वर्णन केलें त्यास, व तेथील संपत्तीचे जे नमुने दाखविले त्यांस भुलून तेथील उमेदवार लोकांनीं आपल्या खर्चानें आरमार तयार करून नवीन देश शोधून काढायास कबूल केलें. इकडे **स्पेन**देशच्या दरबारचा वसूल मुळीं थोडा असून तो नवीन देश शोधून काढण्याच्या स्वारींत खर्च झाला होता, आणि जरीं या शोधापासून पुढें फार नफा होईल अशी आशा उत्पन्न झाली होती, तथापि सांप्रतच्या खर्चाप्रमाणें नफा झाला नाहीं, ह्मणून नवीन शोध करण्याचें ओझें आपल्या प्रजेवर घालावें अशी या दरबारची इच्छा झाली होती. सर्व राज्यास कांहीं नफा होण्याचा विचार वृद्धिंगत करण्याकरितां, कल्पक लोकांचा लोभ, कल्पनाशक्ति, व प्रयत्न यांस, साधनीभूत करण्याची संधि, त्या दरबारानें मोठ्या आनंदानें साधिली. परंतु या विचारांपासून त्या लोकांस नफा होण्याचा संदेहच होता. अशा प्रकारचें बोलणें **आलोन्सो दि ओजेदा** यानें लाविलें. तो शूर आणि चपल कामगार होता, व तो **कोलम्बसाच्या** दुसऱ्या स्वारींत याच्या बराबर गेला होता. तो गृहस्थ पदवीचा आणि अब्रूचा होता सबब **सेवील** एथील व्यापारी लोक त्यास फार मानीत असत. या गृहस्थास पर्यटन करण्याकरितां सरकारचा हुकूम मिळत असल्यास आह्मीं चार तारवें तयार करून देतों असें त्यांनीं

स्पेन देशचे लोक नवीन शोधांचें काम जातीच्या खर्चावर पत्कारितात.

यांत प्रथम ओजेदा बोलणें लावितो.

तें सरकारांत मान्य होऊन तो पर्यटन करितो.

पत्करिलें. हें काम सरकारच्या हिताचेंच होतें
होसचे बिशपाच्या सबल आश्रयानें अनायासें
झाली. कोलम्बसाचें अनुमत न घेतां व त्यानें
करारनामा करून जे अक्त्यार व हक्क मिळविले
विचार न करितां, ओजेदा यास नवीन खंडांत
वानगी दिली. त्यास यथास्थित मार्ग कळावा
बिशपानें कोलम्बसाच्या शेवटल्या पर्यटनाचें
वृत्त, आणि यानें शोधून काढिलेल्या देशांचे
दिल्हे. ओजेदा यानें आपलें पर्यटन नवीन
चालविलें नाहीं, तर तो लाचार होऊन कोलम्बस
धरून मे महिन्यांत पारिआच्या किनाऱ्यावर येऊन
आणि तद्देशीय लोकांबरोबर व्यापार करूं लाग
पश्चिमेकडेस वळून केप दि वेला एथपर्यंत गेला,
किनाऱ्यावरून ज्या ठिकाणापर्यंत कोलम्बस गेला
च्या पलीकडे बराच लांब गेला. हा देश म
भाग आहे असें जें कोलम्बसाचें मत त्याचा प्र
अगटोबर महिन्यांत ओजेदा, हिस्पान्योलाच्या
देशास परत आला. या पर्यटनामध्यें यास देश
थोडीशी कीर्ति मिळाली, परंतु या स्वारीकरितां
ज्याची उभारणी केली होती त्यांस यापासून
झाला नाहीं.

त्याचे बराबर अमेरिगो वेस्पुची गेला होता.

या पर्यटनामध्यें फ्लोरेन्स एथील अमेरिगो
यानावाचा एक गृहस्थ ओजेदाबरावर गेला होता
डेस कोणतें काम असे तें निश्चित नाहीं, परंतु त

च्या कामांत मोठा माहितगार व नौकाशास्त्रोपयोगी सर्व विषयांमध्यें फारच कुशल होता, ह्मणून या समुद्रपर्यटनामधील सर्व कृत्यें चालविण्यांत त्यास प्रमुख करावा असे त्याचे सोबती स्वसंतोषानें मानीत इतका मोठेपणा यास मिळाला होता, असें दिसतें. यानें परत येऊन लवकरच आपल्या पराक्रमाचें आणि नवीन शोधाचें वर्णन स्वदेशीय लोकांतून किती एकांस विदित केलें, व प्रवासकर्त्ता काय तो मी अशा गर्वानें आपलीं महाकृत्यें मोठमोठीं दिसत असें करण्यास श्रम करून, त्यानें मोठ्या कुशलतेनें व खात्रीनें नवीन खंडामध्यें महाद्वीप प्रथम शोधून काढण्याचें यश आपण घेतलें असें दिसून येई अशी आपली गोष्ट बनाविली. हें **अमेरिगो** याचें वर्णन मोठ्या कौशल्यानें आणि अलंकारिक रीतीनें लिहिलें होतें. त्यामध्यें याच्या समुद्रपर्यटनाची मनोरंजक गोष्ट, आणि स्वतःसिद्ध पदार्थांविषयीं जीं याचीं समर्पक भाषणें, तेथील लोक, आणि जे देश यानें पाहिले होते त्यांचा रीतिभाति हीं सर्व लिहिलीं होतीं. नवीन खंडांतील भागांचें प्रथमतः छापिलेलें वर्णन काय तें हेंच होतें, आणि यापासून मनुष्यमात्राची नवीन व अद्भुत अशा गोष्टींविषयींची जी इच्छा ती तृप्त होईल असें होतें, ह्मणून त्याचा त्वरित प्रसार झाला, आणि मोठ्या आश्चर्यानें सर्व तें वाचूं लागले. जो देश **अमेरिगो** यानें शोधून काढिला असेल असें कल्पिलें होतें, त्यास हळू हळू याचेंच नाव पडत चाललें. मनुष्याचे मनाचा कल बहुधा यथार्थ व कारण समजण्याकडेस नसतो; यामुळें ही चुकी तशीच राहिली. सर्व लोकांच्या संमतानें भूगोलावरील ह्या नवीन

तो मोठ्या युक्तीनें महाद्वीप शोधून काढिल्याचें यश आपण घेतो.

यावरून त्याचेंच नाव त्या महाद्वीपास पडतें.

भागास **अमेरिका** हें नाव दिलें. या भाग्यवान् ठकानें धिट्टाईचीं मिषें करून ज्यानें हें नवीन खंड शोधून काढिलें होतें त्याच्या कीर्तीचें हरण केलें. **अमेरिगो** याच्या नावानें **कोलम्बसाचें** नाव मागें पाडिलें; आणि अशा अन्यायाच्या कृत्या विषयीं मनुष्यानें खेद मात्र करावा, परंतु जी चुकी बहुत कालपर्यंत चालत आली ती नीट करण्याचा समय आतां राहिला नाहीं.

आलोन्सोनीन्यो याचें जलपर्यटन.

याचवर्षीं नवीन देश शोधून काढण्याविषयीं दुसरें एक जलपर्यटन झालें. **कोलम्बसानें स्पेनदेशामध्यें** नौकागमनव्यापाराची हौस उत्पन्न केली एवढेंच नाहीं, परंतु या नवीन वर्तनक्रमामध्यें ज्यांनीं आपलें नाव गाजिवलें असे जे सर्व पहिले उमेदवार त्यांस याच्याच शिक्षेचें वळण होतें, आणि याचा फर्मा उतरण्याजोगी त्यांस युक्ति व माहिती याच्याच जलपर्यटनांत प्राप्त झाली होती. **आलोन्सो नीन्यो** जो **कोलम्बसाच्या** हाताखालीं याच्या शेवटच्या पर्यटनामध्यें चाकरीस होता तो, व **सेविल** एथील व्यापारी **क्रिस्तोफर-ग्वेरा** हे दोघे एक तारूं तयार करून **पारिआच्या** किनाऱ्यास गेले. हें जलपर्यटन, सर्वसाधारण, अथवा स्वदेशसंबंधीं उद्देशापेक्षां स्वकीय लाभावर विशेष नजर ठेवून चालविलें असें दिसतें. **नीन्यो** आणि **ग्वेरा** यांनीं जे शोध केले ते मोठ्या महत्वाचे होते असें नाहीं, परंतु त्यांनीं स्वदेशीं जें सुवर्ण आणि मोत्यें आणिलीं तेणेंकरून त्यांच्या देशचे लोकांस तशा महत्कृत्यांत शिरावें अशी इच्छा उत्पन्न झाली.

यापासून दुसऱ्या लोकांस अशा कृत्यांत शिरण्याची उमेद येत्ये.

नंतर लवकरच इसवी सन १५०० त जानेवारी महिन्या-

च्या १३ व्या तारिखेस **कोलम्बसाच्या** पहिल्या जलपर्यटनामध्यें जे याचे सोबती होते त्यांतून **विन्सेन्त यानेस पिंझोन** या नावाचा एक गृहस्थ चार तारवें घेऊन **पेलास** एथून निघाला. तो मोठ्या धीटपणानें दक्षिणेकडे गेला, आणि विषुववृत्त उल्लंघन करायास **स्पेन**देशांतील लोकांतून यानेंच काय तें प्रथम धैर्य केलें. परंतु **माराण्योन** अथवा **आमझोन** लोकांची नदी इचे मुखाच्या पलीकडील किनाऱ्याच्या कोणत्याही प्रदेशावर तो उतरला नाहीं असें दिसतें. हे सर्व नौकागमन कर्त्ते यांनीं **कोलम्बसाचा** अशुद्ध सिद्धांत घेऊन त्यांनीं जे देश शोधून काढिले होते ते विस्तीर्ण असा जो हिंदुस्थान देश त्याचेच भाग होत असें मानिलें.

पिंझोन याचें. ता० १३ माहे जानेवारी इसवी सन १५००

अमेरिका खंडाच्या ज्या फलद्रूप प्रांतापर्यंत **पिंझोन** गेला होता त्या प्रांताचा पंधराव्या शतकाच्या शेवटल्या वर्षीं अधिक चांगला शोध लागला. **ईस्त इंन्दीज** एथें जें **गामानें** जलपर्यटन केलें त्यांत सिद्धि प्राप्त झाल्यावरून **पोर्त्तुगाल** देशच्या राजास व्यापार चालवायास व देशही जिंकून घेण्यास समर्थ असें आरमार तयार करायाची उमेद आली. तें आरमार तयार केल्यानंतर त्यानें त्याचा अधिकार **पेद्रो आल्वरेज काब्राळ** यास सांगितला. **आफ्रिका** खंडाच्या किनाऱ्यावरून गेलें असतां अस्थिर वाऱ्याच्या झुळुका लागून, अथवा वारा वारंवार बंद पडून, आपल्या पर्यटनास प्रतिबंध होईल, अशी याची खात्री होती ह्मणून, तो किनारा चुकविण्याकारितां **काब्राळ** भर समुद्रांत होऊन पश्चिमेसच झाला, आणि विषुववृत्ताच्या पलीकडे दाहा अंशांवर एका अज्ञात देशाच्या तीरा-

पोर्त्तुगीज लोकांचे शोध.

ब्रेझील प्रांत त्यां च्या हस्तगत होतो.

वर आपण आलों असें पाहून यास फारच आश्चर्य झालें. आजपर्यंत न पाहिलेलें असें हें **अत्लान्तिक** महा सागरामधील बेट आहे असें यानें प्रथम कल्पिलें, परंतु किती एक दिवसपर्यंत त्याच बेटाच्या कांठानें जात असतां हा इतका विस्तृत देश कोण्या एका मोठ्या महाद्वीपाचा भाग असावा असें हळुहळु यास वाटूं लागलें. या दुसऱ्या कल्पनेस चांगला आधार होता, कारण कीं, हा देश सांप्रत ज्या दक्षिण **अमेरिकेंतील** प्रदेशास **ब्रेझील** असें ह्मणतात त्या प्रांतांतीलच होता. तेथें हा उतरला, आणि तेथील जमीनीची फलद्रूपता व हवेचें आनुकूल्य फार चांगलें आहे असें मानून, यानें **पोर्त्तुगालच्या** सरकाराकरितां तो प्रांत हस्तगत करून घेतला; आणि अशा मोठ्या अतर्कित कृत्याचें इत्थंभूत वर्त्तमान लिहून **लिस्बोन** शहरास एक तारूं रवाना केलें. **कोलम्बसानें** जो नवीन खंडाचा शोध लाविला तो, शास्त्रविद्येकरून प्रकाशित, अनुभवसिद्ध, आणि युक्तिसिद्ध, अशी जी याची स्फुरद्रूप कल्पनाशक्ति, तिच्या प्रयत्नानें झाला; आणि तो मोठ्या धैर्यानें व निग्रहानें चालविला होता. परंतु जो महान् उद्देश उपस्थित करून समाप्तीस नेला, असा मनुष्यें आपल्या बुद्धीचा प्रौढपणा मिरवितात, तो उद्देश, दैवयोगानेंही कदाचित् घडून येतो, असें **पोर्त्तुगीज** लोकांच्या या पर्यटनावरून दिसून येतें. कारण कीं, जरीं **कोलम्बसाच्या** चातुर्यानें मनुष्यांस **अमेरिका** खंडास नेलें नसतें तरीं **काब्राळ** यानें दैवयोगानें थोड्या वर्षांनंतर त्यांस या विस्तीर्ण महाद्वीपाची माहिती करून दिली असती.

अपूर्व गोष्ट कदाचित दैवयोगानेंही घडून येते.

यांविषयीं प्रतिदिवशीं अधिकाधिक ज्ञान करून घेत होते; व इकडे **कोलम्बस** आपल्या चाकरीस योग्य अशी जी प्रतिष्ठा आणि स्वास्थ्य, यांचा उपभोग करण्यापासून दूर राहून, आपल्या ताब्यांतील लोकांचा हेवा, व दुष्टबुद्धि, आणि ज्या सरकाराजवळ हा चाकरीस होता त्याची कृतघ्नता, यांपासून जितकीं संकटें प्राप्त होत, तितक्यांही बराबर, झुजत होता. **रोल्दाना**बरावर एकी केल्यामुळें जरीं बंडवाल्यांचा कट मोडून त्यांचें बळ कमी झालें होतें तरीं, त्या बेटामधील कलहाचें बीज समूळ नाहींसें झालें नाहीं. ज्यांस **कोलम्बसाचें** करणें आवडलें नाहीं त्यांतून कितीएक याच्या ताब्यांत राहण्याचें नाकबूल करून शस्त्रेंच धरून बसले. तेव्हां त्यांच्या बंडाव्यास प्रतिबंध करण्याकरितां, व त्यांच्या अपराधांबद्दल शिक्षा करण्याकरितां **कोलम्बस** व याचे भाऊ यांस पाळीपाळीनें लढाई करावी लागे. या गोष्टीपासून सतत उद्योग आणि काळजी उत्पन्न होई, त्यामुळें **स्पेन**देशच्या दरबारांत याचे शत्रु ज्या घातकी मसलती करीत त्यांकडेस **कोलम्बसास** नीट लक्ष ठेवायास सांपडत नसे. ज्यांस **कोलम्बसाचा** कारभार फारच आवडत नसे त्यांतील पुष्कळ लोकांनीं, यानें **सन्त दोमिंगो** एथून जीं तारवें पाठविलीं होतीं त्यांबराबर यूरोप खंडास परत जाण्याची संधि साधिली होती. असा जो त्यांचा शेवटचा सर्व आशांचा भंग झाला तेणेंकरून त्या हत-

करावी लागते.

त्यांतील कित्येक स्पेनदेशास परत येतात.

ते राजा व राणी यांस कोलम्बसाविषयीं गाऱ्हाणीं सांगून त्रास देतात.

भाग्य लोकांचा **कोलम्बसावर** जो राग होता तो पराकाष्ठेचाच वाढला. त्यांचें दारिद्र्य आणि विपत्ति पाहून अंतःकरणांत दया उत्पन्न होई, तेणेंकरून ते **कोलम्बसावर** जे आरोप ठेवीत ते खरेसे वाटत, व ते जीं गाऱ्हाणीं सांगत त्यांत लोक मन घालीत. त्यांनीं आपल्यास दुःख देणाऱ्या गोष्टींचा तपशील वार मजकुर, आणि **कोलम्बसावरील** फिर्यादींचीं कलमें लिहून, **फार्दिनान्द** आणि **इसाबेला** यांस लागोपाठ अर्जी करून त्रास दिला. जेव्हां जेव्हां राजा आणि राणी दरबारांत दृष्टीस पडत तेव्हां तेव्हां त्यां सभोंवतीं ते लोक गोळा होऊन आपली जी बाकी थकली होती तिचा फडशा करावा ह्मणून फार जिकीरीनें कोलाहल करीत. याशिवाय ज्या पुरूषामुळें आपणास दुःखें भोगावीं लागलीं त्याचा सूड उगवण्यास आग्रहपूर्वक विनंती करीत; याप्रमाणेंच जेथें जेथें **कोलम्बसाच्या** मुलांची गांठ पडे, तेथें तेथें ते त्यांचा अपमान करीत, आणि **स्पेनदेशां**तील सर्व संपत्ति ज्यामुळें धुतली गेली, व एथील लोक ज्यामध्यें जाऊन मरणार मात्र असे नाशकारक देश ज्यानें आपल्या घातकी अपूर्व दर्शनाच्या इच्छेवरून शोधून काढिले, त्या धूर्त पुरूषाचीं तुह्मी पोरें असा उपहास करीत.

या कृत्यास दरबारी लोकांचेंही साहाय्य मिळलें.

अमेरिकाखंडापासून आलेले बंडखोर लोक **कोलम्बसाच्या** नाश करावा ह्मणून जो असा धडधडीत प्रयत्न करीत होते त्या प्रयत्नास, दरबारी लोकांतील ज्या लोकांच्या मनांत **कोलम्बसाची** कार्यसिद्धि आणि मानमान्यता पाहून हेवा उत्पन्न झाला होता, व जे याच्या युक्तीस सर्वदां प्रतिबंध करीत असत, त्यांच्या गुप्त व नाशकारक कारस्थानांमुळें चांगलें साहाय्य मिळालें.

त्या गृहस्थांनीं **कोलम्बसावर** जे दोषारोप आणिले होते ते स्वसंतोषानें व पक्षपातानें ऐकण्याविषयीं **फर्दिनान्द** प्रवृत्त झाला. **कोलम्बसानें अमेरिकाखंडांतील** संपत्तीविषयीं जरीं अतिशयोक्तीचीं वर्णनें केलीं होतीं तरीं, त्या खंडापासून आजपर्यंत इतकें अल्प द्रव्य आलें होतें कीं तेणेंकरून जें आरमार तयार करून पाठविलें होतें त्याचा खर्च भागण्याचेंही, फार दूर होतें. **स्पेनदेशानें** महाप्रयास केला त्याबद्दल, त्यास नवीन नवीन देश शोधून काढण्याची कीर्ति, आणि दूर दूरच्या देशांबरावर व्यापार करण्याच्या लाभाची आशा, या दोन गोष्टी मात्र कायत्या प्राप्त झाल्या. परंतु नवीन खंड शोधून काढल्यामुळें जो प्रथमतः आनंद झाला होता तो कालगतीनें कमती झाला, व **फर्दिनान्द** याचें मन **कोलम्बसाच्या** कामाविषयीं उदासीन होतें, ह्मणून त्याचें केवळ कीर्तीनेंच समाधान व्हावयाजोगें नव्हतें. त्या वेळेस व्यापाराच्या स्वरूपाविषयीं लोकांचें ज्ञान इतकें अल्प होतें कीं ज्या गोष्टींत तात्काल लाभ होत नसे, तींत कालेंकरून प्राप्ति होण्याची अथवा हळु हळु आणि सुमाराचें निष्पन्न होण्याची आशा ते अगदींच धरीत नसत. यास्तव **कोलम्बसाच्या** साहसकृत्यांमुळें **स्पेनदेश** खराबीस आला, आणि याच्या गैरवर्तणुकीमुळें व याच्या आंगीं राजकीय कारभार चालविण्याचें सामर्थ्य नाहीं यामुळें सुवर्णानें परिपूर्ण असा देश ज्यांनीं जिंकिला, त्यांस त्यापासून कांहींच प्राप्त झालें नाहीं, असें **फर्दिनान्द** यानें कल्पिलें. **कोलम्बसाविषयीं** जिच्या मनांत फार चांगली कल्पना होती, व जिनें यास सतत आश्रय दिला होता, अशी

फर्दिनान्द कोलम्बसावरील दोषारोप पक्षपातानें ऐकतो.

यानें स्पेनदेश खराबीस आणिला असें तो मानितो.

वास्तविक जीं यानें दुःखें दिलीं त्यांपासूनच उत्पन्न झालें असावें अशी शंका ती धरूं लागली. **बादहोस** एथील बिशप याचा आणि **कोलम्बसाचा** फार दिवसांचा द्वेष होता ह्मणून त्यानें **इसाबेल्ला** राणीच्या मनांतील शंकेस उत्तेजन देऊन ती दृढ करून टाकिली.

त्याचा दुष्ट परिणाम.

कोलम्बसावर जो असा आरोपांचा वर्षाव केला होता तो मनास आणायास **इसाबेल्ला** राणीनें आरंभ करितांक्षणींच **कोलम्बसास** घातक अशी गोष्ट घडण्यांत आली. ती अशी; **कालाट्राबा** एथील नैट पदवीचा **फ्रांसिस दि बोबा-दिला** यास, **कोलम्बसाच्या** वर्तणुकीविषयीं शोध करण्याची, व **कोलम्बसावर** गैरवर्तणुकीचा आरोप लागू झाला असतां त्यास काढून त्याचें काम आपलेकडे करून घेण्याची, मुक्त्यारी सांगून, **हिस्पान्योला** एथें जाण्याकरितां त्याची योजना केली. असा गैरचालीचा अधिकार सांगून ज्यास **कोलम्बसाच्या** चौकशीकरितां पाठविलें होतें, त्याचा **कोलम्बसास** दोषी ठरविण्यामध्येंच स्वार्थ होता, ह्मणून अशा दोषापासून मुक्त होणें फारच अशक्य होतें. यासमयींच **कोलम्बानें** त्या बेटांतील सर्व कलह मिटवून टाकून **स्पेनदेशीय** लोक आणि **इन्दिअन** लोक या उभयतांनीं आपले ताब्यांत स्वस्थ मुकाट्यानीं राहावें असें केलें होतें, आणि **स्पेनदेशच्या** राजास पुष्कळ वसूल व लोकांस मोठे लाभ प्राप्त होण्यासारिखें, त्या-

र्णीचें काम चालविण्याकरितां, व देशांमध्यें कृषिकर्म करण्याकरितां, सामानसुमान सिद्ध केलें होतें. अशीं जरीं कृत्यें केलीं होतीं तरीं त्यांच्या स्वरूपाकडे अथवा त्यांच्या मोठेपणाकडे लक्ष न देतां **बोवादिला** यानें त्या बेटांत जाऊन उतरलेल्या क्षणापासून **कोलम्बसास** गुन्हेगाराप्रमाणें वर्तविण्याचें निश्चयात्मक कारण उघड केलें. **बोवादिला** यानें **सन्त दोमिंगो** एथील **कोलम्बसाचें** घर हाताखालीं घातलें, यासमयींच **कोलम्बसानें** तेथें नसावें असा योग घडून आला होता; नंतर त्यानें **कोलम्बसाची** सर्व चीजवस्त अशा जबरीनें घेतली कीं, जसें कोणी ह्मणेल **कोलम्बसावरील** गुन्हा त्यानें पुर्तेपणीं शाबुदच करून दिला होता काय? याप्रमाणेंच तेथील किल्ला व राजाचीं कोठारें यांचें स्वामित्व जबरीनें आपणाकडे घेऊन लोकांनीं आपणास मुख्य अधिकारी मानावें अशी त्यानें त्यांस सत्तेनें आज्ञा केली. **कोलम्बसानें** जे बंदिवान प्रतिबंधांत ठेविले होते त्यांस सोडून दिले, आणि यानें आपले वर्तणुकीचा जाब सांगण्याकरितां समक्ष यावें असा **कोलम्बसास बोवादिला** यानें हुकूम पाठविला, त्या हुकूमाबरोबर राजापासून जें त्यास अधिकारपत्र मिळालें होतें त्याची नकल पाठविली, तींत **कोलम्बसानें बोवादिलाच्या** आज्ञेप्रमाणें वागावें असें लिहिलें होतें.

याचे महत्कृत्यांकडे बोवादिला लक्ष देत नाहीं.

या समयीं **फर्दिनान्द** आणि **इसाबेला** यांची कृतघ्नता व अन्याय या दोन गोष्टी जरीं **कोलम्बसाच्या** अंतःकरणास फार लागल्या, तरीं आपल्यास जें करणें उचित तें करायास यानें एक क्षणमात्रही मागें पुढें घेतलें नाहीं. हा यथायोग्य

परंतु कोलम्बस आपणास जें उचित तें करितो.

याची जरीं इ-नकी [illegible] झाली तरी हा धैर्य सोडून नाहीं.

मौन्य धरून, आपल्या उभयतां प्रभूंची आज्ञा मान्य करून, त्यांनीं याची चौकशी करण्याकरितां ज्याचेकडे अधिकार सांगितला होता त्या जुलमी आणि पक्षपाती न्यायाधीशाच्या दरबारास लागलाच गेला. परंतु **बोवादिला** यानें **कोलम्बसास** आपले समक्ष न आणितां यास कैदी करून याच्या पायांत मोठमोठ्या बिड्या ठोकून यास गलबतावर पाठवून द्यावें असा हुकूम केला. अशा प्रकारें प्रतिष्ठेची हानि होई इतकें जरी दैव प्रतिकूळ झालें तरीं ज्या धैर्याविषयीं **कोलम्बसाची** प्रसिद्धि होती तें धैर्य यानें सोडिलें नाहीं. स्वकीय प्रामाणिकपणाविषयीं मनोमय साक्षी बाळगून, व आपण संपादन केलेल्या मोठमोठ्या वस्तूंचा विचार करून, **कोलम्बसानें** आपलें समाधान करून घेतलें, आणि आपल्या आब्रूनी जी अशी हानि केली ती यानें स्वस्थचित्तानें व प्रौढपणानें सहन केली. या समयीं याच्या दुःखांचा परिहार करण्याकरितां याच्या जिव्हाळ्याचेंही कोणी नव्हतें. **बोवादिला** यानें तेथील ठाणेगार लोकांस हवी तशी माफी देऊन, व **इन्दिअन** लोक आमच्या ताब्यांत द्यावे असा ज्यांनीं अर्ज केला होता, त्यांस त्या मोठ्या उदारपणाच्या देणग्या देऊन, आणि शिक्षा करण्याची व राज्यकारभार चालविण्याची लगाम सैल सोडून, त्या लोकांची इतकी अतिशय कृपा संपादन केली कीं, ज्या **स्पेनदेशीय** लोकांस दारिद्र्यामुळें अथवा गुन्हा लागू झाल्यामुळें स्वदेश सोडणें प्राप्त झालें होतें, व जे दैवावर हवाला घालून उद्योग पहाण्यास निघाले होते, त्यांनीं अशी **कोलम्बसाची** अप्रतिष्ठा व प्रतिबंध पाहून, अनुचित समाधान

[illegible]

दर्शविलें, आणि आपले स्वभाव व आपल्या उपजीविकेच्या प्राचीन चाली यांस योग्य अशी मनःपूत स्वतंत्रता आतां आपणास भोगायास सांपडेल अशी आपली आपणास थोरवी दिली. अशा प्रकारें **कोलम्बसाचीं** कृत्यें दूषित करण्याकरितां, व याच्या अब्रूस कलंक लाविण्याकरितां जे पुरुष सिद्ध होऊन बसले होते, त्यांपासून **बोवादिला** यानें **कोलम्बसावर** आरोप आणण्याकरितां साधनें जमा केलीं. कधीं न घडण्याजोगे आणि विलग असे जे **कोलम्बसावर** दोषारोप आणिले होते त्या सर्वांचा त्यानें स्वीकार केला. **कोलम्बसाच्या** अपराधांची बातमी सांगणारा कशाही दुष्कीर्तीचा असला तरीं **बोवादिला** यानें त्याचा निषेध केला नाहीं. अशा रीतीनें चौकशी करून जो अनुचित आणि पक्षपाताचा निर्णय ठरविला तो **स्पेन** देशास पाठवून दिला, आणि त्या समयींच **कोलम्बस** व याचे दोघे बंधू यांस बिड्यासकट **स्पेन**-देशास घेऊन जावें असा हुकूम केला. अशा प्रकारें त्यांचा मानभंगच करून राहिला नाहीं तर त्या तिघांनीं परस्पर सुखसमाधानाच्या गोष्टी सांगून आपल्या दुःखाचा परिहार करूं नये ह्मणून **बोवादिला** यानें दुष्ट बुद्धीनें त्यांस वेगळ्या वेगळ्या तारवांत अडकून टाकिलें. **बोवादिला** याचीं मनःपूत आणि मानहानि करणारीं कृत्यें पाहून **हिस्पान्योला** एथील सर्व **स्पेन**देशीय लोकांनीं आपल्या नावास व देशास बट्टा लागे अशी त्या कृत्यांस जरीं मान्यता दिली तरीं, त्यांमधील एका मनुष्यास **कोलम्बसानें** जीं महत्कृत्यें केलीं होतीं त्याविषयींचा बराबर समज होता, ह्मणून याच्या पदवीस व वयास

याची मान हानि इच्छिणाऱ्यांपासून याचे चौकशीची साधनें जमवितो.

अशा दुराचरणास मान्यता देऊन स्पेनदेशीय लोक स्वदेशास बट्टा लावितात.

कोलम्बस दि-वालिजास उ-दात्त उत्तर करितो.

आणि मोठेपणास योग्य जो श्रेष्ठपणा व करुणा या दोहोंचेही विचार त्याच्या मनास अगदीं लागून गेले होते. ज्या गलबतामध्यें **कोलम्बसास** कैद केलें होतें त्याचा मुख्य अधिकारी **आलोनसो दि वालीजो** हा त्या बेटाच्या हद्दींतून पार पडतांक्षणीच मोठ्या सन्मानानें **कोलम्बसा**जवळ आला, आणि अन्यायानें याच्या पायांत ज्या बिड्या घातल्या होत्या त्या मी काढून टाकितों असें ह्मणाला. त्या समयीं **कोलम्बसानें** शुद्ध अंतःकरणास उचित अशा संतापानें उत्तर केलें कीं; "मी आपल्या उभयतां प्रभूंच्या आज्ञेस्तव या बिड्या धारण केल्या आहेत, येणेंकरून त्यांच्या इतर आज्ञेप्रमाणें ही आज्ञाही मी मान्य केली आहे असें त्यांचे दृष्टीस पडेल. आणि त्या उभयतांच्या आज्ञेवरून ज्यापेक्षां मला हा प्रतिबंध प्राप्त झाला आहे त्यापेक्षां यापासून त्यांचीच आज्ञा मला मुक्त करील."

यास बंदिवान करून आणि-ल्याचें ऐकून राजा व राणी चकित होतात.

स्पेनदेशास जाण्याकरितां जें हें जलपर्यटन चालविलें होतें तें दैवयोगेंकरून फारच लवकर समाप्तीस गेलें. **कोलम्बसास** बंदिवान करून व पायांत बिड्या ठोकून स्वदेशीं आणीत आहेत ही बातमी **फर्दिनान्द** आणि **इसाबेला** यांस कळतांच, या कृत्यापासून सर्व लोकांस परम आश्चर्य वाटेल, आणि आपणास दोषावह अशा गोष्टी त्यांच्या मनांत ठसून जातील, असें त्यांस तत्काळ कळून आलें. त्या उभयतांस प्रथमच असें दिसून आलें कीं पराकाष्ठेची मोठीं बक्षिसें देण्यास योग्य अशीं कामें ज्यानें बजाविलीं, त्याची अशी अयोग्य फेड केलेली पाहून सर्व **यूरोपखंड** क्रोधभरित होऊन जाईल, आणि ज्या लोकांचें **कोलम्बसानें** मोठें हित केलें त्या लोकांची अनीति

व ज्या राजाचें आणि राणीचें राज्य यानें एवढ्या लौकिकास चढविलें त्यांची कृतघ्नता, यांविषयीं तें वल्गना करूं लागेल. त्या उभयतांनीं स्वकीय आचरणाविषयीं लज्जित होऊन, यास जो हा तोटा झाला तो भरून देण्याकरितां, व त्यापासून आपले अब्रूस जो डाग लागेल तो काढून टाकण्याकरितां, तत्काल **कोलम्बसास** बंधनिर्मुक्त करण्याचा हुकूम देऊन, यास दरबारास येण्याकरितां आमंत्रण केलें, आणि याच्या पदवीस योग्य असा जामानिमा करून यानें दरबारांत यावें ह्मणून द्रव्यही पाठवून दिल्हें. **कोलम्बस** जेव्हां समक्ष येऊन पोहोंचला तेव्हां हा जाऊन आपल्या उभयतां प्रभूंचे पायीं लागला. त्या समयीं **कोलम्बस** कांहीं वेळपर्यंत उगाच स्तब्ध राहिला, कारण कीं याच्या मनांत जे नानाप्रकारचे विकार घोळत होते तींहींकरून याच्यानें कांहीं काळपर्यंत तोंडांतून एकही अक्षर काढवेनासें झालें. शेवटीं सावधान चित्त होऊन, **कोलम्बसानें** विस्तारपूर्वक संभाषण करून, आपला प्रामाणिकपणा तसेच चांगले उद्देश यांविषयीं मुद्यापत्यानिशीं खात्री होण्याजोगीं प्रमाणें दाखवून, आपली वर्तणूक निर्दोष आहे असें सिद्ध केलें, आणि जे शत्रु याचें केवळ द्रव्य द्वारा नुकसान करून समाधान न पावून याची जी केवळ प्रतिष्ठा आणि कीर्ति मात्र उरली होती तिचाही अपहार करण्याविषयीं उद्योग करीत होते, त्यांची दुष्टबुद्धि साक्षिपूर्वक उघड करून दिली. या समयीं **फर्दिनान्द** यानें मोठ्या सौजन्यानें व **इसाबेल्लाराणीनें** मोठ्या प्रीतीनें आणि सत्कारानें **कोलम्बसाचें** आदरआतिथ्य केलें. जी गोष्ट घडली तीविषयीं

हा समक्ष आल्यावर आपली वर्तणूक निर्दोष आहे असें सप्रमाण स्थापित करितो.

उभयतांनीं फार खेद करून ती गोष्ट आपणास कळून झाली नाहीं असें दर्शविलें; आणि **कोलम्बसास** यापुढें आश्रय व हुद्दा हीं देण्याविषयींचें त्यांनीं कबूल केलें. परंतु **बोवादिला** यानें जीं धट्टाईचीं कामें केलीं त्यांत आपलें अंग नाहीं असें दाखविण्याकरितां, जरीं त्यास पदच्युत केला तरीं **कोलम्बसानें** जे देश शोधून काढिले होते त्यांची सुभेदारी, व तेथील हक, पुनः याच्याकडे सांगितले नाहींत. **कोलम्बसास** दिलेल्या उपद्रवांचा सूड उगवणारे आपण आहों असें दाखविण्याचें जरीं त्या उभयतांच्या मनांत होतें तरीं ज्या दुष्ट मत्सरामुळें **बोवादिला** यास **कोलम्बसाची** अप्रतिष्ठा करण्याजोगा अधिकार दिला होता तो मत्सर अद्याप त्यांच्या पोटांत होताच. ज्या पुरुषानें त्या उभयतांवर महान् उपकार करून त्यांस बद्ध करून टाकिलीं होतीं त्याजवर विश्वास टाकायास त्यांच्या मनांत भीति उत्पन्न झाली, ह्मणून त्यांनीं **कोलम्बसास** नानाप्रकारचीं मिषेंकरून दरबारांत ठेवून घेतलें, आणि **अलकान्तेरा** एथील लष्करी खात्यांतील नैट पदवीचा **निकोलास दि ओवान्दो** या नावाचे गृहस्थास **हिस्पान्योला** एथील राज्य कारभार सांगितला.

त्या उभयतांच्या हस्तांपासून **कोलम्बसानें** पूर्वीं भोगिलेल्या दुःखांचा परिहार होण्यासारिखा दिसला, त्यांपासूनच ही नवीन हानि उपस्थित झाली असें पाहून **कोलम्बस** फारच खिन्न झाला. स्वकीय प्रामाणिकपणाविषयीं अंदेशा येणारी अथवा छळकरण्याच्या मिषानें योजिलेली गोष्ट माहात्मे पुरुषांच्या अंतःकरणास फारच लागते. **स्पेनदेशीय** लोकां-

पासून **कोलम्बसानें** त्या दोनही गोष्टींचा अनुभव घेतला हो ता; आणि त्यांच्या अयोग्य आचरणावरून **कोलम्बसास** इतका संताप आला कीं, त्यामुळें याच्या मनांत जे विचार उद्भवले ते याच्यानें मनांत ठेववले नाहींत. जेथें जेथें हा जाई तेथें तेथें **स्पेनदेशीय** लोकांची कृतघ्नता दर्शविण्याकरितां, याच्या पायांत ज्या बिड्या घातल्या होत्या त्या आपले बरोबर नेई. याच्या खोलीमध्यें त्या सदोदीत टांगलेल्या असत. मी मेलों ह्मणजे त्या माझ्या समागमें पुरून टाकाव्या असें यानें सांगून ठेविलें होतें.

जेथें जातो तेथें आपल्या बरोबर बिड्या नेऊन स्पेनदेशीय लोकांची कृतघ्नता दर्शवितो.

अशा समयीं नवीन शोध करण्याचे उमेदीस, **स्पेनदेशा**-मध्यें ज्या पुरुषानें ती प्रथम उपस्थित केली होती त्याची अशी दुर्दशा करून टाकिल्यामुळें, जरीं मोठाच धोका प्राप्त झाला होता, तरीं, ती मंद आणि निर्बळ होऊन राहिली नाहीं. जा-नेवारी महिन्यामध्यें **रोडेरीगो दि बास्तीदास** या नावाच्या एक विख्यात गृहस्थानें **ज्युअन दि ला कोसा** यास पातीदार घेऊन दोन तारवें सिद्ध केलीं. **ज्युअन दिला कोसा** यानें **कोलम्बसा-च्या** हाताखालीं याच्या दोन्ही जलपर्यटनांमध्यें चाकरी केली होती, ह्मणून **स्पेन** देशामध्यें त्यास नौका चालविण्याच्या कामांत फार कुशल मानीत असत. ते दोघे शुद्ध महाद्वीपाकडे गलबताची नाळ धरून **पारिआच्या** किनाऱ्यावर येऊन पोंहो-चले; नंतर पश्चिमेकडेस जाऊन हल्लीं ज्या प्रांताची **तिएरा-फिर्मा** या नावानें प्रसिद्धि आहे, त्याचा **दिं वीला** भूशिरापासून **दारियेनच्या** अखातापर्यंत सर्व किनारा त्यांनीं शोधून काढिला. नंतर थोड्याच दिवसांनीं **ओजेदा** हा आपला पूर्वींचा सो-

बास्तीदास आणि दिलाकोसा हे जलपर्यटनाकरितां निघतात.

ओवान्दोस हिस्पान्योला एथें त्वरित पाठविण्याचें कारण.

ओजेदा याचें दुसरें जलपर्यटन.

व्ती **अमेरिगो वेसपुची** याबराबर दुसऱ्या जलपर्यटनाकारितां निघाला; आणि **बास्तीदास** हा ज्या ठिकाणीं जाऊन उतरला होता तें ठिकाण यास माहीत नव्हतें ह्मणून त्याचीच वाट धरिली, आणि तो ज्या ज्या ठिकाणीं येऊन लागला होता त्या त्या ठिकाणीं हा येऊन लागला. **बास्तीदास** याचें जलपर्यटन सुखावह आणि लाभदायक असें होतें, आणि तेंच **ओजेदा** याचें फार क्लेशदायक व लाभशून्य होतें; परंतु या दोहोंपासून शोध करण्याची उत्सुकता फारच वाढली, कारण **स्पेन**देशीय लोकांस **अमेरिका** खंडाचा जसा जसा अधिक शोध लागत गेला, तशी तशी त्यांची तेथील संपत्ति आणि फलद्रूपता यांविषयींची कल्पना अधिकाधिक वाढूं लागली.

ओवान्दोचे [illegible]

हे पराक्रमी पुरुष आपलीं जलपर्यटनें करून माघारे येण्याच्या अगोदरच नवा नेमलेला हकीम **ओवान्दो** यास **हिस्पान्योला** एथें नेण्याकरितां सरकारी खर्चावर एक आरमार तयार केलें होतें. **बोवादिला** यानें जो अविचाराचा वर्त्तनक्रम चालविला होता तो वंद करण्याकरितां, **ओवान्दो** याचें तेथें जाणें आवश्यक होतें; त्यानें जें तेथें गैररीतीचें काम चालविलें होतें तेणेंकरून वसाहतीचा नाश होऊन जाईल असेंही भय वाटूं लागलें होतें. **कोलम्बसास** नाशावह अशीं जीं आपण कृत्यें केलीं तीं फार जुलमाचीं आणि अन्यायाचीं आहेत, असें मनामध्यें पक्केपणीं समजून, आपल्या स्वदेशीय लोकांचा मनोभाव व त्यांच्या अविचाराच्या कल्पना यांप्रमाणें वागून, त्यांची कृपा व आश्रय हीं दोनही संपादन करावीं हाच मुख्य हेतु त्यानें आपल्या मनांत धरिला होता; याच हेतूनें त्यानें

हरएक गोष्टीविषयीं वसाहतीची भरभर होण्याकरितां उपयोगी पडण्यासारिखे जे **कोलम्बसानें** कायदे ठरविले होते त्यांचीं अगदीं उलटापालट करून टाकिली. तो प्रकार असा; दुराचारी आणि दुर्वृत्त असे जे त्या वसाहतींत लोक होते, त्यांस कायदा व ताबेदारी यांच्या प्रतिबंधांत वागण्याची सवई लागण्याकरितां उपयोगी जी मोठी शिक्षा करायाची ती न करितां, त्यानें त्यांस इतकी निरंकुश मोकळीक दिली होती कीं तिणेंकरून ते हवे तसे नाचूं लागले. **इंन्दिअन** लोकांचें रक्षण करण्याचें सोडून त्या बापुड्यांवर जुलूम चालविण्याची त्यानें शिकेमोरतबानिशीं परवानगी दिली होती. जे पूर्वींचे अनर्थ भोगून जिवंत राहिले होते त्यांच्या वेगळ्यावेगळ्या टोळ्या बांधून, आपल्यास अनुसरून जे लोक होते त्यांस ते मालमत्तेप्रमाणें वांटून देऊन, त्या बेटांतील सर्व लोकांस त्यानें पूर्ण दास्यत्वावस्थेस आणून मिळविलें. **स्पेनदेशीय** लोकांचा द्रव्यविषयक लोभ फारच अतिरिक्त होता, यामुळें संपत्तीच्या प्राप्त्यर्थ सुवर्णाच्या शोधावांचून दुसरी युक्ति ते करून पाहात नसत; याकरितां तें दास्यत्व जसें अन्याय्य होतें तसेंच दुःखदायकही झालें. मनामध्यें दया न धरितां, व सारासार विचार न पाहतां जे मालक त्या **इन्दिअन** लोकांपासून हवें तसें काम घेत ते मालक त्या **इन्दिअन** लोकांच्या जुटीच्या जुटी पर्वतावर हाकून नेत, आणि त्यांस खाणीमध्यें काम करायास लावीत. हा जो त्यांस श्रम पडे तो त्यांच्या बलास व त्यांच्या उदरनिर्वाह करण्याच्या पुरातन चालीस अगदींच अनुसरून नव्हता, ह्मणून त्या लोकांची ती अशक्त जात इत-

बोवादिला कोलम्बसाचे कायदे सोडून हवी तशी वर्त्तणूक करितो.

की लवकर खंगून गेली कीं, त्या देशांतील प्राचीन राहाणवाल्यांचें बीज लवकरच निर्मूल होण्याच्या दशेस आलें होतें.

नवीन खंडांत अव्यवस्था झाल्यामुळें ओवान्दो यास त्वरित पाठवितात.

ही जी अशी अव्यवस्था झाली होती तिचा लवकर बंदोबस्त करावा ह्मणून, **ओवान्दो** यास तिकडे जाण्यास फार जलदी करावी लागली. नवीन खंडास जाण्याकरितां आजपर्यंत जीं आरमारें तयार झालीं होतीं त्यांपेक्षांही मोठें आरमार याच्या ताब्यांत होतें. या आरमारांत ३२ तारवें होतीं, आणि नवीन खंडांत जाऊन राहण्याच्या उद्देशानें निघालेलीं २५०० मनुष्यें त्यांजवर होतीं. जेव्हां तो एवढी थोरली कुमक घेऊन तेथें जाऊन पोहोंचला, तेव्हां **बोबादिला** यानें आपला अधिकार त्याच्या स्वाधीन केला. नंतर **बोबादिला** यानें आपल्या वर्तणुकीचा जाब सांगण्या करितां तत्काल **स्पेन**देशास परत जावें, असा त्या नवीन हाकीमानें हुकुम केला, व त्या समयींच **रोल्दान** व बंडवाल्यांतील जे दुसरे प्रमुख होते त्या सर्वांनींही तें बेट सोडून जावें असें केलें. तद्देशीय लोक **स्पेन** देशच्या राजाची स्वतंत्र प्रजा होय, ह्मणून त्यांच्या मनांत नसतां, व त्यांस त्यांच्या कामाप्रमाणे मोल न देतां, त्यांच्यापासून चाकरी घ्यावयाची नाहीं, असें त्या हाकीमानें सर्व लोकांस जाहीर केलें. **स्पेन** देशीय लोकांच्या बंदोबस्ताविषयीं नाना प्रकारचे कायदे केले, त्यांमध्यें ज्या मनःपूत आचरणानें वसाहतीचा इतका नाश झाला, तसल्या आचरणाची अगदीं मनाई केली; आणि ज्या कायद्यांच्या व ज्या व्यवस्थेच्या अनुरोधानें वसाहतीची स्थापना झाली, व जाहींकरून तिची वृद्धि आणि स्थिरता होणार त्या कायद्यांस व त्या व्यव-

तो जाऊन तेथें व्यवस्था करितो.

स्थेस सर्वांनीं मानावें असें केलें. सरकारी काम ज्या लोकांकडे नव्हतें ते खाणीमध्यें कामें करून मोठी मिळकत मिळविरात असें लोक कल्पीत असत; याचा नियम बांधून टाकावा ह्मणून असा हुकुम फिरविला कीं, सर्व सोनें, मिश्र धातूपासून शुद्ध धातू काढण्याचें जें सरकारी स्थल आहे, तेथें आणावें, आणि त्यांतील अर्धें सरकारास द्यावें.

सोन्याविषयीं नियम बांधितो.

कोलम्बसानें ज्या वसाहतीची स्थापना केली होती तीमध्यें स्वस्थता व सुख हीं राहण्या करितां अशा प्रकारचे यत्न चालले असतां, इकडे **कोलम्बस** त्या कृतघ्न दरबाराची कृपा संपादन करण्याचा जो असंतोषकारक उद्योग त्यामध्यें गुंतला होता. हा मोठ्या योग्यतेचा आणि मोठमोठीं कामें बजावलेला असा जरीं होता, तरीं, यानें जी त्या दरबारास विनंती केली होती ती निष्फल झाली. यानें अशी मागणी घातली होती कीं, १४९२ त जो करार नामा ठरला आहे, त्याप्रमाणें मी शोधून काढलेल्या देशांतील हाकिमाच्या जाग्यावर माझी पुनः स्थापना करावी. परंतु या समयीं दैवाची प्रतिकूलता अशी विलक्षणिक आली कीं, **कोलम्बसानें** आपल्या हक्काच्या मागणीस लागू पडे अशी जी जी गोष्ट सांगितली, ती ती त्या मत्सरी राजास त्या मागणीचा निषेध करायास साधक झाली. **कोलम्बसानें** जे शोध केले त्यांचें महत्व व त्यांच्या मौल्यवृद्धीची आशा या दोन गोष्टींवरून **फर्दिनान्द** याच्या मनांत असा विचार आला कीं, करारनाम्यामध्यें ज्या देणग्या लिहिल्या आहेत त्या फारच मोठ्या व न्यायविरुद्ध आहेत. सांप्रत कालींच जो अधिकार इतका मोठा

कोलम्बसानें स्थापिलेल्या वसाहतीची अशी व्यवस्था होत असतां, इकडे कोलम्बस त्या कृतघ्न दरबाराची व्यर्थ उपार्जना करितो.

दिनतो व पुढें भयप्रद होण्यासही जो कमी नव्हे तो आप-
ल्या रयतेंतील मनुष्यांवर टाकायास **फेर्दिनान्द** याच्या पोटांत
भीति आली. **फेर्दिनान्द** यानें **इसाबेल्ला** राणीच्या मनांत
ही त्याच शंका भरवून दिल्या; नंतर त्या उभयतांनीं, क्षुल्लक
व अयोग्य अशीं नाना प्रकारचीं मिषें करून, देवास स्मरून
केलेल्या करारनाम्यांत ज्या गोष्टी लिहिल्या आहेत त्याप्र-
माणें करावें, अशी जी **कोलम्बसानें** विनंती केली होती, तिची
उडवाउडव केली. **कोलम्बस स्पेन** देशाच्या दरबारांत
सुमारें दोन वर्षेंपर्यंत एक्या दीन अर्जदाराप्रमाणें जात होता;
नंतर यास असें वाटलें कीं **फेर्दिनान्द** याच्या मनांतील अवि-
चाराच्या कल्पना व भयें या दोन गोष्टी काढून टाकण्याचें
फार अशक्य आहे. शेवटीं अशा मतलबी आणि निर्दय
राजाजवळ मी न्यायाच्या अथवा योग्यतेच्या हकांची मागणी
मागण्यामध्यें वृथा श्रम केला, असें **कोलम्बसास** समजून
आलें.

परंतु ही जी अप्रौढपणाची **फेर्दिनान्द** यानें फेड केली
तिनेंकरूनही, ज्या महदुद्देशानें **कोलम्बसाचे** शोधक कल्प-
नाशक्तीस जागृत करून याची नवीन शोध करण्याविषयीं
प्रवृत्ति केली होती, तो उद्देश एक सारिखा पुढें चालविण्याची
याची उमेद खचली नाहीं. **ईस्तइन्दीज** एथें जाण्याकरि-
तां नवीन मार्ग शोधून काढावा हीच याची मूळची आणि
आवडती युक्ति होती. या युक्तीविषयीं अद्यापकालपर्यंत-
ही याच्या मनांत विचार घोळतच होते. **कोलम्बसानें पारि-
आ** एथें जें स्वतः जलपर्यटन केलें, त्यामध्यें यानें जें लक्षपू-

र्वक अवलोकन केलें होतें तेणेंकरून, व तद्देशीय लोकांच्या संशययुक्त सांगण्यावरून, आणि **बास्तीदास** व **दि ला कोसा** यांनीं जें आपल्या जलपर्यटनाचें वृत्त सांगीतलें त्यावरून, यानें **अमेरिका** महाखंडाच्या पलीकडे **ईस्तइन्दीज** एथपर्यंत विस्तृत झालेला असा एक समुद्र आहे अशी यानें कल्पना मनांत आणिली, आणि त्यांत **ईस्तइन्दीज** व ज्ञात समुद्र यांच्यामध्यें व्यापार चालू होण्यासारिखी एकादी सामुद्र धुनी अथवा संयोगीभूमि सांपडेल अशी अशाही धरिली. पुढें मोठा उदय होण्यासारिखी जी ही कल्पना सुचली तिणेंकरून **कोलम्बसानें** असें कल्पिलें कीं ती सामुद्रधुनी अथवा संयोगीभूमि **दारियेनच्या** अखाताजवळच असावी. ही कल्पना मनांत भरतांच, **कोलम्बस** जरीं वयस्क, व श्रमेंकरून थकलेला, आणि दुखण्यामुळें अगदीं जर्जर झालेला, असा होता, तरीं तरूण पराक्रमी पुरूषांस जो आनंद असतो त्या आनंदानें, ज्या जलपर्यटनामुळें ही मोठी गोष्ट सिद्धीस जाऊन पहिल्यापासून जी महद्युक्ति तडीस नेण्याचें यानें योजिलें होतें तिची पूर्णता होण्या सारिखें होतें, तें पर्यटन करण्याचा पत्कर घेण्याचें यानें बोलणें लाविलें. यासमयीं **फेर्दिनान्द** आणि **इसाबेल्ला** या उभयतांनींहीं याच्या बोलण्याकडे चांगला कान द्यावा अशा कितीएक गोष्टी जुळून आल्या. ज्या पुरूषाच्या मागण्या कबूल करणें त्या उभयतांस अयुक्तिक दिसलें, व ज्याच्या सेवेची उपेक्षा करणें तर अयोग्य होतें, अशा पुरूषास एकाद्या प्रतिष्ठित उद्योगाच्या मिषानें दरबारांतून काढून टाकण्याचा त्यांस आनंदच होता. **कोलम्बसास** बक्षिसें देण्या-

हा अगदीं अशक्त झाला होता तरीं हा नवीन पर्यटन करण्यास प्रवृत्त होतो.

विषयीं जरीं त्या उभयतांची निरिच्छा होती, तरीं **कोलम्बसा**-**च्या** गुणांविषयीं तीं अनभिज्ञ नव्हतीं; आणि याचे कौशल्याचा व याचे वर्तणुकीचा जो त्यांस अनुभव आला होता तेणेंकरून याच्या कल्पनेस मान्यता देण्यास, व याच्या सिद्धीवर भरंवसा ठेवण्यास, एक सबल कारण होतें. याविचारांस यापेक्षांही प्रबल असें तिसरें एक कारण उपस्थित झालें, तें असें; सुमारें याच वेळीं **काब्राल** याच्या ताब्यांतील **पोर्तुगीज** लोकांचें आरमार **इन्दीज** एथून परत आलें; त्यांतील बारदानाची समृद्धि पाहून **यूरोप** खंडांतील लोक पूर्वेकडील संपत्तीची व सुपीकाची आजपर्यंत जी कल्पना बांधीत तीपेक्षां अधिक निश्चयाची कल्पना करायास ते समर्थ झाले. **स्पेनदेशीय** लोकांपेक्षां **पोर्तुगीज** लोकांचे शोध अधिक सफल होत गेले. कारण ज्या देशांमध्यें उद्योग, कलाकौशल्यें, आणि शोभा, हीं वृद्धिगत झालीं होतीं, व ज्या ठिकाणीं पृथ्वीवर अन्यदेशांपेक्षां फारच पूर्वीं व्यापार चालू होऊन त्याची अधिक वृद्धि झाली होती, असे देश त्यांनीं शोधून काढून त्यांच्या बरोबर व्यवहार चालू केला होता. जे जिन्नस फारच मौल्यवान होते, व ज्यांची अपेक्षाही फार होती, त्या जिनसांमध्यें **पोर्तुगीज** लोकांस पहिल्या जलपर्यटनांतच त्वरित आणि पुष्कळ नफा मिळाला; व **लिस्बोन शहर** तत्काळ व्यापाराचें आणि संपत्तीचें स्थान झालें; आणि इकडे **स्पेनदेशास** तर पश्चिमेकडील खंडांतून दीर्घ कालानें प्राप्त होणारीं सुखें व भविष्यकालीं प्राप्त होणारे लाभ यांची आशा मात्र होती. या कारणावरून **पोर्तुगीज** लोक ज्या मार्गानें गेले त्यापेक्षां पूर्वे-

याचे पराक्रमाच्या अनुभवावरून याचे सिद्धीविषयीं उभयतांचे मनांत संशय राहत नाहीं.

कडेस असून निर्भय अशा रस्त्यानें **स्पेन**देशीय लोकांस नेण्याचें जें **कोलम्बसानें** बोलणें लाविलें होतें यावांचून अधिक स्वीकार करण्यासारिखी त्यांस कोणतीही गोष्ट नव्हती. या आशेवरून **फेर्दिनान्द** यास उत्तेजन येऊन यानेंही ती गोष्ट मनापासून मान्य केली.

या पर्यटनाचें जरीं सर्व लोकांस अगत्य होतें तरीं तें करण्याकरितां **कोलम्बसास** सगळीं चार तारवें मिळालीं; त्यांमध्यें जें तारू सर्वांपेक्षां मोठें होतें त्यांत ७० टनापेक्षां अधिक ओझें राहत नसे. **कोलम्बसास** संकटें भोगण्याची व थोडक्या सामग्रीनिशीं बिकट कृत्यांत पडण्याची सवई असे, ह्मणून, हें आरमार जरीं थोडें होतें तरीं त्याचा अधिकार पत्करण्यास यानें मागें पुढें पाहिलें नाहीं. याचा भाऊ **बार्थोलोमेओ** आणि याचे कृत्यांचा इतिहास लिहिणारा जो याचा दुसरा मुलगा **फेर्दिनान्द** हे उभयतां याच्याबरोबर गेले. मे महिन्याच्या ९ व्या तारिखेस **केडीज** एथून **कोलम्बस** निघाला, आणि नेहेमीप्रमाणें **कानेरी** बेटास येऊन पोंहोंचला. तेथून थेट महाद्वीपास जाण्याकरितां निघावें असें यानें योजिलें होतें, परंतु सर्वांपेक्षां जें मोठें गलबत होतें तें फार नादान व उपयोगी न पडण्यासारिखें झालें होतें, ह्मणून यास **हिस्पान्योला** एथें जाण्याचें प्राप्त पडलें. कारण तेथें **ओवान्दो** यानें जीं गलबतें नेलीं होतीं त्यांतून त्या थोरल्या गलबताबद्दल दुसरें एक गलबत मिळेल अशी आशा होती. जेव्हां **कोलम्बस सन्त दोमिंगो** एथें येऊन पोंहोंचला तेव्हां त्या तारवांतील १८ तारवें सामान सुमान भरून **स्पेन**-

मे महिन्याच्या ९ व्या तारिखेस हा केडीज एथून निघतो.

जूनमहिन्याच्या १९ वे तारखेस सन्त दोमिंगो एथें येतो.

ज्या कारणामुळें यास सन्त दोमिंगो एथें यावें लागलें तें कारण ओवान्दोस सांगतो.

देशास जाण्याकरितां अगदीं तयार झालीं आहेत असें यानें पाहिलें. **कोलम्बसानें ओवान्दो** यास आपल्या जलपर्यटनाचें जें नियमित स्थल होतें तें, व ज्या अपायामुळें त्या स्थलाची वाट सोडावी लागली तो अपाय, तत्काल विदित केला, आणि बंदरांत येण्याकरितां परवानगी मागीतली. ही परवानगी मागायास दोन कारणें होतीं; एक त्या बंदरीं जाऊन गलबताचा मोबदला करायाचा होता, व दुसरें असें कीं, यास स्वकीय अनुभवाच्या व कल्पनाशक्तीच्या योगानें जीं चिन्हें पाहतां येत असत, त्या मोठ्या नानाप्रकारच्या चिन्हांवरून वादळ होण्याचा समय जवळ आला आहे असें यास यथार्थ ज्ञान झालें होतें; या वादळांत त्या बेटामध्यें याच्या मनांत राहावयाचें होतें. याच कारणावरून **स्पेनदे**शास जाण्याकरितां जीं तारवें तयार केलीं होतीं त्यांचें जाणें कांहीं दिवस तहकूब करावें असें यानें **ओवान्दो** यास सांगितलें. परंतु **ओवान्दो** यानें याची गलबताविषयींची जी विनंती तिचा निषेध केला, आणि याची मसलतही तुच्छ मानिली. ज्या प्रसंगीं एका परके गृहस्थासही दयेनें आश्रय दिला असता त्या प्रसंगीं जो देश **कोलम्बसानें** शोधून काढून हस्तगत केला होता त्या देशांत यास येऊं देण्याचीही **ओवान्दोनें** मनाई केली. जी **कोलम्बसाची** हितावह सूचना लक्ष देण्यास योग्य होती ती, **ओवान्दोनें** मनुष्याची दूरदृष्टि ज्या गोष्टीकडे पोंचत नाहीं ती गोष्ट घडेल ह्मणून उगीच अहंकारानें ढोंग करणारा जो कल्पक भविष्यभाषी त्याच्या स्वप्नाप्रमाणें मानिली; आणि तें आरमार **स्पेन देशास** जाण्याकरितां निघालें. दुसऱ्या दि-

ओवान्दो कोलम्बसास त्या बेटांत येऊं देण्यास परवानगी देत नाहीं.

वशीं रात्रीं मोठ्या भयंकर वेगाचें **कोलम्बसानें** सांगितल्याप्रमाणें तुफान झालें. **कोलम्बसास** ही जोखीम प्राप्त होईल ह्मणून ठाऊकच होतें, याकरितां यानें प्रथमच सावधगिरी राखून आपल्या लहानशा आरमाराचें रक्षण केलें. **स्पेन**देशास जाण्याकरितां जें आरमार निघालें होतें त्यांतील मुख्य अधिकाऱ्यांच्या अविचारास व दुराग्रहास योग्य अशी त्याची दुर्दशा झाली. त्या अठरा तारवांतून दोन अथवा तीन मात्र काय तीं निभावलीं. या अनर्थामध्यें हीं जीं तारवें फुटलीं यांत **बोवादिला रोल्दान** आणि **कोलम्बसाच्या** छल करण्यामध्यें व **इन्दिअन** लोकांस गांजण्यामध्यें जे प्रमुख होते त्यांतून बहुतेक लोक, नाशाप्रत पावले; त्यांनीं अन्यायानें व क्रौर्यानें जी संपत्ति मिळविली होती तिच्याही त्यांच्याबरोबर लोप झाला. त्या संपत्तीची किंमत साडे चार लाख रूपयांपेक्षां अधिक होती. ही ह्मटली ह्मणजे त्याकाळीं मोठी रकम, आणि त्यांच्या वर्त्तणुकीचा कसा ही जरीं छडून छडून शोध केला तरीं त्यापासून मुक्त होण्यास, व **स्पेन**देशच्या दरबारांत मोठ्या कीर्तीचें आगत स्वागत मिळण्यास, ती पुरेशी होती. जीं तारवें बचावलीं त्यांतून एकावर **कोलम्बसाचे** जिनगीचा नाश होऊन बाकी जी चीजवस्त राहिली होती ती सर्व होती. अशा प्रसंगीं त्या लोकांचे गुणदोष निवडून त्याप्रमाणें त्यांस यथान्याय शिक्षा व बक्षिसें मिळालीं, तीं पाहून इतिहासकर्त्यांनीं आश्चर्यभरित होऊन सर्व संमतानें असें ठरविलें, कीं, मानहानि केलेल्या पुरूषास जी इजा दिली होती तिचा सूड उगवावा, आणि निरूपद्रविक लोकांवर ज्यांनीं जुलूम केला होता त्यांचें पारिपत्य

कोलम्बसानें सांगितल्याप्रमाणें तुफान होतें.

त्या तुफानांत स्वकीय आचरणानुरूप फल प्राप्त होतें.

हें पाहून इतिहास कर्त्ते आश्चर्यभरित होतात.

कोलम्बसानें मंत्रसामर्थ्येंकरून आपले शत्रूंच्या नाशार्थ तें तुफान उत्पन्न केलें असें भोळे लोक कल्पितात.

करावें ह्मणोन साक्षात् ईश्वर मध्यें होऊन त्यानें अशा गोष्टी घडविल्या. ही गोष्ट घडली त्यावेळेस जे अज्ञानी व देवभोळे लोक होते त्यांच्या मनांत भलतीच गोष्ट ठसून गेली. जे पुरुष आपल्या चातुर्यानें व आपल्या नवीन कल्पनेनें आपणास प्रसिद्धीस आणितात, त्या पुरुषांविषयीं साहजिक आश्चर्य होण्याजोगें जें अशिक्षित लोकांचें मत असतें त्यावरून त्या भोळे लोकांनीं असें कल्पिलें कीं **कोलम्बसाच्या** आंगांत कांहीं ईश्वरी शक्ति आहे, आणि यानें जादूगिरी व मंत्रसामर्थ्य यांच्या योगानें आपल्या शत्रूंचा सूड उगवावा ह्मणून असें भयंकर तुफान उत्पन्न केलें. ज्या **हिस्पान्योला** बेटांत आदर आतिथ्य करून यास आंत येऊं दिलें नाहीं तें बेट यानें लवकर सोडिलें, आणि महाद्वीपाकडे चालिला. जोखिमीचें आणि त्रासदायक असें जलपर्यटन केल्यानंतर **ग्वानाया** हें बेट शोधून काढिलें, तें **होन्‌दूरासच्या** किनाऱ्यापासून विशेष दूर नव्हतें. या ठिकाणीं जे त्या महाद्वीपांतील लोक मोठमोठ्या होड्यांत बसून तेथें आले होते त्यांची आणि याची भेट झाली. आजपर्यंत जे देश **कोलम्बसानें** शोधून काढिले त्यांतील लोकांपेक्षां हे लोक अधिक सुधारलेले आणि यांचा उपयुक्त कलांचे ज्ञानांत प्रवेशही फार झाला होता असें दिसलें. ज्या समयीं **स्पेनदेशीय** लोकांनीं आपल्या नेहेमीच्या उत्कंठेनें **इन्दिअन** लोकांनीं ज्या सुवर्णाचे अलंकार आंगावर घातले होते तें सुवर्ण कोणत्या स्थळीं त्यांस प्राप्त झालें, अशी चौकशी केली, तेव्हां त्या लोकांनीं पश्चिमेकडील देशांकडे बोट दाखविलें. त्या देशांत सुवर्ण इतकें

असें त्रासदायक जलपर्यटन करून ग्वानाया बेट शोधून काढून तेथें सोन्याचा शोध करितो.

विपुल सांपडे कीं त्याचा अतिशय साधारण कृत्यांतही उपयोग करीत. अशा मनोहर देशांच्या शोधार्थ **कोलम्बसानें** गमन केलें असतें तर हा **युकतानच्या** कांठानें **मेक्सिकोच्या** संपत्तिमान राज्यांत आला असता; परंतु हिंदुमहासागरावरा-बर संबंध राखणारी एक सामुद्रधुनी आहे असें जें यानें कल्पिलें होतें, तिचा शोध लावण्याची जी याची आवडती युक्ति तीचेकडेस याचें मन इतके प्रवण झालें होतें कीं, यानें त्या समृद्ध देशाकडे जाण्याचें सोडून हा पूर्वेस **दारियेनच्या** आखाताकडे चालिला. या पर्यटनांत **कोलम्बसानें ग्राशिआस आ दीओस** या नावाच्या भूशिरापासून बंदरपर्यंत महाद्वीपाचा सर्व किनारा शोधून काढिला. हें बंदर फार सुंदर आणि सुरक्षित स्थान होतें, ह्मणून **कोलम्बसानें** त्यास **पोर्त्तो बेल्लो** असें नाव दिलें. **कोलम्बसानें** ज्या कल्पित सामुद्रधुनीच्या द्वारें अज्ञात सागरामध्यें जाण्याची आशा धरिली होती त्या सामुद्रधुनीचा यानें निरर्थक शोध केला; आणि हा किती एकवेळा कांठावर जाऊन त्या देशाच्या आंत जरीं गेला होता तरीं **मेक्सिकोचें** अखात आणि दक्षिणमहासागर यांच्यामध्यें जी एक अरुंद संयोगीभूमि आहे ती वलांडून जाई इतका दूर गेला नाहीं. तथापि त्या देशाची फलद्रूपता व तद्देशीय लोकांनीं आणिलेले सुवर्णाचे नमूने पाहून यास इतका संतोष झाला, व त्या देशाच्या संपत्तीविषयीं इतकी कल्पना याच्या मनांत भरून गेली, कीं, यानें **वेराग्वा** प्रांतांतील **बेलेम** नदी जवळ आपल्या भावाच्या ताब्यांत थोडेसे लोक ठेवून त्या देशांत पुरतेपणीं वसाहतीची स्थापना करण्याकरितां ज्या व-

त्या बेटांत न राहतां दारियेनच्या अखाताकडे जातो, परंतु कल्पित सामुद्रधुनीचा शोध लागत नाहीं.

याचे लोकांच्या दाणगाईमुळें तद्देशीय लोकांपासून अडथळा प्राप्त होतो.

स्तूंची अपेक्षा होती त्या आणण्यासाठीं स्वतः **स्पेन** देशास जाण्याचा निश्चय केला. परंतु **कोलम्बसाच्या** ताब्यांत जे लोक होते त्यांच्या वृत्ति आकलन करण्याजोग्या नव्हत्या, ह्मणोन **अमेरिका** खंडांत प्रथम वसाहत स्थापण्याची कीर्त्ति **कोलम्बसास** प्राप्त झाली नाहीं. त्या लोकांच्या दाणगाईमुळें व लुटारूपणामुळें तद्देशीय लोकांनीं संतप्त होऊन हातीं शस्त्रें धरिलीं, आणि हे लोक **कोलम्बसानें** शोधून काढलेल्या बेटां-तील लोकांपेक्षां अधिक बलाढ्य व शूर होते, ह्मणून यांनीं **स्पेनदेशीय** लोकांतील कांहीं एकांस कापून काढिले, आणि बाकीचांनीं वसाहत सोडून जावें असें केलें. त्या वसाहतीचें त्यांच्या हातून रक्षण होण्यासारिखेंही दिसत नव्हतें.

कोलम्बसावर दुसरा अनर्थ गुजरतो.

अमेरिका खंडांतील लोकांपासून हा जो प्रथमच **स्पेन** देशीय लोकांस अडथळा आला एवढाच ह्मणजे **कोलम्बसा-वर** अनर्थ गुजरला असें नाहीं, तर नौकागमनकर्त्यांस ज्या विपत्ति प्राप्त होतात त्या सर्व **कोलम्बसास** अनुक्रमानें भोगाव्या लागल्या. भयंकर तुफानें, मोठमोठ्या मेघगर्जना, आणि वि-जांचा कडकडाट, यांहीकरून **कोलम्बसाचीं** बुडीं फुटलेलीं तारवें बुडून जातील असें भय वाटूं लागलें; तशांत **कोलम्ब-साचे** उदासीन झालेले खलाशी लोक श्रमानें थकून गेल्या-मुळें, व जवळची सामग्री संपल्यामुळें, **कोलम्बसाचा** हुकूम बजावण्यांत ते निरीच्छ अथवा असमर्थ झाले. याच्या गलबतां-पैकीं एक गलबत नाशाप्रत पावलें, व दुसरें गलबत अगदीं कामांतून गेलें होतें, ह्मणून तें सोडून द्यावें लागलें; आणि जीं बाकी दोन उरलीं होतीं तेवढ्यानिशींच यानें जो महाद्वी-

पाचा भाग ज्यास यानें **कोस्ट आफ् वेक्सेशन** असें चिंतेंत असतां नाव दिलें होतें त्यास सोडून **हिस्पान्योलाची** वाट धरिली. या पर्यटनांत नवीन संकटें याची वाटच पाहत बसलीं होतीं.

कूबा बेटाच्या किनाऱ्यापासून **कोलम्बस** भले मोठ्या तुफानांत सांपडून माघारा हटला, याचीं तारवें एकमेकांवर वांकडीं तिकडीं आपटलीं, आणि त्या धक्यानें तीं इतकीं खिळखिळीं झालीं कीं त्यांस **जेमेका** एथें येऊन पोंहोंचण्यास फार प्रयास लागला. तेथें तीं बुडून जाऊं नयेत ह्मणून **कोलम्बसास** त्यांस लवकर कडेस आणणें भाग पडलें. या समयीं **कोलम्बसावरील** अनर्थांचें मान पूर्ण झालें असें दिसतें. **अमेरिकाखंडांत स्पेनदेशीय** लोकांची जी वसाहत होती तीपासून बऱ्याच अंतरावर एक बेट आहे त्याच्या किनाऱ्यावर **कोलम्बस** येऊन लागला. याचीं तारवें इतकीं मोडकळीस आलीं होतीं कीं, तीं पुनः तयार करणें असंभाव्य होतें, आणि याच्या अशा अवस्थेचें वर्तमान **हिस्पान्योला** एथें नेण्याचें बिनतोड दिसून आलें, व त्यावांचून या संकटांतून पार पडण्याची आशा तर निरर्थक होती. परंतु नानाप्रकारचे उपाय योजण्यामध्यें महासमर्थ, आणि जीं नाशकारक संकटें प्राप्त झालीं असतां निर्बल पुरुष निराश होऊन बसतात त्यांमध्यें अतिगंभीर, अशी जी **कोलम्बसाची** कल्पनाशक्ति तिनें, या संकटापासून मुक्त होण्याची कांहीं आशा प्राप्त होण्यासारिखी युक्ति, शोधून काढिली. तद्देशीय लोक **स्पेन**देशीय लोकांस ईश्वरी अंश मानीत असत, ह्मणून त्यांच्या इ-

तुफानांत याचीं तारवें एकमेकांवर आपटून खिळखिळीं होतात.

यामुळें हिस्पान्योला एथें जाण्याचें अशक्य होतें परंतु तेथें जाण्यास हा एक युक्ति काढितो.

तात.

वुंधापासून केलेल्या दोन होडक्या यास मिळाल्या. त्या इतक्या आवड धोवड आणि वांकड्या तिकड्या होत्या कीं त्यांस होडकीं हें नाव देखील शोभायाचें कठीण. हीं होडकीं किनाऱ्या किनाऱ्यानें जाण्यास, अथवा आखाताच्या एका बाजूपासून दुसऱ्या बाजूपर्यंत जाण्यास मात्र योग्य होतीं. अशा होडक्यांतून ४९ पंचेताळीस कोसांपेक्षांही पलीकडे जें **हिस्पान्योला** बेट तेथें जाण्याचा **स्पेनदेशांतील मेन्डेज** आणि **जेनोआंतील फेस्ची** या दोन गृहस्थांनीं मोठ्या धैर्यानें पत्कार घेतला; विशेषेंकरून या दोघांची **कोलम्बसावर** फार प्रीति असे. त्यांनीं हें पर्यटन, लोकांस खरीं न वाटण्याजोगीं संकटें भोगून, व ज्या श्रमांमुळें त्यांच्या बरोबरच्या **इन्दिअन** लोकांतून कित्येक थकून जाऊन मरण पावले असे श्रम सोसून, १० दिवसांत संपविलें. **हिस्पान्योला** एथील अधिकाऱ्यानें त्या दोघांची जी बर्दास्त ठेविली ती त्यांच्या धैर्यास शोभेशी नव्हती, व ज्या पुरुषाकडून ते आले होते त्याच्या विपत्तीस जितकी पाहिजे होती तितकी नव्हती. **ओवान्दो** याच्या मनांत **कोलम्बसा**विषयींचा जो हलकेपणाचा मत्सर होता तेणेंकरून ज्या बेटांत तो कारभार चालवीत होता तेथें येऊन उतरण्यास **कोलम्बसास** परवानगी द्यावयास त्याच्या पोटांत भीति उत्पन्न झाली. अशी जी त्याची औदार्यशून्य वृत्ति होऊन गेली तिणेंकरून त्या मोठ्या मनुष्याचीं कृत्यें व त्याज-

ती होडकीं घेऊन याचे दोन असामी १० दिवसांत हिस्पान्योला एथें जातात.

ओढवलेलीं संकटें यांचा विचार मनांत येऊन, अथवा अनर्थामध्यें सांपडलेले जे याच्या देशचे लोक त्यांच्या उत्पन्न होऊन, जो यास द्रव आला असता तो नाहीसा झाला. **मेन्डेज** आणि **फेस्ची** हे, आपला अधिकार व आपले सोबती यांस मुक्तता प्राप्त व्हावी ह्मणून ८ महिने **ओवान्दो**पाशीं विनंती करीत होते, परंतु ती मिळण्याचा रंग दिसून आला नाहीं.

मेन्डेज आणि फेसची ८ महिनेपर्यंत ओवान्दोपाशीं विनंती करितात.

या कालामध्यें **कोलम्बस** व याच्या बरोबरचे लोक यांच्या मनांत अशा संकटसमयीं नानाप्रकारचे विकार उत्पन्न होऊन उद्विग्नता प्राप्त झाली होती. प्रथम **मेन्डेज** आणि **फेस्ची** यांचें जलपर्यटन सफल होऊन आपली मुक्तता होईल या आशेनें त्या अगदीं निराश झालेल्या लोकांच्या वृत्ति आनंदभरित झाल्या होत्या, परंतु काही कालानंतर जे अतिशय भित्रे लोक होते ते अशी शंका करूं लागले कीं, **मेन्डेज** आणि **फेस्ची** यांनीं जें पराक्रमाचें कृत्य आरंभ कारिलें आहे त्यांत ते मार्ग चुकले. शेवटीं जे मोठे भित्रे लोक होते त्यांनीं त्या उभयतांचा नाश झाला असा निश्चय केला. याप्रमाणें त्यांच्या आशेचा किरण भग्न होताच त्या लोकांची अवस्था अधिकच दुःखकारक दिसून आली. निरीछेच्या योगानें वृद्धिंगत झालेली जी निराशा ती त्याच्या हृदयांत स्थिर होऊन बसली. त्या लोकांचा सर्व उपाय थकला, आणि स्वकीय देशापासून व स्वकीय लोकांपासून फार दूर असणारे जे हे नग्न व रानटी लोक यांमध्यें दुःखाचे दिवस काढून देहांत होण्याचे आशेपेक्षां दुसरी

कोलम्बसाच्या लोकांच्या मनांतील विचार.

ते याचा धिक्कार करून याच्या जवळचीं तारवें घेऊन जवळच्या बेटांत जातात.

आशा राहिली नाहीं. ते खलाशी लोक उघड बंड करायास प्रवृत्त झाले, आणि **कोलम्बसाच्या** जिवास धोका देण्याची धास्ति घातली. या सर्व अनर्थांचा कर्त्ता कायतो **कोलम्बस** असा याचा उपहास करून, यानें **इन्दिअन** लोकांपासून ज्या होड्या विकत घेतल्या होत्या त्या दहा होड्या बलात्कारानें घेऊन, **कोलम्बसाचीं** उपदेशपर वाक्यें व विनवण्या यांचा धिक्कार करून त्या बेटापासून एक दूर प्रदेश होता तेथें ते गेले. तद्देशीय लोक, आपले देशांत **स्पेनदेशीय** लोक फार दिवस राहिले ह्मणून कुरकुरूं लागले, आणि त्यांच्या आंगांत त्यांच्या शेजारीं राहाणारे जे **हिस्पान्योला** एथील लोक त्यांपेक्षां अधिक उद्योग नसे, ह्मणून, त्यांप्रमाणें या लोकांसही त्या इतक्या परके लोकांचें पोषण करण्याचें ओझें अगदीं असह्य दिसून आलें. ते मनापासून धान्यसामग्री आणीनातसे झाले, त्यांस जें देत तें हात राखून देऊं लागले, आणि ही कुमक देण्याचेंही अगदीं आटोपून धरण्याचें भय घातलें. अशा कृतनिश्चयापासून **स्पेनदेशीय** लोकांचा त्वरित घातच झाला असता, कारण यांचें संरक्षण, **इन्दिअन** लोकांची यांस अनुकूल जी इच्छा तिच्या स्वाधीन होतें. या प्रसंगीं प्रथमतः त्या भोळे लोकांस **स्पेनदेशीय** लोकांविषयीं जें आश्चर्य व जो मोठेपणा वाटला होता त्यास पुनः उत्तेजन आल्यावांचून या नाशाचा परिहार होईल असें नव्हतें. बंडखोर लोकांच्या मनःपूत आचरणावरून **स्पेनदेशीय** लोकांस हितावह अशी जी गोष्ट **इन्दिअन** लोकांच्या मनांत ठसून गेली होती ती जरीं पुष्कळ कमी झाली होती

तद्देशीय लोकांचे स्पेनदेशीय लोकांविषयींचे विचार.

तरीं **कोलम्बसास** स्वकीय रक्षणार्थ आपल्या कल्पनाशक्तीच्या योगानें दुसरी चांगली हितावह अशी युक्ति सुचली. या युक्तीवरून **इन्दिअन** लोकांची **स्पेनदेशीय** लोकांविषयीं प्रथम जी मोठी कल्पना होती ती पुनः त्यांनीं धरिली एवढेंच झालें नाहीं तर तिला अधिकच पुष्टीकरण मिळालें. **कोलम्बसास** जें ज्योतिःशास्त्राचें ज्ञान होतें तेणेंकरून लवकरच पूर्ण चंद्रग्रहण पडेल असें यास समजून आलें. तें ग्रहण लागण्याच्या पूर्वदिवशीं **कोलम्बसानें** त्या प्रांतांतील जे मुख्य गृहस्थ होते त्यांस आपल्या सभोंवार जमविले, आणि ज्या लोकांचा तुह्मीं मान राखिला होता त्या लोकांवर प्रीति करण्याचें सोडून दिलें ह्मणून, त्यांचा धिकार करून, त्यांस असें सांगितलें कीं हें जग निर्माण करून त्याचें पालन करणारा जो स्वर्गस्थ परमात्मा त्याचे **स्पेनदेशीय** लोक सेवक आणि अत्यंत कृपापात्र होत; त्यांचा सांभाळ करण्याचा तुह्मीं निषेध केला ह्मणून त्यास फार क्रोध येऊन, या अपराधाबद्दल परम क्रौर्यानें शिक्षा करावी याकरितां तो यत्न करीत आहे; ईश्वरी क्षोभाचा प्रत्यय, व तुमचा जो लवकर सूड घ्यावयाचा आहे त्याचें चिन्ह दर्शविण्याकरितां, आज रात्रीं चंद्राचा प्रकाश अगदीं नष्ट होऊन तो रक्ताप्रमाणें तांबडा लाल दिसेल. हें जें **कोलम्बसानें** अमानुष भविष्य कथन केलें तें, **अमेरिकेंतील** लोकांनीं तादृश लक्ष न देतां ऐकून घेतलें, परंतु कित्येकांनीं, अशिक्षित लोकांच्याठायीं भोळेपणामुळें जें स्वभावतः आश्चर्य उत्पन्न होतें तें धरून, त्या गोष्टीचें श्रवण केलें. जेव्हां चंद्र काळा काळा होत गेला आणि शेवटीं तांबडा दिसला, तेव्हां ते सर्व चकित

आह्मांवर परमेश्वराची फार प्रीति आहे असें तद्देशीय लोकांस दर्शविती.

असें करितांच ते त्यास शरण जातात.

होऊन गेले. अशा प्रकारची भीति त्यांच्या पोटांत येतांच ते आपापल्या घरीं धांवतच गेले, आणि सामग्रीचीं ओझीं भरून घेऊन **कोलम्बसाजवळ** येऊन त्याच्या पायांजवळ तीं ओतिलीं. नंतर ज्या अनर्थामुळें आह्मीं भयभीत होऊन गेलों आहों, त्याचें दूरीकरण करण्याकरितां, ईश्वराजवळ आपण मध्यस्थी करावी, असें त्यांनीं **कोलम्बसास** शपथपुरःसर सांगितलें. अशा ज्या त्यांनीं विनविण्या केल्या त्यांहींकरून आपणास द्रव आला असें दर्शवून, **कोलम्बसानें** त्यांच्या इच्छेप्रमाणें करण्याचें वचन दिलें. इतक्यांत इकडे ग्रहण सुटून चंद्र पहिल्याप्रमाणें प्रकाशित झाला. या दिवसापासून **स्पेन**देशीय लोकांस पुष्कळ सामग्री प्राप्त होऊं लागली एवढेंच नाहीं, तर तद्देशीय लोक देवभोळेपणाच्या दृष्टीनें त्या **स्पेन**देशीय लोकांस संताप येण्यासारिखी गोष्ट आचरिनातसे झाले.

याचे लोक पुनः यास त्रास देतात.

अशीं कृत्यें चाललीं असतां इकडे दंगेखोर लोकांनीं ज्या होड्या बलात्कारानें घेतल्या होत्या त्यांच्या योगें **हिस्पान्योला** एथें जाण्याकरितां त्यांनीं बहुत प्रयास केले, परंतु त्यांच्या गैरवर्तणुकीमुळें अथवा वायु आणि प्रवाह यांच्या झपाट्यामुळें त्यांचे ते सर्व प्रयत्न निष्फल झाले. ही जी निराशा झाली तिणेंकरून त्यांस फारच संताप येऊन ते, त्या बेटांतील ज्या प्रदेशामध्यें **कोलम्बस** होता तिकडे गेले, आणि यास नवीन संकटें व निंदापर शब्द यांहींकरून त्यांनीं भयप्रदर्शन केलें. त्यांचा हा क्रम चालला असतां जी एक गोष्ट घडून आली ती **कोलम्बसास** त्या लोकांपासून ज्या अनर्थाचें भय

हाकीमानें **जमेका** एथें एक लहानसें तारूं पाठवून दिलें. तें त्यानें आपल्या देशच्या विपत्तिग्रस्त लोकांस संकटापासून मुक्त करावें ह्मणून पाठविलें नव्हतें, तर त्यांची अवस्था कशी काय आहे ही बातमी काढण्याकरितां पाठविलें होतें. त्यानें त्या तारवाचा अधिकार **कोलम्बसाचा** हाडवैरी जो **एस्कोबर** यास सांगितला; कारण दुसऱ्यांची नेमणूक केली असतां त्यांस त्या लोकांची करूणा येऊन ते आपल्या इच्छेच्या विरुद्ध त्यांस संकटापासून मुक्त करितील, असें त्या हकीमास वाटलें होतें. त्या **एस्कोबरानें** द्वेषबुद्धीच्या योगें आपल्या धन्याच्या हुकमास बरोबर अनुसरून त्या बेटापासून कांहींशा अंतरावर नांगर टाकिला, आणि तेथून एका लहानशा होडींत बसून समुद्र तीराजवळ आला, व **स्पेन**देशीय लोकांची दुर्दशा पाहून **कोलम्बसास** कोरड्या सलामालकीचें पत्र पाठवून त्याचें उत्तर घेऊन पुनः माघारा गेला. जेव्हां प्रथम **स्पेन**देशीय लोकांनीं त्या बेटाजवळ गलबत आलेलें पाहिलें तेव्हां त्या सर्वांच्या अंतःकरणांत मोठा हर्ष झाला, कारण फार दिवसपर्यंत दुःखनिर्मुक्त होण्याचा दिवस प्राप्त होईल ह्मणून जी ते मार्गप्रतीक्षा करित बसले होते, तो दिवस आतां प्राप्त झाला आहे असें त्यांस वाटलें होतें. परंतु तें गलबत जेव्हां एकाएकीं दिसेनासें झालें, तेव्हां त्यांचे हातपाय मोडून त्यांच्या सर्व आशा नष्ट होऊन गेल्या. **ओवान्दो**

तो येऊन **यास** सलामालकीचें पत्र पाठवून **परत** जातो.

यानें पूर्वीं जी **कोलम्बसाची** अवहेलना केली होती तींत जी ही त्यानें स्वैच्छिक दुष्ट आचरणाची भर घातली तिणेंकरून **कोलम्बसास** फारच वाईट वाटलें. परंतु अशा प्रसंगीं-हीं यानें आपल्या मनांत इतकें स्वास्थ्य राखिलें होतें कीं तेणेंकरून याच्या आंगीं आपल्या लोकांचें समाधान करण्याची शक्ति राहिली होती. **कोलम्बसानें** आपल्या लोकांस **मेन्डेज** आणि **फेस्ची** हे दोघेजण **हिस्पान्योला** एथें जाऊन सुखरूप पोंहोचले, व तुह्माकारितां ते लवकर तारवें घेऊन येणार आहेत असें सांगितलें. एस्कोबार याच्या तारवांत आपण सर्व जण मावणार नाहीं ह्मणून त्या तारवामध्यें जाण्याचें मीं स्वीकारिलें नाहीं, कारण माझ्या दुःखाचें विश्वासूसोबती जे तुह्मीं यांस सोडून जावयाचें नाहीं असा माझा निर्धार आहे. लवकर मुक्तता प्राप्त होण्याची आशा दृष्टीस पडल्यामुळें समाधान पावून, व **कोलम्बसाचें**, आपल्या जिवापेक्षां आमच्या संरक्षणाकडे लक्ष ठेवण्याविषयींचें उघड औदार्य पाहून संतोष भरित होऊन, त्यांनीं पुनः उमेद धरिली, आणि **कोलम्बसावर** विश्वास ठेविला.

अशा प्रकारें नैराश्य झाल्यामुळें याचे लोक भिऊन गेले होते त्यांचें सांत्वन करितो.

अशा विश्वासावांचून समीप वास करणारे जे बंडखोर लोक यांचें **कोलम्बसाच्यानें** निवारण करवलें नसतें; परंतु त्या जिवावर उदार होऊन बसलेल्या बंडखोर लोकांस आपलेसे करून घेण्याकरितां जे प्रयत्न यानें योजिले तींहींकरून तर ते अधिकच बिथरले. त्यांच्या मागण्या दिवसानुदिवस अधिकाधिकच वाढत चालल्या, आणि त्यांचे हेतू फार दाणगेपणाचे आणि क्रूरतेचे होत चालले. सर्वांचें रक्षण व्हावें

ह्मणून त्यांच्यावरोबर युद्ध करून त्यांचा पराभव करणें प्राप्त पडलें. **कोलम्बस** फार दिवस वायूचा उपद्रव झाल्यामुळें जर्जर झाला होता ह्मणून, यामध्यें युद्ध करण्याची शक्ति राहिली नव्हती; याकरितां याचा भाऊ **अदेलान्तादो** हा त्या बंडखोर लोकांवर चालून गेला, आणि ते लोकहीं युद्धार्थ त्वरित उभे राहिले. त्या लोकांनीं पुनः एकवेळ जें सामोपचाराचें बोलणें पडलें होतें त्याचा धिकारपूर्वक निषेध करून, मोठ्या आवेशानें हल्ला करण्याकरितां ते पुढें झाले. ते ज्या शत्रूवर जाऊन पडले तो ह्मणजे त्यांच्यावरोबर युद्ध करण्याकरितां तयार झाला नव्हता असें नव्हतें. पहिल्या झपाट्यासच त्या लोकांचे मोठमोठे धैर्यवान् सरदार मारिले गेले. मोठा धैर्यवान् व मोठा बलवान् असा जो **अदेलान्तादो** यानें त्यांच्या मुख्य सरदारास जाऊन गांठिलें, आणि त्यास वार करून व त्याचे हात तोडून त्यास कैद केला. असें पाहताक्षणींच बाकीचे जे होते ते आपल्या पूर्वींच्या उन्मत्तपणास योग्य अशा हलकेपणाच्या भीतीनें पळून गेले. नंतर लवकरच ते सर्व मिळून **कोलम्बसास** शरण आले, आणि त्यांनीं मोठमोठ्या शपता वाहून आपली आज्ञा आह्मीं मान्य करूं असा याशीं करार केला.

हा अजारी होता ह्मणून याचा भाऊ बंडवाल्यांबरोबर युद्ध करितो.

पुनः जिकडे तिकडे **स्वस्थता** होत होती इतक्यांत **कोलम्बसास** तादृश निश्चय नसतां जीं तारवें येतील ह्मणून मोठ्या युक्तीनें यानें सांगितलें होतें, तीं तारवें दृष्टीस पडलीं. त्या समयीं ज्या बेटांत **ओवान्दो** याच्या निर्दय मात्सर्यामुळें नाना प्रकारचीं संकटें भोगून त्या लोकांस एक वर्ष काढावें लागलें तें बेट त्यांनीं परमानंदानें सोडिलें.

सन्त दोमिंगो एथून तारवें येतांच हा जमेका बेट सोडितो.

सन्त दोमिंगो एथें येऊन पोहोंचल्यावरचा प्रकार.

ज्या वेळीं ते **सन्तदोमिंगो** एथें येऊन पोहोंचले, त्या वेळीं हलके लोक अतिशय नम्रतेनें आपण केलेल्या उद्धतपणाचें आछादन करायास ज्या नीच कापट्ययुक्तीनें पराकाष्ठेचा प्रयास करितात त्या युक्तीस अनुसरून, तेथील हाकीमानें ज्या पुरुषाचा हेवा करून त्याच्या नाशार्थ प्रयत्न केला होता त्यास फारच प्रेमळता दर्शविली. त्यानें **कोलम्बसास** बाह्यात्कारें मोठा सन्मान देऊन याचें आदरआतिथ्य केलें, तसेंच आपलें घर यास राहायास देऊन याचा सर्वप्रकारें बहुमान राखिला. परंतु असा बाह्यात्कारें सन्मान राखीत असतां, याच्या अंतःकरणांत जो द्वेष आणि मत्सर गुप्तरूपें होता तो याच्यानें आवरवला नाहीं. **कोलम्बसानें** जे दंगेखोर लोक पायांत बिड्या घालून आणिले होते त्यांच्या सरदारास त्या हाकीमानें त्याच्या अपराधाची चौकशी करण्याकरितां बंधनिर्मुक्त केलें ; आणि **कोलम्बसाच्या** पक्षाचे जे लोक होते त्यांचीं यथान्याय चौकशी करण्याचें उपस्थित करून त्यांस भयप्रदर्शन केलें. ज्या गोष्टीचें निराकरण करण्याविषयीं **कोलम्बसाचा** उपाय चालेना ती गोष्ट यानें मुकाट्यानें सहन केली. परंतु हरएक प्रसंगीं निर्दयपणानें व अन्यायानें ज्यानें **कोलम्बसास** वर्त्तविलें त्याच्या अधिकाराखालीं जो देश होता तो सोडण्याविषयीं यानें फारच उताविळी दाखविली.

हें बेट लवकर सोडून दोन तारवें निशीं स्पेनदेशास निघतो.

जाण्याची तयारी लवकर करून **कोलम्बस** दोन तारवें बरोबर घेऊन **स्पेनदेशास** निघाला. आजपर्यंत ज्या प्रकारचीं संकटें यास भोगावीं लागलीं त्या प्रकारचींच संकटें याचा वर्त्तनक्रम समाप्त होईपर्यंत यास सोसावीं लागलीं. याच्या

तारवां पैकीं एक तारूं अगदीं नादान होतें ह्मणून तें मागें हटून **सन्त डोमिंगो** एथें येऊन लागलें,आणि दुसरें तारूं मोठमोठ्या तुफानांत हबकून त्याची डोलकाठी मोडल्यामुळें दुसरी एक काठी उभी करून तिच्या योगें सुमारें ९०० कोस चालून तें मोठ्या संकटानें **सन्त ल्यूकारच्या** बंदरीं जाऊन लागलें.

हा सन्त ल्यूकारच्या बंदरीं जाऊन लागतो.

या ठिकाणीं ज्या गोष्टीचें यानें वर्त्तमान ऐकिलें त्या गोष्टीप्रमाणें दुसरी कोणतीही गोष्ट घातक झाली नसती. या गोष्टीमुळें याच्या सर्व दुर्दैवांची परिपूर्णता झाली. ती गोष्ट ही कीं जिची नीति, दया, व कृपा, यांजवर **कोलम्बसाचा** परिणामीचा आश्रय होता अशी जी याची आश्रयदाती **इसाबेला** राणी ती मरण पावली. ज्यानें बहुत काळपर्यंत **कोलम्बसाच्या** विरुद्ध वागून यास बहुत दुःखें दिलीं, असा जो **फोर्दिनान्द** त्यावांचून, सांप्रत **कोलम्बसाचें** दुःखविमोचन करणारा, व यानें पुष्कळ संकटें भोगून जीं कामें बजाविलीं त्यांबद्दल बक्षिस देणारा दुसरा कोणी राहिला नव्हता. तर ज्या राजाच्या मनांत **कोलम्बसाविषयीं** विपरीत विचार भरून गेले होते त्यास विनंती करण्याचें काम त्रासदायक व निष्फल असें होतें, तथापि अशा कृत्यांत **कोलम्बसास** आपल्या आयुष्याचे दिवस घालवणें प्राप्त पडले. याची प्रकृति थोडीशी पूर्वस्थितीवर येतांच हा दरबारांत गेला, आणि याची जरीं त्यादृश यथायोग्य सौजन्यानें भेट घेतली नाहीं, तरीं यानें लागोपाठ अर्ज्या करून याजवर ज्यांनीं जुलूम केला होता त्यांचें पारिपत्य करण्याकरितां, व १४९२ त जो करारनामा केला होता त्यांत लिहिलेले सर्व अधिकार परत देण्याकरितां,

हा स्पेनदेशास येऊन फेर्दिनान्दाशीं करारनाम्यांतील अधिकाराविषयीं विनंती करितो.

फेर्दिनान्द गोड बोलून यास नाद लाविते.

हक्काच्या मागण्या मागितल्या. **फेर्दिनाद** यानें गोड गोड शब्द बोलून व ज्यांत कांहीं अर्थ नाहीं अशीं वचनें देऊन **कोलम्बसास** नाद लाविला. **फेर्दिनान्द** यानें याच्या ज्या सत्तेच्या मागण्या होत्या त्या बहाल न करितां त्यांची उडवाउडव करावी ह्मणून त्यानें नाना प्रकारच्या युक्ति सांगून तें कृत्य अशा डावानें लांबणीवर घातलें कीं तेणेंकरून त्याची **फेर्दिनान्द** याच्या मनांतून समाप्ति करावयाची नाहीं असें उघड दिसून आलें. **कोलम्बसाची** शरीरप्रकृति क्षीण झाल्यामुळें सदोदित विनंती करणाऱ्या अर्जदारापासून लवकर मुक्त होण्याची आशा दिसून, **फेर्दिनान्द** यास फार चांगलें वाटून, आपला अयोग्य मार्ग आचरण्याविषयीं उत्तेजन आलें. **फेर्दिनान्द** यानें जी ही आशा धरिली होती तींत तो फसलाही नाहीं. ज्या राजाची अशा विश्वासानें आणि सिद्धीनें चाकरी केली, त्याच्या कृतघ्नतेमुळें संतापून, व यानें जे श्रम आणि संकटें भोगिलीं होतीं तींहींकरून अगदीं जर्जर होऊन, आणि या सर्व गोष्टींमुळें जी अशक्ति याच्या आंगांत आली होती तिणेंकरून अगदीं थकून जाऊन, १५०६ त मे महिन्याच्या २८ व्या तारिखेस **वालाडोली** एथें यानें आपला देह ठेविला. या समयीं यास ५९ एकुणसाठ वर्षें होतीं. **कोलम्बसानें** मरणसमयीं आपली अब्रू ज्या महात्मतेनें प्रसिद्ध झाली होती त्या महात्मतेस उचित अशी अंतःकरणाची स्वस्थता राखिली; व आपल्या आयुष्यांत हरएक प्रसंगीं जी धर्मविषयक अतिशय मान्यता यानें दर्शित केली होती तीस योग्य अशी जी धर्मपरायण बुद्धि तिचे विचार मनांत बाळगले.

हा १५०६ त मे महिन्याच्या २८ व्या तारिखेस देह ठेवितो.